

2013Z07520

Antwoorden van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, mede namens de minister van Veiligheid en Justitie, op de vragen van het lid Dik-Faber (ChristenUnie) over de coöperatie Laatste Wil (ingezonden 12 april 2013)

1

Heeft u kennisgenomen van het initiatief "coöperatie Laatste Wil"? 1)

Antwoord 1

Ja.

2

Welke partijen zijn betrokken bij de oprichting van de coöperatie Laatste Wil?

Antwoord 2

Volgens de informatie op de website www.laaststewil.nu zijn en de oprichters van "Coöperatie Laatste Wil" en vormen zij tevens het bestuur.

3

Welke status heeft de coöperatie Laatste Wil? Kan de juridische rechtsvorm van een coöperatie wel gebruikt worden voor het ontwikkelen van een distributiesysteem van dodelijke middelen nu dit in feite geen behoefte in het economisch vlak betreft, maar de realisatie van de wens om te sterven?

4

Wat gaat u doen om te voorkomen dat er in coöperatief verband een distributiesysteem van dodelijke middelen wordt opgezet?

Antwoord 3 en 4

De Coöperatie Laatste Wil is in oprichting, zo blijkt uit het Handelsregister op 1 mei 2013. In het algemeen gesproken is een coöperatie een bij notariële akte als coöperatie opgerichte vereniging. Deze rechtspersoon moet zich blijkens de statuten ten doel stellen in bepaalde stoffelijke behoeften van haar leden te voorzien. Dit doet de coöperatie door het sluiten van overeenkomsten (anders dan van verzekering) met haar leden (art. 2:53 BW). Het is aan de rechter om in een concreet geval te beoordelen of een doelomschrijving van een coöperatie in overeenstemming is met de wet. Pas als dit niet het geval blijkt, is er de mogelijkheid om de coöperatie te laten ontbinden.

5

Hoe rijmt dit initiatief zich met artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht? Deelt u de mening, gezien deze bepaling, dat de beoogde doelstelling van de coöperatie, namelijk het realiseren van 'laatstewilmiddelen', valt onder het bestanddeel 'het verschaffen van middelen daartoe' in de zin van voornoemd artikel en dat dit te beschouwen is als een strafbare handeling?

6

Deelt u de zorg dat deze vereniging langs en waarschijnlijk over de rand van het strafrecht gaat? Zo ja, welke conclusies verbindt u daaraan?

Antwoord 5 en 6

Ik deel die zorg niet, aangezien de coöperatie expliciet aangeeft binnen de kaders van de wet te willen werken. De activiteiten van de coöperatie richten zich blijkens het persbericht op het mogelijk maken van hulp bij zelfdoding binnen de wettelijke kaders. Dergelijke activiteiten vallen niet binnen de delictomschrijving van artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht. Op dit moment is er geen sprake van een strafbaar feit.

7

Wat is de positie straks van de gemeentelijk lijkschouwer? Hoe gaat dit verwerkt worden in regelgeving? Moet er een aanpassing komen van de 'Aanwijzing vervolgingsbeslissing inzake levensbeëindiging op verzoek' van het Openbaar Ministerie?

Antwoord 7

De initiatieven die de coöperatie mogelijk gaat ontplooiën brengen geen verandering in de positie van de gemeentelijk lijkschouwer.

Als een behandelend arts er niet van overtuigd is dat de dood is ingetreden ten gevolge van een natuurlijke oorzaak, dan mag hij geen verklaring van natuurlijk overlijden afgeven en moet hij dit overlijden melden aan de lijkschouwer. Als ook de lijkschouwer meent om deze reden geen verklaring van natuurlijk overlijden te kunnen afgeven, brengt hij daarvan verslag uit aan de officier van justitie conform de bepalingen van de Wet op de lijkbezorging. De officier van justitie zal een beslissing nemen over de vrijgave van het lichaam en kan een onderzoek instellen indien het vermoeden bestaat dat sprake is van een strafbaar feit. Deze procedure geldt in alle gevallen waarin een arts er niet van overtuigd is dat de dood is ingetreden ten gevolge van een natuurlijke oorzaak.

De mogelijke initiatieven van de coöperatie geven geen aanleiding voor aanpassing van regelgeving noch voor aanpassing van de Aanwijzing van het Openbaar Ministerie.

8

Wat vindt u van dit initiatief? Deelt u het standpunt dat laatstewilmiddelen niet het antwoord van de samenleving mogen zijn op bijvoorbeeld eenzaamheid, verveling en gevoelens van zinloosheid?

9

Hoe gaat u om met dit initiatief in het kader van uw inzet op het suïcidepreventiedossier?

Antwoord 8 en 9

De vraag waarom personen suïcide plegen of hulp bij zelfdoding inroepen, ongeacht of dit door laatstewilmiddelen gebeurt, is niet eenvoudig te beantwoorden. Dit kan verschillende oorzaken hebben, die ik niet te snel in een bepaalde categorie zou willen plaatsen. Dit initiatief heeft geen gevolgen voor het suïcidepreventiebeleid, zoals dat sinds een aantal jaren door het ministerie van VWS wordt gevoerd.

1) <http://www.nvve.nl/nvve2/pagina.asp?pagkey=152582&metkey=375>

Openbaar Ministerie

College van procureurs-generaal

Voorzitter

Postadres: Postbus 20305, 2500 EH Den Haag.

Minister van Veiligheid en Justitie
d.t.v. de heer
DGRR/DJOA/Afdeling BJZ
Postbus 20301
2500 EH 'S-GRAVENHAGE

Bezoekadres:
Prins Clauslaan 16
2595 AJ Den Haag
Telefoon +31 70 33 99 600
Telefax +31 70 33 99 854

Onderdeel
Contactpersoon
Doorkiesnummer(s)
Datum
Ons kenmerk
Uw kenmerk
Bijlage(n)
Onderwerp

Bestuurlijke en Juridische zaken
mw.mr.

24 april 2013
PaG/BJZ/2990
2013Z07520
geen
kamervragen over de coöperatie Laatste Wil

Bij beantwoording de
datum en ons kenmerk
vermelden. Wilt u slechts
één zaak in uw brief
behandelen.

Geachte heer Opstelten,

Het College van procureurs-generaal heeft de vragen ontvangen van het kamerlid Dik-Faber (ChirstenUnie) van 12 april 2013, met kenmerk 2013Z07520, over de coöperatie Laatste Wil.

Het College geeft u in overweging de vragen 5 en 7, voor zover deze bevoegdheid van het Openbaar Ministerie regardereren, te beantwoorden conform onderstaand voorstel.

Vraag 5

Hoe rijmt dit initiatief zich met artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht? Deelt u de mening, gezien deze bepaling, dat de beoogde doelstelling van de coöperatie, namelijk het realiseren van "laatstewilmiddelen, valt onder het bestanddeel "het verschaffen van middelen daartoe" in de zin van voornoemd artikel en dat dit te beschouwen is als een strafbare handeling?

Onder omstandigheden kan het aan een ander verschaffen van middelen tot zelfdoding, terwijl de zelfdoding volgt, worden gekwalificeerd als hulp bij zelfdoding in de zin van artikel 294, tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht. Een arts die een geval van hulp bij zelfdoding meldt en zich daarbij aan de zorgvuldigheidseisen van de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding houdt, is niet strafbaar als hij hulp bij zelfdoding verleent.

Blijkens het persbericht van de coöperatie zal de coöperatie mogelijk de volgende initiatieven ontplooien: het ontwikkelen van een distributiesysteem van dodelijke middelen, samenwerking met farmaceutische bedrijven en het druk uitoefenen op de politiek om hulp bij zelfdoding legaal te maken. De coöperatie heeft in de media aangegeven met kamerleden om de tafel te willen gaan zitten en benadrukt in het persbericht dat de coöperatie binnen de kaders van de wet werkt en een en ander wettelijk mogelijk wil maken.

Middelen voor de uitvoering van hulp bij zelfdoding bestaan al en deze middelen zijn ook beschikbaar, zij het niet vrijelijk voor iedereen. Het lijkt de coöperatie er vooral om te gaan een legaal distributiesysteem voor deze middelen mogelijk te maken, waardoor deze middelen voor mensen die lijden aan het leven op eenvoudige wijze verkrijgbaar zijn, zonder tussenkomst van een ander.

Vraag 7

Wat is de positie straks van de gemeentelijk lijkschouwer? Hoe gaat dit verwerkt worden in regelgeving? Moet er een aanpassing komen van de "Aanwijzing vervolgingsbeslissing inzake levensbeëindiging op verzoek" van het Openbaar Ministerie?

De initiatieven die de coöperatie mogelijk gaat ontplooien brengen geen verandering in de positie van de gemeentelijk lijkschouwer.

Als een behandelend arts er niet van overtuigd is dat de dood is ingetreden ten gevolge van een natuurlijke oorzaak, dan mag hij geen verklaring van natuurlijk overlijden afgeven en moet hij dit overlijden melden aan de lijkschouwer. Als ook de lijkschouwer meent om deze reden geen verklaring van natuurlijk overlijden te kunnen afgeven, brengt hij daarvan verslag uit aan de officier van justitie conform de bepalingen van de Wet op de lijkbezorging. De officier van justitie zal een beslissing nemen over de vrijgave van het lichaam en kan een onderzoek instellen indien het vermoeden bestaat dat sprake is van een strafbaar feit. Deze procedure geldt in alle gevallen waarin een arts er niet van overtuigd is dat de dood is ingetreden ten gevolge van een natuurlijke oorzaak.

De mogelijke initiatieven van de coöperatie geven geen aanleiding voor aanpassing van regelgeving noch voor aanpassing van de Aanwijzing van het Openbaar Ministerie. Pas op het moment waarop de initiatieven van de coöperatie tot wetswijziging zouden leiden, zal daarvan mogelijk sprake zijn.

Graag ontvangt het College te zijner tijd een afschrift van de beantwoording van deze vragen.

Het College vertrouwt erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

De minister van Veiligheid en Justitie

nota

Aanwijzing Euthanasiewet

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Juridische en
Operationele
Aangelegenheden
Juridische Bestuurlijke en
Operationele Zaken

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rjksoverheid.nl/venj

Contactpersoon

5 | 5.1.2e

T 070 370 79 11
F 070 370 79 00

Datum

10 april 2017

Ons kenmerk

2129561

Concipiënt

5 | 5.1.2e

Datum/eindparaaf

Doel nota

Uw akkoord met de antwoorden op Kamervragen over de berichtgeving voer het advies van de Cooperatie Laatste Wil omtrent een zelfdodingsmiddel.

Toelichting

De antwoorden zijn in lijn met de beantwoording van de vragen van het lid van der Staaij tijdens het vragenuur op 5 september 2017.

Verantwoordelijkheid V.W.S.

Zoals u in de antwoorden op de Kamervragen kunt zien kan de Minister van V.W.S.

Wij willen de informatie delen. Het is verstandig om 24 uur van tevoren anti braakmiddelen te nemen en Naproxen. Uit literatuur blijkt dat mensen binnen een uur een zeker dood sterven.

Het middel valt niet onder de geneesmiddelen of opiatenwet en is vrij verkrijgbaar.

Handelingsperspectief Openbaar Ministerie

Zoals u in de antwoorden op voorliggende Kamervragen opnieuw aangeeft is hulp bij zelfdoding strafbaar, indien de zelfdoding volgt. Dat roept de vraag op of het Openbaar Ministerie nog een rol heeft voordat er sprake is van een zelfdoding

waarbij het vermoeden rijst dat iemand daarbij strafbaar behulpzaam is geweest of middelen heeft verschaft.

Handelingsperspectief nadat er een suicide met het middel is geweest? Als een arts geen verklaring van natuurlijke dood kan geven zal de lijkschouwer etc etc. .

De cooperatie Laatste heeft contact met het Openbaar Ministerie gezocht en de behoefte geuit om met het OM in gesprek te gaan over het initiatief. Het OM heeft op 12 september jl. aan de Cooperatie laten weten hierop niet in te willen gaan. Als reden heeft het OM aangegeven dat het OM partijen nooit voor kan lichten over hun eventuele rechtspositie en dat het OM een onafhankelijke positie heeft en dat het van concrete omstandigheden zal afhangen of de cooperatie met haar handelen (dan wel haar handelen van haar leden) zich schuldig maakt aan een strafbaar feit. Het is niet aan het OM om die concrete omstandigheden vooraf te duiden of te clausuleren.

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Juridische en
Operationele
Aangelegenheden
Juridische Bestuurlijke en
Operationele Zaken

Datum
10 april 2017

Ons kenmerk
2129561

Vragenuur: Vragen Van der Staaij

Aan de orde is **het mondelinge vragenuur**, overeenkomstig artikel 136 van het Reglement van Orde.

Vragen van het lid Van der Staaij aan de minister van Veiligheid en Justitie over **het bericht "Coöperatie Laatste Wil vindt middel voor levensbeëindiging"**.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Mevrouw de Voorzitter. Het zal je maar gebeuren dat je als ouders ontdekt dat je 19-jarige zoon zelfmoord heeft gepleegd op zijn kamer dankzij 2 gram conserveringsmiddel, verkregen via Coöperatie Laatste Wil. Het zal je maar gebeuren dat je vriend omgekomen is onder vreemde omstandigheden. Iemand had stiekem 2 gram conserveringsmiddel in zijn koffie geroerd, gekregen via Coöperatie Laatste Wil.

De SGP vindt het een onverantwoord plan dat de coöperatie in de afgelopen weken lanceerde. Leden van die club krijgen na een halfjaar de naam ingefluisterd van een conserveringsmiddel dat kan worden gebruikt als dodelijk middel. Ook al gebruik je duizend keer de term "waardige dood", wij zien dat als onwaardig en onverantwoord. En ook al zou je, anders dan de SGP wil, meer ruimte willen bieden voor hulp bij zelfdoding, dan nog is dit toch niet de weg? Alleen al het gevaar van misbruik is hier toch zonneklaar? Er is geen enkele toetsing van iemands psychische gesteldheid, er is geen enkele waarborg om te voorkomen dat het middel in verkeerde handen valt, er hoeft helemaal geen hulpverlener of wie dan ook aan te pas te komen en het kan dus ook worden gebruikt om een ander te vermoorden.

De SGP maakt zich bovendien grote zorgen over de effecten van deze plannen op psychisch zieke mensen die worstelen met suicidale gedachten. Is dit ook geen ondermijning van het hele beleid om juist het aantal zelfmoorden omlaag te brengen? De coöperatie stelt trots dat dit middel legaal zou zijn. Wat is het oordeel van de minister hierover? Het is toch totaal iets anders om een middel voor conservering te gebruiken dan het als dodelijk middel te hanteren?

Wat gaat de minister doen om te voorkomen dat dit plan werkelijkheid wordt? Is hij op zijn minst bereid om de vrije verkrijgbaarheid van dit conserveringsmiddel als dodelijk middel tegen te gaan?

Is de minister tot slot bereid om te onderzoeken of de coöperatie zelf ook kan worden aangepakt naar aanleiding van deze onverantwoorde actie?

De **voorzitter**:

Het woord is aan de minister.

Minister **Blok**:

Voorzitter. De heer Van der Staaij gaat in op de bekendmaking die door Coöperatie Laatste Wil is gedaan over het beschikbaar zijn van een middel, gericht op zelfdoding.

Zoals de heer Van der Staaij ongetwijfeld weet, is het beleid van de overheid erop gericht om zelfdoding zo veel mogelijk te voorkomen en mensen die zelfdoding overwegen daar ook van af te brengen. Daarvoor voeren we ook gerichte campagnes.

Het Wetboek van Strafrecht bepaalt dat degene die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem daartoe de middelen verschaft, een strafbaar feit pleegt indien de zelfdoding ook daadwerkelijk volgt.

Nu gaan een aantal vragen van de heer Van der Staaij in op dit specifieke geval. Hij vraagt mij of de actie van Laatste Wil juist is, of ik daarop in ga grijpen en of ik een onderzoek ga doen naar deze coöperatie. Zoals de heer Van der Staaij weet, is het in een rechtsstaat niet de minister die beslist over vervolging, het is ook niet de minister die oordeelt. Het is het Openbaar Ministerie dat beslist over vervolging, dus ook in een geval als dit zal het Openbaar Ministerie de feiten moeten wegen en moeten beoordelen of het overgaat tot vervolging. Mocht het Openbaar Ministerie daartoe besluiten, dan is het aan de rechter om te beslissen of daar maatregelen op moeten volgen. Het wetgevende kader is helder. De individuele gevallen worden niet door de minister beoordeeld maar door het Openbaar Ministerie en de rechter.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Dank voor de reactie van de minister. Ik ben in ieder geval blij dat hij in het begin duidelijk stelde dat het beleid van de overheid erop gericht is om zelfdoding te voorkomen en zelfmoord tegen te gaan. Ook 113 Zelfmoordpreventie wordt in dit kader gesteund, die zich ook keerde tegen deze plannen. Maar ik vind dat de minister er vervolgens wel erg gemakkelijk aan voorbijgaat dat er nu ook wel een mening wordt gevraagd van de overheid of het legaal is. Want dat is wel de stelling. We hoeven niet altijd vervolging af te wachten om te zeggen dat we vinden dat het niet kan. Ik herinner mij ook discussies over motorbendes. Mag wat zij doen nu wel of niet? Dan zeggen we ook niet: dat is alleen aan de rechter en daar hebben we het verder niet over. Mijn vraag aan de minister is dan ook of hij een eigen oordeel erover heeft. Of zegt hij eigenlijk: ik weet niet of dit kan? Of: het is een heel duidelijk plan en we vertellen gewoon welk middel het is? Kan dit in de visie van de minister, zo is mijn simpele vraag.

Dan mijn vervolgvraag. Als nu een bepaald conserveringsmiddel wordt aangekondigd dat een heel ander doel heeft en op deze manier misbruikt wordt ingezet, dan is het de vraag, ook als je je er niet strafrechtelijk over wilt uitlaten, of je dat zomaar lijdzaam wilt afwachten. Of zeg je dan: maar dat is niet de bedoeling en vanuit de bescherming van het leven hebben we er als overheid een taak in om op z'n minst te zeggen dat een middel dat voor conserveringsdoeleinden is bestemd, niet gebruikt kan gaan worden voor het doden van jezelf, zeker met alle risico's van misbruik? Ik hoor dus toch heel graag een nadere reactie van de minister op deze vragen.

Minister **Blok**:

De heer Van der Staaij snijdt inderdaad een zeer belangrijk maatschappelijk gevoelig onderwerp aan, te weten zelfdoding en hulp bij zelfdoding. De waarborgen van de rechtsstaat zijn er juist voor om, wanneer we het over zeer

gevoelige onderwerpen hebben waar we allemaal beelden bij hebben en meningen over hebben, de rechtsstaat op een zuivere manier te laten werken. De heer Van der Staaij vraagt mij wat ik van dit middel vind en wat ik van deze zaak vind. Het gaat om een individuele zaak. Het gaat om een specifiek middel. De minister van Veiligheid en Justitie is verantwoordelijk voor de wetgeving en voor een goede werking van het juridische systeem in Nederland maar niet voor de beoordeling in individuele zaken. Het Openbaar Ministerie in Nederland heeft alle instrumenten die nodig zijn om een individuele zaak als deze te beoordelen en zal dat ongetwijfeld ook doen wanneer het daar aanleiding voor ziet. Het Openbaar Ministerie weet dan zeer goed de weg naar de rechter te volgen. Maar het is niet aan de minister om in individuele zaken te oordelen.

De voorzitter:

Tot slot, mijnheer Van der Staaij.

De heer Van der Staaij (SGP):

Voorzitter, tot slot. Dat is de strafrechtelijke kant van de zaak, waarvan ik zo-even al heb gezegd dat ik dat te gemakkelijk vind. Maar dan het andere punt. Als er nu de bekendheid is dat op deze manier zo'n coöperatie de mensen gaat vertellen dat zo'n middelje verkrijgbaar is, dan kan de minister toch niet blijven wegstijven en zeggen: we wachten wel af? Dan is er toch ook een overheidsverantwoordelijkheid om te zeggen: maar dat is niet de bedoeling, daar gaan we wat aan doen?

Minister Blok:

Ook dat vraagt heel grote precisie, in de zin van: dat is niet aan de orde. Dat vraagt in iedere specifieke zaak een heel scherp oordeel over wat er aan de orde is. Het Wetboek van Strafrecht geeft aan: hulp bij zelfdoding die leidt tot zelfdoding. Of dat in dit specifieke geval of een ander geval ook zo is, is niet aan de minister om te beoordelen maar aan het Openbaar Ministerie en de rechter.

De voorzitter:

Dank u wel, mijnheer Van der Staaij.

De heer Krol (50PLUS):

Mevrouw de voorzitter. Ik heb zelden meegemaakt dat het tijdens het mondelinge vragenuur zo stil in de zaal was als nu. En dat begrijp ik, want dit is een onderwerp dat zo diep ingrijpt. Ik begrijp ook dat de minister niet echt de antwoorden geeft op de vragen van collega Van der Staaij. Dit is zo belangrijk. Zouden we dit onderwerp in plaats van nu in een kwartiertje niet veel uitgebreider op een ander moment kunnen behandelen? Dit is namelijk iets waar heel veel Nederlanders mee zitten. Ik vind het dan eigenlijk niet netjes om dit nu in het vragenuurtje in vijftien minuten af te doen.

De voorzitter:

Dit is een procedurele opmerking. Het is wel een onderwerp dat veel mensen bezighoudt en dat hoort ook in de Kamer te worden besproken.

Mevrouw Marijnissen (SP):

Mijn vraag ligt eigenlijk in het verlengde van het verhaal van de heer Van der Staaij maar gaat wat dieper in op het gegeven dat wanneer dit middel op de markt zou komen, er echt wel sprake is van een manier om zelfdoding te registreren zonder dat er sprake is van tussenkomst van bijvoorbeeld een behandelend arts. Ik ben heel erg benieuwd hoe de bewindspersoon aankijkt tegen dat gegeven, zeker in de context dat dit zo'n gevoelig onderwerp is. Door de manier waarop dit middel verkrijgbaar zou zijn is er, hoe je het ook wendt of keert, toch enigszins sprake van normalisering. Acht de minister dit wenselijk zonder tussenkomst van in dit geval een psychiater of een psycholoog?

Minister Blok:

Ook mevrouw Marijnissen wijst op het belang en de gevoeligheid van het onderwerp. Vervolgens vraagt zij mij om een oordeel over dat middel. Welk middel? Zelfs dat weten we niet. We weten uit publicaties dat het mogelijk om een conserveermiddel zou gaan. Terwijl we het met elkaar eens zijn — daar heb ik geen verschil gehoord tussen de sprekers — dat het een belangrijk onderwerp is dat om een zorgvuldige behandeling vraagt, wordt aan mij als minister gevraagd om hier even een oordeel te vellen. Ik heb hier heel veel debatten mogen voeren over de rechtsstaat met mensen die daar zorgen over hebben. Bij zo'n belangrijk onderwerp kan het toch niet zo zijn dat mij wordt gevraagd om in het vragenuurtje even een oordeel te geven over een specifieke zaak?

Mevrouw Dik-Faber (ChristenUnie):

Ik ben het met iedereen eens dat dit een kwetsbaar en tegelijkertijd heel belangwekkend onderwerp is. Mijn vraag gaat over de procedure die moet worden doorlopen om het middel te verkrijgen. Ik heb begrepen dat je 18 jaar moet zijn en een halfjaar lid moet zijn van de coöperatie. De coöperatie verstrekt het middel dan zonder verdere toets en stelt zich er niet van op de hoogte wie het middel krijgt. Je moet ook afspraken maken met andere mensen, dus er is één persoon die het vraagt maar vervolgens zijn er ook weer afspraken in groepsverband. Dat kunnen tien mensen, twintig mensen zijn; we weten het niet. Kortom, de veiligheid van mensen is hier in het geding, of in ieder geval het veiligheidsgevoel van mensen en daarmee ook het veiligheidsgevoel in onze samenleving. Ik vraag de minister om dan niet met dit soort bureaucratische antwoorden te komen, maar om hier een reactie op te geven. Spreek vanuit uw hart, minister, want hier is aan de orde dat mensen echt hun gevoel van veiligheid gaan verliezen. We weten niet in welke handen dit terecht gaat komen ...

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Dik-Faber.

Minister Blok:

Mevrouw Dik-Faber doet zichzelf tekort door de minister van Veiligheid en Justitie te verwijten dat hij technocratische antwoorden geeft op het moment dat hij opkomt voor de werking van de rechtsstaat. Ook mevrouw Dik-Faber vraagt daarna wat de minister vindt van deze specifieke zaak, waarover ook mevrouw Dik-Faber het met mij eens moet

zijn dat het in een rechtsstaat zo geregeld is dat dit aan het Openbaar Ministerie en de rechter is. Dat is geen technocratie; dit hebben we om heel goede redenen zo geregeld.

Mevrouw Van Toorenburg (CDA):

Dan kijken de juristen weer mee. Ik ben op zich heel blij dat de minister aangeeft dat we niet met een korte klap een oplossing hiervoor hebben. We moeten het doorzien. Ik vraag de minister wel of hij datgene wat we in ons wetboek hebben, nader wil laten evalueren of laten bezien. Artikel 46 betreft de strafbare voorbereiding, maar dat gaat dan weer niet op bij artikel 2.94 waarmee dit strafbaar wordt gesteld. Wil de minister daarop een analyse loslaten en daarover rustig een brief schrijven aan de Kamer? Dan kunnen we ook voldoen aan het verzoek van de heer Krol om ervoor te zorgen dat we hierover kunnen debatteren. We moeten bekijken hoe we dit indien gewenst — het CDA vindt dat belangrijk — strafrechtelijk kunnen behandelen.

instellingen van de rechtsstaat nu gewoon hun werk moet laten doen. Zoals ik net aan mevrouw Van Toorenburg al aangaf, ben ik, zodra wij wat meer weten over deze concrete casus, graag bereid om daar bij de Kamer op terug te komen.

De voorzitter:

Dank u wel.

Minister Blok:

Ik waardeer op zich het zoeken naar een zorgvuldige procedure en daarmee het creëren van onderbouwing en ook rust in de discussie. Ik denk wel dat dit pas logisch is wanneer er meer bekend is over het middel en een eventuele vervolgingsbeslissing. Nogmaals, wij reageren allemaal op persberichten over een belangrijk onderwerp. Ik zeg graag toe dat er, zodra er meer bekend is over deze aspecten, een brief komt waarin beide wetsartikelen nog eens worden gewogen. Nu vind ik het echt te kort dag daarvoor.

De heer Bisschop (SGP):

Aan de debatten met de minister waaraan staatsrechtelijke elementen verbonden waren, bewaar ik uitstekende herinneringen. Ik heb altijd ook heel veel waardering gehad voor de wijze waarop de minister zich hierin positioneerde. Maar hier is toch iets meer aan de hand dan alleen de staatsrechtelijke dimensie. Maakt de minister zich, gezien de hele wijze waarop dit wordt gepresenteerd en de laagdrempelige verkrijgbaarheid die wordt voorgespiegeld, eigenlijk niet een beetje zorgen dat dit kwetsbare mensen in ongelooflijk gevaarlijke posities brengt? Vindt hij niet dat aantasting van de rechtsstaat hier op de loer ligt?

Minister Blok:

Allereerst dank ik de heer Bisschop natuurlijk voor zijn vriendelijke woorden. Zeker, ik kijk misschien niet per se met zorg, maar wel met grote concentratie naar de vraag: wat gebeurt hier en blijft dat binnen de randen van de rechtsstaat? Nogmaals: het gaat om een ongelofelijk belangrijk onderwerp, waar ieder van ons zijn gedachten bij heeft. Ik realiseer me hoe ongelofelijk belangrijk dit is. Ik realiseer me ook dat de instellingen van onze rechtsstaat, het Openbaar Ministerie als instelling die mogelijk criminele feiten onderzoekt en voor de rechter brengt en de rechter die daar onafhankelijk over oordeelt, volledig in staat zijn om op te treden als dat nodig is. Ze hebben daar in het verleden blijk van gegeven. Er zijn immers ook vele rechterlijke uitspraken rond dit soort vraagstukken. Ik weet dus dat de instellingen van onze rechtsstaat goed werken. Ik weet ook dat ons beeld incompleet is. We weten niet over welk middel het gaat. Er zijn wel aankondigingen gedaan, maar dat zijn krantenberichten. Juist daarom vind ik dat ik de

To: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ 5.1.2e @minvenj.nl
Cc: 5.1.2e 5.1.2e @om.nl
From: 5.1.2e
Sent: Tue 9/12/2017 12:25:42 PM
Subject: CLW
Received: Tue 9/12/2017 12:25:43 PM

Ha 5.1.2e,

Zie hieronder onze reactie aan de CLW.

1 Vandaag kwam ook bij ons op de lijn met een vraag over de situatie (die hebben we hetzelfde antwoord gegeven als Nieuwsuur, nl. dat we er niet op ingaan).

Gr,
5.1.2e

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 5.1.2e
Verzonden: dinsdag 12 september 2017 14:20
Aan: 5.1.2e @laatstewil.nu
Onderwerp: RE: Contact

Geachte mevrouw 5.1.2e,
Beste 5.1.2e,

De heer Otte heeft in zijn gesprek van 20 september 2016 aangegeven dat het Openbaar Ministerie er is om de wet te handhaven en dat de wensen van de Coöperatie alleen door middel van een wetswijziging realiseerbaar zijn.

Ik begrijp de behoefte van de Coöperatie om met het OM in gesprek te gaan, de heer 5.1.2e heeft mij daarover ook benaderd, maar op dat verzoek ben ik niet ingegaan en ik zal dat ook nu niet doen.

De reden hiervoor is dat het OM partijen nooit voor kan lichten over hun eventuele rechtspositie. Het OM heeft immers een onafhankelijke positie en baseert zijn beslissingen op grond van wetten en jurisprudentie. Het zal van de concrete omstandigheden afhangen of de Coöperatie met haar handelen (dan het handelen van haar leden) zich schuldig maakt aan een strafbaar feit. Het is niet aan het OM om die concrete omstandigheden vooraf te duiden of te clausuleren. Dat doen we bij geen enkele partij die zich met zo'n verzoek tot ons wendt.

Dat er nu een gevaar van "ongebreidelde aanschaf van middelen" op de loer ligt omdat, zoals je schrijft, anderen aan het gissen zijn en allerlei zelf verzonden dingen publiceren, is naar ons oordeel een gevolg van de door de Coöperatie zelf gezochte publiciteit.

Met vriendelijke groet,
5.1.2e 5.1.2e

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: Coöperatie Laatste Wil 5.1.2e @laatstewil.nu
Verzonden: dinsdag 12 september 2017 9:50
Aan: 5.1.2e
CC: 5.1.2e; 5.1.2e @laatstewil.nu
Onderwerp: Contact

Beste 5.1.2e,

Mag ik even met je bellen? Ik ben bereikbaar op 5.1.2e.

De Coöperatie heeft in de afgelopen 10 dagen bijna 10.000 leden erbij gekregen. De behoefte is enorm. Wij moeten er wat mee en willen dat heel graag doen zonder dat we met jullie in aanvaring komen. Zeker nu er ook anderen aan het gissen zijn en allerlei zelf verzonden dingen publiceren, ligt er een gevaar van ongebreidelde aanschaf van middelen op de loer.

Met vriendelijke groet,
5.1.2e 5.1.2e

Verstuurd vanaf mijn iPad

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

De minister van Veiligheid en Justitie

nota

Kamervragen Coöperatie laatste wil

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Juridische en
Operationele
Aangelegenheden
Juridische Bestuurlijke en
Operationele Zaken

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/venj

Contactpersoon

5.1.2 5.1.2e

T 070 370 79 11
F 070 370 79 00

Datum

20 september 2017

Ons kenmerk

2129561

Concipiënt

5.1.2 5.1.2e

Datum/eindparaaf

Doel nota

Uw akkoord met de antwoorden op Kamervragen over de berichtgeving over het advies van de Coöperatie Laatste Wil (verder de Coöperatie) omtrent een zelfdodingsmiddel.

Toelichting

De antwoorden die zien op de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie zijn in lijn met uw antwoorden op de vragen van het lid van der Staaïj tijdens het mondelinge vragen uur op 5 september 2017 (verslag bijgevoegd).

Bijzonderheden

De Coöperatie Laatste Wil heeft begin september contact met het Openbaar Ministerie gezocht en de behoefte geuit met het OM in gesprek te gaan over hun initiatief. Het OM heeft op 12 september jl. aan de Coöperatie laten weten hier niet op in te gaan. Als reden heeft het OM aangegeven dat het OM een onafhankelijke positie heeft en partijen nooit voorlicht over hun rechtspositie. Daarbij heeft het OM laten weten dat het afhangt van de concrete omstandigheden van het geval of de Coöperatie met haar handelen (dan wel het handelen van haar leden) zich schuldig maakt aan een strafbaar feit. Het OM heeft aangegeven dat het niet aan het OM is om die concrete omstandigheden vooraf te duiden of te clausuleren.

In het antwoord op vraag 8 en 13 laten u en uw ambtgenoot van VWS, op de vraag wat u vindt van de werkwijze van de Coöperatie, de Kamer weten dat het verspreiden van informatie over een dodelijk middel de regering zorgen baart, zeker als deze informatie ook beschikbaar komt voor mensen die zich in een kwetsbare periode in hun leven bevinden. Er wordt in dit antwoord vervolgens kort verwezen naar de kabinetsreactie op het rapport van de commissie Schnabel waarin is aangegeven dat zorgvuldigheid, in de vorm van een wettelijk kader met voldoende waarborgen, door de regering als essentieel wordt beschouwd.

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Juridische en
Operationele
Aangelegenheden
Juridische Bestuurlijke en
Operationele Zaken

Datum
10 april 2017

Ons kenmerk
2129561

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Ons kenmerk
1229789-167557-PG

Bijlagen
1

Uw brief
07 september 2017

*Correspondentie uitsluitend
richten aan het retouradres
met vermelding van de datum
en het kenmerk van deze
brief.*

Datum 29 september 2017
Betreft Kamervragen

Geachte voorzitter,

Hierbij zend ik u, mede namens de minister van Veiligheid en Justitie, de antwoorden op de vragen van de Kamerleden Dik-Faber (CU) en Van der Staaij (SGP) over het advies van de Coöperatie Laatste Wil omtrent een zelfdodingsmiddel (2017Z11616).

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

mw. drs. E.I. Schippers

Antwoorden op Kamervragen van de Kamerleden Dik-Faber (CU) en Van der Staaij (SGP) over het advies van de Coöperatie Laatste Wil omtrent een zelfdodingsmiddel. (2017Z11616)

1

Kent u het bericht "Dit middel doodt mensen, en wij maken ons druk om een beetje fipronil"? 1)

Antwoord 1

Ja.

2

Bent u op de hoogte om welk conserveringsmiddel het hier gaat? Zonder de naam ervan in uw beantwoording te noemen, klopt het dat dit middel legaal verkrijgbaar is in Nederland? Klopt het dat slechts 2 gram ervan nodig is voor zelfdoding? In welke volumes wordt dit middel verstrekt en hoeveel mensen kunnen daarmee een eind aan hun leven maken?

3

Is het middel traceerbaar bij bijvoorbeeld bloedonderzoek? Is een natuurlijk overlijden ermee te ensceneren door kwaadwillenden ofwel hoe kan worden geconstateerd dat het middel bij moord gebruikt is?

4

Kunt u reageren op de stellingname van hoogleraar gezondheidsrecht Joep Hubben dat "de werking van het middel niet bekend is, er geen onderzoek is gedaan naar de veiligheid, er geen enkele controle is en er geen serieuze waarborgen zijn"?

5

Is het middel getest op mensen? Wat vindt u ervan dat in de media concrete claims en adviezen circuleren, bijvoorbeeld als het gaat over 'rustig mee in slaap vallen', '2 gram in 50 milliliter water' en 'raadzaam een pijnstiller tegen hoofdpijn te nemen'?

Antwoord 2 t/m 5

Het is mij niet bekend om welk middel het precies gaat. Ik kan dan ook geen aanvullende informatie verschaffen.

6

Wat vindt u van de uitspraak van de Coöperatie Laatste Wil dat "het jammer zou zijn" als de naam van het middel uittekt? Deelt u de mening dat het ondoenlijk is om de kennis over dit middel te willen beperken tot een kleine groep mensen, en dat alleen al daarom alles op alles gezet moet worden om te voorkomen dat deze lugubere plannen doorgaan?

Antwoord 6

Ik denk dat het naïef is van de Coöperatie Laatste Wil om te veronderstellen dat de naam van het middel niet buiten de kring van leden bekend zal worden, zeker gezien de snelle verspreiding van informatie via het internet, en meer specifiek via sociale media. Het hangt af van de concrete omstandigheden van het geval of er sprake is van een strafbaar feit. Ik verwijs u naar de antwoorden op vraag 9, 10 en 11.

7

Bent u, gelet op uw antwoorden bij vraag 2 tot en met 6, bereid de vrije verkrijgbaarheid van dit conserveringsmiddel als dodelijk middel tegen te gaan, al dan niet met aanvullende regelgeving?

Antwoord 7

Het is mij niet bekend of het betreffende middel inderdaad een conserveringsmiddel (voor voedingsmiddelen of voor andere producten) is. Veel stoffen zijn bij een zeer hoge inneming giftig. Het feit dat een middel bij overdosering schadelijk of zelfs dodelijk kan zijn, is niet altijd reden de verkrijgbaarheid daarvan te beperken. Het zou immers kunnen betekenen dat een middel niet meer gebruikt kan worden voor algemeen aanvaarde doelen, zoals voedingssuppletie, zelfmedicatie, ongediertebestrijding of huishoudelijke toepassingen. Als het een stof betreft die bij de voedingsmiddelenproductie of in andere bedrijven gebruikt wordt, is wetgeving van kracht om de werknemer en de consument te beschermen tegen gevaarlijke stoffen. Als overdosering van een stof in de levensmiddelenindustrie een ernstig risico met zich kan meebrengen, wordt van de bedrijven op basis van de voedingsmiddelen- en arbowetgeving geëist dat zij voorzorgsmaatregelen nemen om gevaar voor de consument of de werknemer te voorkomen.

8

Deelt u de mening dat het buitengewoon onzorgvuldig en zelfs gevaarlijk voor mensen is als de Coöperatie Laatste Wil adviezen geeft aan mensen die zij niet kent, waarbij zij niet weet in welke situatie mensen verkeren en aan wie mensen het middel vervolgens verstrekken?

13

Wat vindt u van de voorwaarden op basis waarvan de Coöperatie Laatste Wil voornemens is dit middel te verstrekken, onder meer dat iemand minimaal 18 jaar en een half jaar lid van de coöperatie moet zijn? Deelt u de mening dat de veiligheid van mensen en het veiligheidsgevoel in onze samenleving in het geding komen als een dergelijk middel zonder noemenswaardige drempels beschikbaar komt?

Antwoord 8 en 13

Het verspreiden van informatie over een dodelijk middel zonder duidelijke waarborgen baart mij zorgen, zeker als deze informatie ook beschikbaar komt voor mensen die zich in een kwetsbare periode van hun leven bevinden. Hoewel ik het invoelbaar vind dat mensen meer regie wensen over hun eigen levenseinde, is het van groot belang dat dit niet ten koste gaat van de veiligheid of het veiligheidsgevoel van anderen. Zorgvuldigheid, in de vorm van een wettelijk kader met voldoende waarborgen, beschouwt het kabinet als essentieel, zoals ook staat beschreven in de reactie op het rapport van de commissie Schnabel.¹

9

Kent u de uitspraak van de Hoge Raad dat iedere gedraging van een burger die zelfdoding mogelijk of gemakkelijker maakt, strafbaar is? Deelt u de mening dat er met het verstrekken van informatie over het betreffende dodelijke conserveringsmiddel sprake is van strafbare hulp bij (groep)zelfdoding door de Coöperatie? Deelt u de mening dat de coöperatie hierbij geen beroep kan doen op een noodtoestand (zoals bevestigd in de zaak-Heringa), aangezien zij zonder selectie vooraf informatie gaan geven over dit dodelijke poeder?

¹ Kamerstukken II 2016/2017, 32 647, nr. 55

10

Maakt een groothandel die weet dat een bestelling voor zelfdoding gebruikt gaat worden dan wel kan gaan worden, zich volgens u ook schuldig aan strafbare hulp bij zelfdoding?

11

Deelt u de mening dat het onderling uitwisselen van dit poeder hulp bij zelfdoding betreft? Zijn mensen die het conserveringsmiddel in groepsverband aanschaffen en met elkaar delen, zoals de coöperatie adviseert, volgens u daarom ook strafbaar?

Antwoord 9, 10 en 11

Artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht bepaalt dat hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft een strafbaar feit pleegt, indien de zelfdoding ook daadwerkelijk volgt. In de vragen 9, 10 en 11 wordt gevraagd of de in de vragen genoemde specifieke situaties onder de reikwijdte van artikel 294 Wetboek van Strafrecht vallen. Bij de beantwoording van de vragen van de heer Van der Staaij tijdens het mondelinge vragenuur van 5 september jl. heeft de minister van Veiligheid en Justitie aangegeven dat het niet aan hem is om individuele gevallen te beoordelen. Het is het Openbaar Ministerie dat op basis van de feiten en omstandigheden beslist of er in een specifiek geval aanleiding is een opsporingsonderzoek in te stellen en een vervolgingsbeslissing te nemen. Mocht het Openbaar Ministerie daartoe besluiten, dan is het uiteindelijk aan de rechter om de feiten te wegen en te waarderen en te beslissen of er sprake is van strafbaar handelen.

12

Bent u bereid te onderzoeken of het mogelijk is deze coöperatie vanwege strijd met de openbare orde of de goede zeden of vanwege het voorkomen van strafbare feiten te verbieden dan wel in ieder geval onmogelijk te maken nog langer adviezen te geven die behulpzaam zijn bij zelfdoding?

Antwoord 12

Op grond van artikel 2:20 Burgerlijk Wetboek kan de rechtbank op verzoek van het Openbaar Ministerie een rechtspersoon waarvan de werkzaamheid in strijd is met de openbare orde verboden verklaren en ontbinden. Zoals eerder per brief aan de Kamer gemeld, gelden er op basis van de jurisprudentie hoge eisen voor een dergelijk verbod.² Wil een verzoek tot verbodenverklaring kans van slagen hebben dan moet bijvoorbeeld kunnen worden aangetoond dat er sprake is van een werkzaamheid waarvan de ongestoorde voortzetting en navolging in een democratische rechtsstaat niet kan worden geduld op straffe van ontwrichting. Het verbieden van een rechtspersoon vormt immers een ernstige inbreuk op het grondrecht van vrijheid van vereniging en vergadering waaraan slechts in het uiterste geval mag worden toegekomen. Of in deze specifieke casus aanleiding bestaat een verzoek ex artikel 2:20 Burgerlijk Wetboek in te dienen is eveneens aan het Openbaar Ministerie.

14

Hoe beoordeelt u de inzet van de Coöperatie Laatste Wil in het licht van overheidsbeleid gericht op preventie van zelfdoding, onder andere via subsidies voor 113 Online?

² Kamerstukken II 2014/2015, 29 279, nr. 226

Antwoord 14

Gelet op het suïcidepreventiebeleid van de rijksoverheid, acht het kabinet het verspreiden van de naam van een middel voor zelfdoding ongewenst. Het beleid van de overheid is erop gericht zelfdoding en suïcidaliteit zo veel mogelijk te voorkomen door vroegtijdiger signaleren van suïcidaliteit, verbeteren van kennis over het spreken over suïcidaliteit en het doorbreken van het taboe om hierover te spreken. Het spreekt vanzelf dat we als samenleving maar ook zeker als overheid willen voorkomen dat mensen in hun wanhoop in eenzaamheid sterven omdat ze geen perspectief meer zien. Het kabinet heeft 113Zelfmoordpreventie hierin een cruciale rol gegeven en vanuit het ministerie van VWS worden onder andere de directe hulpverlening door deze organisatie en het overdragen van kennis en inzicht over suïcidaliteit aan beroepsgroepen maar ook breder in de samenleving, gesubsidieerd. De Kamer wordt jaarlijks geïnformeerd over de stappen die op dit terrein zijn gezet.

15

Kunt u schetsen wat de consequenties voor artsen zijn, bijvoorbeeld als bijwerkingen dusdanig uitpakken dat eventuele omstanders de huisarts of 112 benaderen?

Antwoord 15

Indien artsen in dergelijke gevallen benaderd worden dienen zij conform de bestaande wet- en regelgeving, waarin verankerd is dat zij de hulp van een goed hulpverlener dienen te betrachten, de benodigde hulp te bieden. Dit is niet anders dan in alle andere situaties van een poging tot zelfdoding waarbij de medische hulp van een arts is ingeroepen.

16

Is de Coöperatie Laatste Wil al gestart met het geven van adviezen of wanneer zal de Coöperatie hiermee starten? Bent u bereid het Openbaar Ministerie een onderzoek te laten instellen of deze activiteiten in overeenstemming zijn met de wet voordat een grote groep eenvoudig toegang krijgt tot het middel met alle mogelijke gevolgen van dien?

Antwoord 16

Navraag bij de Coöperatie Laatste Wil leerde dat zij de kennis over het dodelijk middel nog niet hebben gedeeld met hun leden. Ze hebben het voornemen in het najaar regionale informatiebijeenkomsten voor leden te organiseren, waarin onderwerpen als veiligheid en beheer, maar ook zorgvuldig sterven in eigen regie aan de orde zullen komen.

Ten aanzien van de tweede vraag verwijs ik u naar de antwoorden op vraag 9, 10 en 11.

1) NOS, 2 september 2017, <https://nos.nl/artikel/2191018-dit-middel-doodt-mensen-en-wij-maken-ons-druk-om-een-beetje-fipronil.html>

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

Coöperatie Laatste Wil

T.a.v. 5.1 5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

**Directie Publieke
Gezondheid**

Financieel Beleid en Ethiek

Bezoekadres

Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen bij

5.1.2e 5.1.2e
5.1.2e

T

M (5.1.2e

5.1.2e @minvws.nl

Kenmerk

1240155-168302-PG

Datum 12 OKT. 2017

Betreft Zelfdodingsmiddel Coöperatie Laatste Wil

Geachte mevrouw 5.1.2e,

Langs deze weg reageer ik, mede namens de minister van Veiligheid en Justitie, op uw mail waarin u namens de Coöperatie Laatste Wil voorstelt om een proeftuin in te richten voor het gebruik van een laatstewilmiddel.

Graag wijs ik u op het volgende. Het is de primaire taak van de overheid om zorg te dragen voor de bescherming van het menselijk leven. Uw voorstel raakt aan deze kernwaarde. Het Wetboek van Strafrecht stelt immers hulp bij zelfdoding strafbaar. De enige uitzondering daarop betreft hulp die geboden wordt door een arts, die zich houdt aan de strikte zorgvuldigheidseisen die daarvoor gelden volgens de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding en hiervan mededeling doet aan de gemeentelijke lijkschouwer. Uw voorstel treedt naar het zich laat aanzien buiten deze wettelijke kaders.

Zoals de minister van Veiligheid en Justitie in het vragenkaartje van 5 september jongstleden heeft aangegeven, is het niet aan hem om individuele gevallen te beoordelen en beslist het Openbaar Ministerie op basis van de feiten en omstandigheden of er in een specifiek geval aanleiding is een opsporingsonderzoek in te stellen en een vervolgingsbeslissing te nemen. Mocht het Openbaar Ministerie daartoe besluiten, dan is het uiteindelijk aan de rechter om de feiten te wegen en te waarderen en te beslissen of er sprake is van strafbaar handelen.

Uw verzoek om in gesprek te gaan over uw voorstel voor een proeftuin laat ik over aan mijn opvolger.

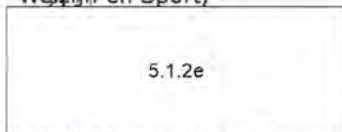
*Correspondentie uitsluitend
richten aan het retouradres
met vermelding van de
datum en het kenmerk van
deze brief.*

Voor de volledigheid verwijs ik naar de antwoorden die ik mede namens de minister van Veiligheid en Justitie op 2 oktober jongstleden heb gegeven op Kamervragen van de leden Dik-Faber en Van der Staaij.

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Minister E.L. Schippers

**Directie Publieke
Gezondheid**
Financieel Beleid en Ethiek

Kenmerk
1240155-168302-PG

To: [5.1.2e] - BD/DCOM/WS&O [5.1.2e] @minjenv.nl; [5.1.2e] - BD/DRC/GC [5.1.2e] @minjenv.nl
Cc: [5.1.2e] - BD/DJOA [5.1.2e] @minjenv.nl
From: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ
Sent: Fri 2/9/2018 9:59:50 AM
Subject: RE: Reactie Openbaar Ministerie:
Received: Fri 2/9/2018 9:59:51 AM

Wat mij betreft een duidelijk en goed verhaal.....

Van: [5.1.2e] - BD/DCOM/P&B
Verzonden: vrijdag 9 februari 2018 10:56
Aan: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ; [5.1.2e] - BD/DRC/GC
CC: [5.1.2e] - BD/DJOA
Onderwerp: FW: Reactie Openbaar Ministerie:

Hoi [5.1.2e] en [5.1.2e],

VWS wil graag een woordvoeringslijn nav NRC-artikel. Daarbij vroegen ze vooral naar een reactie op de vraag in hoeverre dit strafbaar is: <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/02/08/de-eerste-echte-pil-van-drion-a1591608>

Ik hem mijn collega al uitgelegd dat we weinig tot niks kunnen zeggen, omdat het aan het OM is om dit te beoordelen zodra er een concrete zaak is.

De minister wil ik graag nog wel een lijn meegeven, voor het geval dat. De onderstaande lijn baseer ik op de antwoorden op kamervragen van 29 september 2017. En komt overeen met de lijn van het OM, zie mail hieronder.

- ✓ Artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht bepaalt dat hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft een strafbaar feit pleegt, indien de zelfdoding ook daadwerkelijk volgt.
- ✓ Het hangt af van de concrete omstandigheden af of er sprake is van een strafbaar feit.
- ✓ Het is niet aan mij als minister om individuele gevallen te beoordelen.
- ✓ Het Openbaar Ministerie beslist op basis van de feiten en omstandigheden of er in een specifiek geval aanleiding is een opsporingsonderzoek in te stellen en een vervolgingsbeslissing te nemen.
- ✓ Mocht het Openbaar Ministerie daartoe besluiten, dan is het uiteindelijk aan de rechter om de feiten te wegen en te waarderen en te beslissen of er sprake is van strafbaar handelen.

Groeten,

[5.1.2e]
[5.1.2e]
[5.1.2e]

Ministerie van Justitie en Veiligheid
Directie Communicatie
Turfmarkt 147 | 2511 DP | Den Haag
Postbus 20301 | 2500 EH | Den Haag

M [5.1.2e]
[5.1.2e] @minvenj.nl
www.rijksoverheid.nl/venj

Voor een veilige en rechtvaardige samenleving

Van: [5.1.2e] (Parket-Generaal) [5.1.2e] @om.nl

Verzonden: vrijdag 9 februari 2018 9:56

Aan: [5.1.2e] - BD/DCOM/P&B

Onderwerp: FW: Reactie Openbaar Ministerie:

Reactie Openbaar Ministerie:

"Een ieder die een ander behulpzaam is bij zelfdoding of hem daarvoor de middelen geeft is strafbaar. Dit staat in artikel 294 lid 2 van het Wetboek van Strafrecht. Het zal afhangen van de concrete omstandigheden van het geval of de Coöperatie Laatste Wil zich met hun voorgenomen werkwijze schuldig gaat maken aan een strafbaar feit. Dat geldt ook voor de vraag of personen die deelnemen aan de voorgenomen gezamenlijke inkoop en latere doorverstrekking van een zelfdodingsmiddel strafbaar zijn. Het leveren van middelen aan een ander teneinde die persoon behulpzaam te zijn bij zelfdoding is strafbaar als die zelfdoding volgt. De omstandigheid dat het gebruikte middel op zichzelf genomen niet verboden is, staat daar los van."

Vriendelijke groet,

[5.1.2e]

5.1.2e

Openbaar Ministerie
Parket-Generaal
Afdeling Communicatie
Kamer 4.32
Prins Clauslaan 16, 2595 AJ Den Haag
Postbus 20305, 2500 EH Den Haag
T 088- 699 4504

M 5.1.2e

E 5.1.2e@om.nl

www.om.nl

[www.twitter.com/Het_OM](https://twitter.com/Het_OM)

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

To: [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>
From: [5.1.2e] - BD/DWJZ/JZW
Sent: Mon 2/12/2018 9:38:50 AM
Subject: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW
Received: Mon 2/12/2018 9:38:00 AM

Kan ik me voorstellen

Van: [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>
Verzonden: maandag 12 februari 2018 10:37
Aan: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ
Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Onze PG was heel blij met de felle bewoordingen van de vice premier over CLW kan ik je zeggen ;)

Van: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ <[5.1.2e]@minvenj.nl>
Datum: 12 februari 2018 om 10:35:32 CET
Aan: [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>
CC: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ <[5.1.2e]@minvenj.nl>, [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>

Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

[5.1.2e], dank voor de achtergronden. Ja tuurlijk kan elke deelnemingsvorm aan de orde zijn, maar punt is dat de minister dat nog niet eerder concreet heeft gemaakt in zijn woordvoeringslijn. Vandaar. Snap verder dat het uiteraard casusafhankelijk is of opsporing en vervolging succesvol kunnen zijn. Dat is aan het OM. En dat is wat de minister afgelopen najaar ook steeds in de TK heeft gezegd. Laten we afwachten of de vraag definitief wordt... [5.2]

Gr [5.1.2e]
Van: [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>

Verzonden: maandag 12 februari 2018 10:29
Aan: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ
CC: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ
Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Ha [5.1.2e],

Die medeplichtigheid is nog niet eerder naar buiten gebracht. Maar aan hulp bij zelfdoding (misdrijf) kan je net als bij elk misdrijf medeplichtig zijn (48 Sr) dus dat is geen spannend standpunt.

5.1.2i

Gr,
[5.1.2e]

Van: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ <[5.1.2e]@minvenj.nl>
Datum: 12 februari 2018 om 10:09:44 CET
Aan: [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>
CC: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ <[5.1.2e]@minvenj.nl>, [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>

Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Hoi [5.1.2e],
Dank je voor deze info! Goed om te weten. Ik zie dat die 'mogelijke medeplichtigheid' een aanvulling is op de woordvoeringslijn van vrijdag? Nog niet eerder zo concreet benoemd toch?
Zoals [5.1.2e] mij al meldde, moeten we ook de toezegging van Blok aan Van Toorenborg tijdens het vragenuur van 5 september 2017 even in de gaten houden, inzake art. 46 Sr in relatie tot art. 294 Sr en de belofte om met een brief te komen zodra meer bekend is over het middel en een eventuele vervolgingsbeslissing. Zie bijgaand.
Gr [5.1.2e]

Van: [5.1.2e] [5.1.2e] @om.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 10:01

Aan: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ

CC: [5.1.2e] [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Ha [5.1.2e],

Je kan bij mij terecht. Ik heb deze club al wat langer in portefeuille :)

Goed om te weten: CLW rectificeerde dit weekend het bericht (van de media) dat 300 mensen het zouden hebben.

Het gaat kennelijk om 300 geïnteresseerden.

Onze woordvoeringslijn is dat ook als het middel legaal is, verstrekking ervan strafbaar is als dit gebeurt aan iemand van wie je weet dat hij zijn leven ermee wil nemen en de zelfdoding ook daadwerkelijk volgt. De CLW is daaraan dan ook mogelijk medeplichtig.

Gr,

[5.1.2e]

Van: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ <[5.1.2e]@minvenj.nl>

Datum: 12 februari 2018 om 09:48:05 CET

Aan: [5.1.2e] <[5.1.2e]@om.nl>, [5.1.2e]

<[5.1.2e]@om.nl>

CC: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ <[5.1.2e]@minvenj.nl>

Onderwerp: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Prioriteit: Hoog

Hoi [5.1.2e] en [5.1.2e],

Ter info. [5.1.2e] hoorde vrijdag via ons parlementaire cluster en BSG dat voor het mondelinge vragen uur van morgen **MOGELIJK** de volgende vraag wordt gesteld:

- het lid **VAN DER STAAL** (SGP) aan de minister van Justitie en Veiligheid over het verstrekken van dodelijk poeder door Coöperatie Laatste Wil aan ruim 300 mensen ([Nrc.nl, 9 februari 2018](#)) (09/02; 08.59)

We horen vandaag rond het middaguur of de vraag definitief gesteld wordt. Als dat het geval is, dan stem ik graag ook even met jullie af voor het dossiertje. Zijn jullie vandaag en evt morgenochtend beschikbaar?

Gelukkig kunnen we grotendeels voortborduren op het mondelinge vragen uur van 5 september 2017 en de beantwoording op 29 september 2017 van vragen van de CU en SGP.

Bijgaand ter info de woordvoeringslijn die vrijdag n.a.v. een verzoek van VWS door onze persvoorlichter met die van jullie ([5.1.2e]) is afgestemd. Daarnaast is handig om te weten dat vicepremier Hugo de Jonge (VWS) na de MR van afgelopen vrijdag een reactie op het plan van de CLW heeft gegeven:

<https://www.telegraaf.nl/nieuws/1652247/vicepremier-haalt-uit-naar-laatste-wil>

Ik hou jullie op de hoogte!

Gr [5.1.2e]

Mr. [5.1.2e]

[5.1.2e]

Niet aanwezig op vrijdag

.....
Ministerie van Justitie en Veiligheid
Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden
Afdeling Juridische, Bestuurlijke en Operationele Zaken
Turfmarkt 147 | 2511 DP | Den Haag
Postbus 20301 | 2500 EH | Den Haag

.....
T [5.1.2e] | Gebouw Noord 19^e

www.rijksoverheid.nl/venj

.....
Voor een veilige en rechtvaardige samenleving
.....

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

To: 5.1.2e 5.1.2e) (5.1.2e @minvws.nl) (5.1.2e @minvws.nl]
Cc: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ (5.1.2e @minvenj.nl); 5.1.2e - BD/DRC/GC (5.1.2e @minjenv.nl]
From: 5.1.2e - BD/DWJZ/JZW
Sent: Mon 2/12/2018 10:49:00 AM
Subject: Rectificatie CLW tav 300 leden
Received: Mon 2/12/2018 10:48:00 AM

Hoi 5.1.2e,

Ter info: OM wees me op volgende rectificatie van CLW t.a.v. de (door NRC genoemde) 300 leden.

<http://www.laatstewil.nu/faq/nieuws/>

Gr 5.1.2e

Mr. 5.1.2e

5.1.2e

Niet aanwezig op vrijdag

.....
Ministerie van Justitie en Veiligheid
Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden
Afdeling Juridische, Bestuurlijke en Operationele Zaken
Turfmarkt 147 | 2511 DP | Den Haag
Postbus 20301 | 2500 EH | Den Haag

.....
T 5.1.2e | Gebouw Noord 19^e

www.rijksoverheid.nl/venj

.....
Voor een veilige en rechtvaardige samenleving
.....

To: [5.1.2e] ([5.1.2e]@om.nl)
From: [5.1.2e] - BD/DWJZ/JZW
Sent: Mon 2/12/2018 12:19:44 PM
Subject: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW
Received: Mon 2/12/2018 12:19:00 PM

Snap ik. Maar goed om te weten. [5.1.2c]

[5.1.2c]

Van: [5.1.2e] ([5.1.2e]@om.nl)

Verzonden: maandag 12 februari 2018 13:17

Aan: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Als er vragen over komen, wil ik niet dat er iets over naar buiten gaat. We doen daar nooit mededelingen over maar uitsluitend voor de minister: [5.1.5] Gr, [5.1.2e]

Van: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ ([5.1.2e]@minvenj.nl)

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:58

Aan: [5.1.2e]

Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Hoi [5.1.2e],

Even benieuwd: ik neem aan dat er op dit moment (nog) geen strafrechtelijk onderzoek loopt naar de laatste ontwikkelingen omtrent de CLW?

(mochten we er vragen over krijgen...)

Gr [5.1.2e]

Van: [5.1.2e] ([5.1.2e]@om.nl)

Verzonden: maandag 12 februari 2018 11:32

Aan: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ

CC: [5.1.2e] [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

Prima, laat maar weten.

Van: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ ([5.1.2e]@minvenj.nl)

Verzonden: maandag 12 februari 2018 11:32

Aan: [5.1.2e]

CC: [5.1.2e] [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Antw: Ter info: mogelijke mondelinge vraag inz CLW

[5.1.2e],

Hoor net van VWS dat de MV van de SGP daar definitief is gesteld aan de minister van VWS. Vermoed dat de uitspraken van hun minister De Jonge daarvoor aanleiding hebben gegeven.

Nog even afwachten of de vraag hier bij JenV dan definitief wordt. Zo niet, dan leveren we een bijdrage aan het dossier van VWS.

Tot zover,

[5.1.2e]

[5.1.2e]

[5.1.2e]

[5.1.2e]

[5.1.2e]

[5.1.2e]

[5.1.2e]

Duplicaat

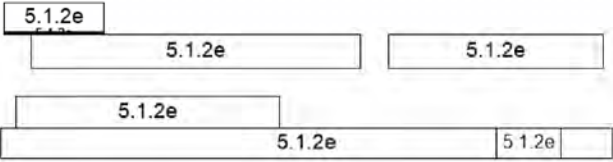
[5.1] [5.1.2e]

[5.1.2e]

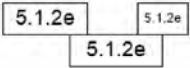
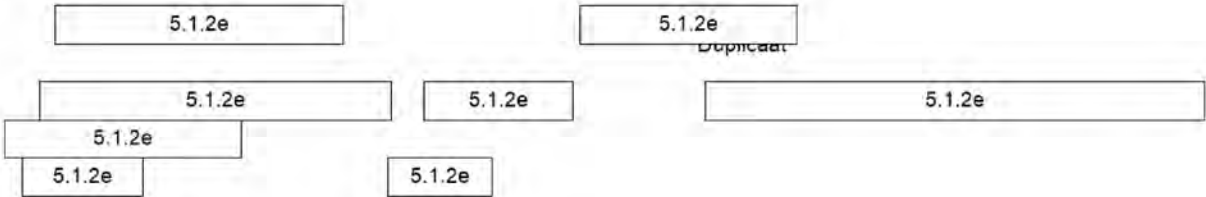
5.1.2e

5.1.2e

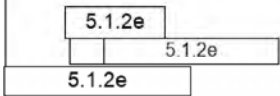

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u bestemd is. Als u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het Openbaar Ministerie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Openbaar Ministerie

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The Netherlands Public Prosecution Service accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Netherlands Public Prosecution Service

To: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl
From: 5.1.2e - BD/DWJZ/JZW
Sent: Mon 2/12/2018 12:26:34 PM
Subject: RE: Mondelinge vraag CLW
Received: Mon 2/12/2018 12:26:00 PM

Vooralsnog geen geluiden over indiening van de vraag hier. Ik heb nu mn conceptteksten aan OM gestuurd.

Gr 5.1.2e

Van: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl]

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:36

Aan: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

In de factsheet verwijs ik inderdaad naar de Voltooid leven discussie en de relevante zaken die hier gespeeld hebben (bijv burgerinitiatief Uit vrije wil en hun wetsvoorstel). Denk niet dat 5.1.2e mee hoeft te kijken (bevat geen visie specifiek op voltooid leven, alleen een overzicht van relevante aspecten en wat er in het regeerakkoord staat), ook vanwege korte deadlines. Maar als hij mee wil lezen of zelf al input wil geven, uiteraard welkom.

Van: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ 5.1.2e @minvenj.nl]

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:33

Aan: 5.1.2e 5.1.2e)

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Maken jullie teksten met de link naar Voltooid Leven? Zag ze in oud dossiertje van september van ons voorbij komen, maar lijkt me meer op jullie weg liggen. Zo nodig schakel ik over jullie concepten met 5.1 5.1.2e.

Gr 5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Duplicaat

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Duplicaat

abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

To: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl
From: 5.1.2e - BD/DWJZ/JZW
Sent: Mon 2/12/2018 12:59:33 PM
Subject: RE: Mondelinge vraag CLW
Received: Mon 2/12/2018 12:59:00 PM

5.1.2e, OM kijkt op dit moment naar mn teksten. Hoop je daarna snel iets te kunnen leveren.
Basis blijft overigens die beantwoordingen in september 2017. Verder geen schokkende dingen.

Gr 5.1.2e

Van: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:26

Aan: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Ja, helemaal mee eens, verwacht niet dat onze vraag doorgaat, maar ja.... Zeker aangezien er al meerdere malen vragen over zijn gesteld door de Kamer en de situatie niet significant veranderd is

Van: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ 5.1.2e @minvenj.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:25

Aan: 5.1.2e 5.1.2e

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Buiten reikwijdte verzoek

Vragenuurtje gaat vast door, maar of ons onderwerp dan zo belangrijk is... ?

Van: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:21

Aan: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Ja, dat lijkt me prima.

Van: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ 5.1.2e @minvenj.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:16

Aan: 5.1.2e 5.1.2e

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Tja, zit nu te typen. Moet intern en met OM de teksten even afstemmen. Misschien 14u?

Van: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:14

Aan: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Hmmm, hoor net dat het 16uur bij onze DG moet liggen... Hoe lang heb jij nodig denk je? Kan ik daar rekening mee houden met mijn planning hier, dank!

Van: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ 5.1.2e @minvenj.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:09

Aan: 5.1.2e 5.1.2e

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

OK

Van: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 12:06

Aan: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Ik moet het uiterlijk om 17uur aanleveren bij de DG: daarvoor moeten afdelingshoofd en directeur er nog naar gekeken hebben.

Om 17:30uur moet het dan bij mijn minister liggen.

Van: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ 5.1.2e @minvenj.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 11:56

Aan: 5.1.2e 5.1.2e

Onderwerp: RE: Mondelinge vraag CLW

Ja ik zal even wat teksten maken en aan je doorsturen. Moet ik wel ff afstemmen hier.

Wat is jouw deadline voor de lijn?

Gr 5.1.2e

Van: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @minvws.nl

Verzonden: maandag 12 februari 2018 11:55

Aan: 5.1.2e - BD/DJOA/JBOZ

Onderwerp: Mondelinge vraag CLW

Hoi 5.1.2e,

Weet niet of er bij jullie (ook) al iets is binnengekomen, maar het lijkt erop dat de vraag alleen aan de minister van VWS De Jonge is gesteld.

In de bijlage de factsheet die ik hiervoor moet invullen: zou jij info over de strafbaarheid kunnen toevoegen (of los aan mij mailen en da tik het invoeg waar het het beste past)? En natuurlijk eventuele andere aspecten die van belang zijn en op jullie beleidsterrein liggen?

Groeten,

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

[Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport](#)

Directie Publieke Gezondheid, cluster Ethiek

Adres: Parnassusplein 5 // Postbus 20350, 2500 EJ Den Haag

Contact: 5.1.2e // 5.1.2e@minvws.nl

Aanwezig maandag t/m donderdag

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministry of Justice and Security

To: [5.1.2e] - BD/DJOA/JBOZ[5.1.2e]@minvenj.nl]
From: [5.1.2e] - BD/DWJZ/JZW
Sent: Mon 2/12/2018 3:04:41 PM
Subject: NJB artikel [5.1][5.1.2e] inz CLW
Received: Mon 2/12/2018 3:04:00 PM
[NJB nr. 6 \(9 februari 2018\).pdf](#)

Hoi [5.1.2e],
Kreeg via [5.1.2e] het NJB-artikel van [5.1][5.1.2e] dat in het NRC-artikel over de CLW wordt aangehaald. Erg juridisch, maar het komt in grote lijnen wel overeen met onze spreekteksten over dit onderwerp. Dat heb ik ook VWS laten weten. Hun minister kan er niet zoveel mee.

Gr [5.1.2e]
[5.1.2e] [5.1.2e]
[5.1.2e]

Niet aanwezig op vrijdag

.....
Ministerie van Justitie en Veiligheid
Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden
Afdeling Juridische, Bestuurlijke en Operationele Zaken
Turfmarkt 147 | 2511 DP | Den Haag
Postbus 20301 | 2500 EH | Den Haag

.....
T [5.1.2e] | Gebouw Noord 19^e

www.rijksoverheid.nl/venj

.....
Voor een veilige en rechtvaardige samenleving
.....

EEN KIJKE IN DE KEUKEN VAN DE HOGE RAAD: 80a RO

- Versterking Franse cassatierechtspraak
- En de apotheker dan? De positie van de verstrekker van euthanatica
- De Coöperatie Laatste Wil: legaal én strafbaar?

P. 399-468 JAARGANG 93 9 FEBRUARI 2018

6

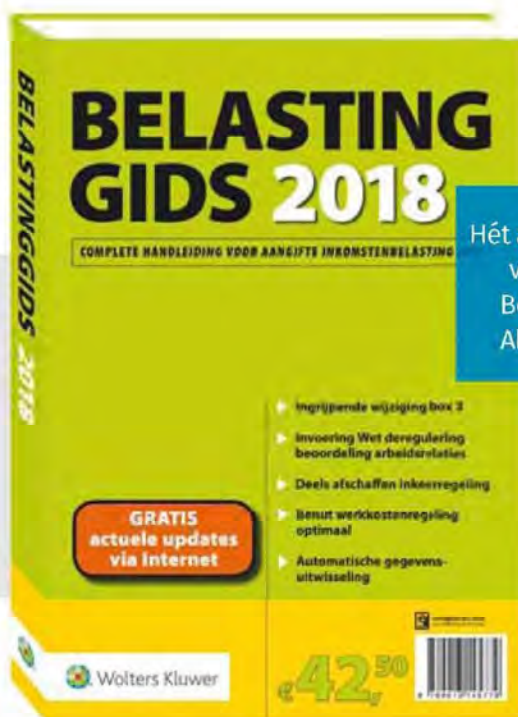
Belastinggids 2018

Complete handleiding voor aangifte inkomstenbelasting 2017

De aangifte inkomstenbelasting 2017 ligt op u te wachten. Deze Belastinggids voor het aangiftejaar 2017 biedt u daarbij de helpende hand. Met een systematische, onderwerpsgewijze aanpak, inclusief vele tips waarmee u direct belasting bespaart.

De Belastinggids is hét alternatief wanneer u altijd de (recent opgeheven) Belasting Almanak van Reed Business Information gebruikte voor het verzorgen van de aangifte IB. De systematiek in beide uitgaven is namelijk zeer herkenbaar.

Auteurs: mr. Paul Flutsch, Dick van den Hoeven,
Lisanne Rijff LL.M, Lisa Roos LL.M,
mr. Ciska Wisman
ISBN: 9789013145779
Aantal pagina's: 668
Prijs: € 42,50 incl. btw

Hét alternatief
voor de
Belasting
Almanak!

In onze shop bestelt u zonder verzendkosten.
Voor 17.00 uur besteld, morgen op kantoor!

Bestellen of meer informatie? Ga naar www.wolterskluwer.nl/shop

Vooraf 300 403
Mr. C.E. Drion
Detailhandel is een dienst,
een beslissing met verrassende
consequenties

Wetenschap 301 404
Mr. D. Bektesevic
Kijken in de keuren
van de Hoge Raad
De toepassing van
artikel 80a RO in strafzaken

Focus 302 413
Mr. M.W.C. Feteris
Versterking van de
Franse cassatierechtspraak
Vergelijking met Nederland

Focus 303 419
Prof. mr. dr. M.A.J.M. Buijsen,
Drs. W. Göttgens-Jansen
En de apotheker dan?
Over de positie van de
verstrekker van euthanatica
bij levensbeëindiging op verzoek
en hulp bij zelfdoding

Focus 304 423
Dr. T. Vink
De Coöperatie Laatste Wil
Legaal én strafbaar?

Rubrieken
305-326 Rechtspraak 427
327 Boeken 447
328-339 Tijdschriften 448
340-346 Wetgeving 456
347-351 Nieuws 463
352 Universitair nieuws 465
353 Personalía 467
354 Agenda 467

Deze **BESLISSING** van
de Grote Kamer van het
HvJ EU, die op het eerste
gezicht wellicht een beetje
juridisch-**TECHNISCH**
leek te zijn, zal **GROTE**
materieelrechtelijke
GEVOLGEN hebben

Pagina 403

Dat de Hoge Raad zelf bepaalt
welke oordelen al of niet
BEGRIJPELIJK zijn, maakt
het mogelijk dat via die weg de
RECHTSBESCHERMING
aan terrein verliest. Dat is in
elk geval **NIET** wat met de
invoering van de **SELECTIE**
aan de poort is **BEOOGD**

Pagina 412

Verwijzingen naar **EIGEN**
RECHTSpraak kwamen tot
nu in Frankrijk **NOOIT** voor

Pagina 417

De verhouding tussen **ARTSEN**
en **APOTHEKERS** op het
terrein van euthanasie is niet
vrij van **PROBLEMEN**,
problemen die samenhangen
met de **ONDUIDELIJKE**
positie van de apotheker

Pagina 419

Dat haar 'laatstewilmiddel'
LEGAAL is, zou wel eens veel
minder interessant kunnen zijn
dan de Coöperatie **LAATSTE**
WIL doet voorkomen. Het is
geen **BESCHERMING** tegen
strafbaarheid

Pagina 426

Een **SLACHTOFFER** van een
voormalig prostitutienetwerk
van jongens in Amsterdam heeft
gevraagd Teeven als **GETUIGE**
te horen over de bekendheid
van de **STAAT** met dat
prostitutienetwerk

Pagina 463

Als de Duitse dienstbetrekking
een '**MINI-JOB**' is voorziet
het Duitse stelsel alleen in een
verzekering voor **ARBEIDS-**
ONGEVALLen. Geldt dan
toch dat deze werknemer in
Nederland **NIET** verzekerd is?

Pagina 463

Volgens de Rule of Law Index
wordt in **NEDERLAND**
wet- en regelgeving het beste
GEHANDHAAFD

Pagina 464

Opgericht in 1925 Eerste redacteur J.C. van Oven

Redacteurs Tom Barkhuysen, Ybo Buruma, Coen Driën, Ton Hartlief, Corien U.E.J.J. Pinos, Taru Spronken, Peter J. Waij (vz.)

Medewerkers Barend Barentsen, sociaal recht (sociale-zekerheidsrecht), Slefian Van den Bogaert, Europees recht, Alex F.M. Brenninkmeijer, alternatieve geschillen-beslechting, Wibren van der Burg, rechtsfilosofie en rechtstheorie, G.J.M. Corsiens, Europees strafrecht, Remy Chavannes, technologie en recht, Eric Daalder, bestuursrecht, Caroline Forder, personen-, familie- en jeugdrecht, Jannette H. Gerards, rechten van de mens, Ivo Giesen, burgerlijke rechtsvordering en rechtspleging, Aart Hendriks, gezondheidsrecht, Marc Hertogh, rechts-sociologie, P.F. van der Heijden, internationaal arbeidsrecht, C.J.H. Jansen, rechtsgeschiedenis, Piet Hein van Kempen, straf(proces)recht, Harm-Jan de Kluiver, ondernemingsrecht, Willemien den Ouden, bestuursrecht, Stefan Sagel, arbeidsrecht, Nico J. Schrijver, volkenrecht en het recht der internationale organisaties, Ben Schueller, omgevingsrecht, Thomas Spijkerboer, migratierecht, T.F.E. Tjong Tjin Tai, verbintenissenrecht, F.M.J. Versteeg, zakenrecht, Dirk J.G. Visser, intellectuele eigendom, Inge C. van der Vlies, kunst en recht, Rein Wesseling, mededingingsrecht, Reinout Wibier, financieel recht

Auteursaanwijzingen Zie www.njb.nl. Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen impliceert toestemming voor openbaarmaking en vervoelvoudiging. I.b.v. de elektronische ontsluiting van het NJB.

Citeerwijze *NJB* 2018/[publicatienr.], [afk.], [pag.]

Redactieadres Lange Voorhout 84, Den Haag, postadres: Postbus 30104, 2500 GC Den Haag, tel. (0172) 466399, e-mail njb-NL@woltersklower.com

Internet www.njb.nl en www.woltersklower.nl

Secretaris, nieuws- en informatie-redacteur Eke Lohman

Adjunct-secretaris Berber Goris

Vormgeving Colorscan bv, Den Haag, www.colorscan.nl

Uitgever Simon van der Linde

Uitgeverij Wolters Kluwer, Postbus 23, 7400 GA Deventer. Op alle uitgaven van Wolters Kluwer zijn de algemene leveringsvoorwaarden van toepassing, zie www.woltersklower.nl.

Abonnementenadministratie, productinformatie Wolters Kluwer Nederland Klantenservice, Postbus 23, 7400 GA Deventer, tel. (0570) 673 555, www.woltersklower.nl/klantenservice.

Tarieven abonnementen Raudpleegt u voor de abonnementsmogelijkheden en de bijbehorende prijzen Wolters Kluwer Shop: www.woltersklower.nl/shop (zoeken op 'Nederlands Juristenblad').

Abonnementen kunnen op elk gewenst moment worden aangegaan voor de duur van minimaal één jaar vanaf de eerste levering, vooraf gefactureerd voor de volledige periode. Abonnementen kunnen schriftelijk tot drie maanden voor de aanvang van het nieuwe abonnementsjaar

worden opgezegd; bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch met een jaar verlengd.

Gebruik persoonsgegevens Wolters Kluwer legt de gegevens van abonnees vast voor de uitvoering van de (abonnee-)overeenkomst. De gegevens kunnen door Wolters Kluwer, of zorgvuldig geselecteerde derden, worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten. Indien u hier bezwaar tegen heeft, kunt u contact met ons opnemen.

Media advies/advertentieaanname

Tijdschrift en online: SalesQ V.O.F., Bas van Wooning (b.vanwooning@salesq.nl) Paul Krugerkade 45A, 2021 BN Haarlem (www.salesq.nl)

ISSN 0165-0483 *NJB* verschijnt 44 x per jaar op vrijdag. *NJB* verschijnt in 2018 niet op 11 mei, niet van 20 juli tot en met 24 augustus en niet op 28 december. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever(s) geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor gevolgen hiervan. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 17b i/m 16m Auteurswet jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3051, 2130 KB).

Uitgeversverbond
mvw
mede over met 6 oktober

Wolters Kluwer

'Geschreven door deskundige vakgenoten'

Wouter Koelewijn
Advocaat bij Van Benthem & Keulen

Tekst & Commentaar Meest geliefd. Meest gebruikt.

Tekst & Commentaar Gezondheidsrecht

De ingrijpend gewijzigde 7e druk van Tekst & Commentaar Gezondheidsrecht bestrijkt het gehele gebied van de gezondheidszorg. U vindt nu in één allesomvattend deel de belangrijkste wet- en regelgeving, voorzien van korte en heldere commentaren. Onmisbaar bij een eerste verkenning van uw vraagstuk of het opstellen van uw adviezen en processtukken.

- Maar liefst 1600 compacte en glasheldere commentaren.
- Volledig bijgewerkt naar de stand van 1 juli 2017.
- Inclusief de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg, voorzien van helder commentaar.
- Ingrijpend gewijzigd commentaar op de Geneesmiddelenwet.
- Door specialisten op het gebied van het gezondheidsrecht.

Bestel nu op woltersklower.nl/shop

gratis verzending | voor 23.00 besteld, morgen op uw bureau

(Hij)zart ook online verkrijgbaar

Wolters Kluwer
When you have to be right

Detailhandel is een dienst, een beslissing met verrassende consequenties

6 Dinsdag 30 januari 2018 zou wel eens een belangrijke dag voor het Europese privaatrecht (en bestuursrecht) kunnen zijn geweest. Op die dag wees de Grote Kamer van het Europese Hof van Justitie (HvJ EU) arrest in een tweetal gevoegde zaken betreffende Nederlandse gemeenten, te weten Amersfoort en Appingedam.¹ Bij beide zaken stond, kort gezegd, de vraag centraal of detailhandel kwalificeert als een dienst in de zin van de Dienstenrichtlijn.² De zaken betroffen prejudiciële vragen van de Hoge Raad, respectievelijk de Raad van State. Anders dan de Hoge Raad, die zich, zie ik het goed, nog niet hierover heeft uitgelaten, had de Raad van State in eerdere uitspraken³ aangenomen dat detailhandel niet als 'dienst' als bedoeld in de Dienstenrichtlijn kan worden gekwalificeerd.

Op Europees niveau leken de voortekenen echter in een andere richting te wijzen. Dat het begrip 'dienst' niet restrictief moest worden opgevat en dat bijvoorbeeld niet de eis kan worden gesteld dat degene voor wie de dienst wordt verricht, daarvoor ook zelf zou moeten betalen, was al uitgemaakt.⁴ Eveneens dat in wezen iedere activiteit die niet valt onder de vrijheden van kapitaal, personen en goederen een dienst kan zijn in de zin van art. 41 VWEU en (dus) onder de Richtlijn zou vallen.⁵ De Europese Commissie bepaalde in het Handboek voor de implementatie van de Richtlijn voorts ook al dat, wat haar betreft, detail- en groot-handelsverkoop van goederen onder de Richtlijn vallen.

En op 30 januari joeg het HvJ EU de kogel stevig door de kerk: detailhandel is een dienst als bedoeld in de Richtlijn. Voor een genuanceerde benadering, in de zin dat het ervan af zou hangen hoe zwaar het 'dienst'-element in het licht van de totale commerciële activiteit zou wegen, ziet het HvJ EU geen plaats, gelet op (onder meer) de rechtszekerheid en de nuttige werking van het EU-recht. De Richtlijn is voorts, zo beslist het HvJ EU niet minder principieel,⁶ ook van toepassing op zuiver interne situaties, dus tevens als er geen enkel grensoverschrijdend element te ontwaren is.

De consequenties van deze beslissing zijn, zonder overdrijving, verstrekkend te noemen. Voor bestuursrechtelijke procedures rondom bestemmingsplannen omdat nu steeds tevens aan de vestigingseisen (de zogeheten zwarte en grijze lijsten van de artikelen 14 en 15 van de Richtlijn) zal moeten worden getoetst. Voor het privaatrecht omdat allerlei specifieke regels waaraan tot nu toe alleen bepaalde dienstverrichters moesten voldoen of specifieke bepalingen die aan die bepaalde dienstverrichters juist een ruimer speelveld toekenden, nu voor een aanzienlijk uitgebreidere groep ondernemers hebben te gelden.

Zo geldt er nu opeens in de gehele detailhandel de (positieve) verplichting om tijdig algemene voorwaarden aan de wederpartij, of het nu een zakelijke is dan wel een consument, te verstrekken, alsmede allerlei andere soorten informatie (zie art. 6:230b onder 6 en elders BW). En zo is nu de hele detailhandel verplicht om 'op eventuele klachten zo snel mogelijk te reageren en moet alles in het werk worden gesteld om een oplossing te vinden' (zie art. 6:230b onder 13 BW). Anderzijds kan de hele detailhandel voor het rechtsgel-

dig voldoen aan de informatieverplichting met betrekking tot algemene voorwaarden, nu volstaan met het elektronisch toegankelijk maken van de algemene voorwaarden op een te vermelden website of met het in de winkel op een tafeltje leggen van die voorwaarden (zie art. 6:230c BW).⁷ Maar daartegenover heeft dan weer te gelden dat diezelfde algemene voorwaarden in de gehele detailhandel 'correct, helder en ondubbelzinnig' moeten zijn (zie art. 6:230e BW).

Onduidelijk is inmiddels waar de detailhandel nu precies begint en ophoudt. Het HvJ EU spreekt in zijn beslissing niet over de groothandel of de distributieketen, zoals elders in de Richtlijn en in het genoemde implementatiehandboek van de Europese Commissie is te lezen. Zelf zou ik menen dat we er verstandig aan zouden doen om het begrip 'detailhandel' niet restrictief te lezen en dat dus eigenlijk al die nieuwe regeltjes nu ook voor de groothandel en de gehele distributieketen hebben te gelden.

Wat daarvan ook zij, het is duidelijk dat deze beslissing van de Grote Kamer van het HvJ EU, die op het eerste gezicht wellicht een beetje juridisch-technisch leek te zijn, grote materieelrechtelijke gevolgen zal hebben. Die gevolgen worden niet kleiner omdat het HvJ EU geen rechterlijk overgangsrecht heeft geformuleerd, in termen van dat zijn beslissing slechts voor de toekomst zou gelden. Wat nu te doen met al die bestemmingsplannen die achteraf gesproken, niet op basis van het juiste toetsingskader tot stand zijn gekomen? Geldt het beginsel van formele rechtskracht nog wel in alle daarover gevoerde procedures? En hoe moet het met alle contracten en algemene voorwaarden die achteraf gesproken in strijd met het recht zijn gehanteerd?

En, tot slot, zou het niet overweging verdienen om alle nieuwe regels nu maar meteen voor alle actoren in ons burgerlijk en bestuursrecht te laten gelden (en niet alleen voor de detailhandel)? Want anders zitten we opeens met een gecompartmenteerd privaatrecht en bestuursrecht. En niet alleen wij, maar alle landen in Europa. Het moge helder zijn: op 30 januari 2018 is een beslissing genomen die privaatrechtelijk (en bestuursrechtelijk) verrassende en verstrekkende consequenties heeft.

Coen E. Drion

1. HvJ EU 30 januari 2018, ECLI:EU:C:2018:44, zaak C-360/15. De zaken gingen over aanleg van een glasvezelnet in Amersfoort en de leges die daarbij werden opgelegd, respectievelijk over eisen in een bestemmingsplan tot behoud van detailhandel in schoenen en kleding in het centrum van Appingedam.

2. Richtlijn 2006/123.

3. ABRvS 30 april 2014, ECLI:NL:RVS:2014:1561 en ABRvS 30 juli 2014, ECLI:NL:RVS:2014:2857.

4. HvJ EU 12 juli 2001, C-157/99.

5. HvJ EU 11 april 2000, C-51/96 en C-191/97.

6. Maar wat betreft consequenties hier verder onbesproken.

7. Achteraf gezien had de wetgever het dus toch misschien niet heel slecht gedaan door in de terhandstellingsverplichtingen op de voet van art. 6:234 BW in algemene zin te verwijzen naar de wijze van verstrekking in art. 6:230c BW.

Kijken in de keuken van de Hoge Raad

De toepassing van artikel 80a RO in strafzaken

Dino Bektesevic¹

De machine van artikel 80a RO is steeds meer geolied aan het raken. Deze bijdrage strekt tot doel inzicht te verschaffen in de wijze waarop de selectie aan de poort op grond van dat artikel is vormgegeven en of die benadering voldoet aan de wensen van de wetgever. Kansloze en soms minder kansloze klachten worden, in de regel zonder conclusie van de advocaat-generaal en zonder een op de klacht toegesneden motivering, aan de poort geweerd. De verdachte hoeft niet bang te zijn dat naar zijn klachten niet serieus wordt gekeken, al blijft een gemotiveerde reactie van de Hoge Raad op zijn klachten steeds vaker uit. Naast onterecht voorgestelde klachten bestaat ook de categorie terecht voorgestelde klachten die niet tot cassatie leiden, omdat het belang bij cassatie in de ogen van de Hoge Raad evident ontbreekt. De Hoge Raad stelt het belang bij cassatie in de procedure meer en meer centraal. Het is de vraag of dat is wat de wetgever met deze regeling heeft beoogd. Door deze gang van zaken is de rechtsbescherming niet verdwenen, maar is zij wel 'wat op het tweede plan geraakt'.

1. Inleiding

Op 1 juli 2012 werd artikel 80a RO van kracht.³ Sindsdien kan de Hoge Raad cassatieberoepen 'aan de poort' niet-ontvankelijk verklaren, als de voorgestelde klachten evident kansloos zijn of als evident onvoldoende belang bestaat bij het beroep. In het bijzonder de Strafkamer van ons hoogste rechtcollege maakt royaal gebruik van deze bevoegdheid. Vandaag de dag mag nog slechts 38% van de beroepen zich verheugen op het passeren van de cassatiepoort.⁴ De rest wordt met een standaardmotivering – en dikwijls zonder conclusie van de advocaat-generaal – niet-ontvankelijk verklaard. Deze bijdrage strekt tot doel inzicht te verschaffen in de wijze waarop de selectie aan de poort is vormgegeven en of die benadering lijkt te voldoen aan de wensen van de wetgever.⁵ Ter inleiding en aldus op hoofdlijnen wordt in par. 2 de totstandkoming van artikel 80a RO en de rechtspraak van de Hoge Raad besproken. De wetgever stelde onder meer de eis dat selectie aan de poort niet ertoe zou leiden dat zaken inhoudelijk minder vergaand behandeld zouden worden.⁶ Om te bezien of aan die eis wordt voldaan, is onderzoek verricht door middel van aanwezigheid bij raadmaken waar deze zaken worden besproken. Daarvan wordt in par. 3 verslag gedaan, terwijl ook beschreven zal worden wat er met een

schriftuur gebeurt vanaf het moment dat de raadsman haar indient tot het moment van niet-ontvankelijkverklaring. De tijdens deze raadmaken besproken zaken zijn gepubliceerd, evenals de bijbehorende schrifturen en arresten van de hoven.⁸ Daarmee wordt getracht het wat heimelijke karakter van de toepassing van artikel 80a RO in bepaalde mate weg te nemen. Normaliter worden schrifturen niet gepubliceerd, zodat het de buitenstaander onduidelijk is welk soort klachten aan de poort worden geweigerd. In par. 4 wordt getracht een rode lijn te ontdekken in de onderzochte uitspraken. Het ordenen van alle zaken gaat het bestek van deze bijdrage te buiten. In een aparte bijlage zijn daarom van elk van de uitspraken de kerngegevens opgenomen en is aangegeven waar de klacht(en) zich tegen richt(en).⁷ De bijdrage wordt afgesloten met een conclusie.

2. Wetsgeschiedenis en rechtspraak Hoge Raad

Wetsgeschiedenis⁸

Al decennia lang wordt de Hoge Raad geconfronteerd met een toenemend aantal zaken. Hoewel vaak de indruk lijkt te bestaan dat de invoering van artikel 80a

Doel van de invoering van artikel 80a RO was om minder aandacht en tijd te besteden aan zaken die de aandacht van de Hoge Raad niet verdienen, zodat meer tijd over zou blijven voor de rechtseenheid en rechtsontwikkeling

RO in de sleutel van de werklustbesparing moet worden geplaatst, is dit niet het geval.⁹ De commissie Hammerstein werd immers als taak meegegeven voorstellen te doen die de 'normstellende rol van de Hoge Raad' zouden kunnen versterken.¹⁰ De versnelde ontvankelijkheid die zij voorstelde, had niet zo zeer tot doel om de Hoge Raad minder werk te laten verzetten. Doel was om minder aandacht en tijd te besteden aan zaken die de aandacht van de Hoge Raad – in de ogen van de commissie – niet verdienen, zodat meer tijd over zou blijven voor de rechtseenheid en rechtsontwikkeling. Een afschaffing van de rechtsbeschermende taak zou dat niet tot gevolg hebben, al wilde de minister dat zaken waarin geen belangrijk aspect van rechtsbescherming aan de orde is, zo spoedig mogelijk afgedaan zouden kunnen worden.¹¹ Dat zou bereikt worden door op zichzelf terecht voorgestelde klachten niet tot cassatie te laten leiden, indien het belang van de verdachte bij het beroep 'klaarblijkelijk onvoldoende' is.¹² Gebrekkige arresten die de Hoge Raad voorheen placht te casseren, zouden in het vervolg over-eind blijven wanneer het belang bij cassatie evident ontbreekt. In de woorden van de minister gaat het dan om gevallen waarin na verwijzing toch geen andere beslis-

sing zou kunnen volgen. Dit zijn gevallen waarin de motivering van de feitenrechter niet helemaal vlekkeloos is of waarin kleine vormfouten zijn gemaakt, die echter op de uiteindelijke beslissing niet van invloed kunnen zijn geweest, zodat verdwijnen van rechtsbescherming niet aan de orde is'. Uit deze woordkeuze spreekt een bepaalde evidentie. De mogelijkheid dat de fout wél op de beslissing van de feitenrechter van invloed is geweest, lijkt toepassing van artikel 80a RO uit te sluiten. Zo bezien lijkt ook niet veel rechtsbescherming verloren te (kunnen) gaan.¹³

Ook evident kansloze klachten, namelijk klachten die 'klaarblijkelijk niet tot cassatie kunnen leiden' kunnen het lot van artikel 80a RO treffen. De Hoge Raad kon echter middelen al verwerpen op basis van artikel 81 RO, onder de algemene motivering dat de klacht niet tot cassatie kan leiden en zij evenmin noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtsontwikkeling of rechtseenheid. De toegevoegde waarde van artikel 80a RO ten opzichte van artikel 81 RO lijkt in de ogen van de minister vooral te zijn dat artikel 80a RO kan worden toegepast zonder dat de procureur-generaal een conclusie heeft genomen.¹⁴

Tot een afdoening op de voet van artikel 80a RO wordt slechts besloten door drie leden van de meer-voudige kamer (lid 3), nadat zij ten minste de schriftuur hebben geraadpleegd (lid 2).

Rechtspraak Hoge Raad

Spoedig na inwerkingtreding, op 11 september 2012, wees de Hoge Raad het eerste overzichtsarrest dat betrekking had op de toepassing van artikel 80a RO.¹⁵ Reeds in dat arrest gaf de Hoge Raad aan dat, vanwege de casuïstiek, lastig een definitief antwoord te geven is op de vraag welke klachten voor artikel 80a RO in aanmerking (zullen) komen. Daarnaast werd aangestipt dat de selectie aan de poort zich – net als artikel 81 RO – in de loop der tijd zou gaan ontwikkelen. Op 7 juni 2016 volgde een tweede overzichtsarrest, waarin een actueel overzicht werd gegeven van de stand van de jurisprudentie.¹⁶ In de arresten wordt eerst aandacht besteed aan arresten met 'zaakoverstijgen

Auteur

1. Mr. D. Bektesevic is advocaat bij De Roos & Pen te Amsterdam. Eerder verichte hij bij de Hoge Raad onderzoek in het kader van de Togamaster (Erasmus Universiteit Rotterdam). Bijzondere dank gaat uit naar de Hoge Raad voor het faciliteren van dat onderzoek. De altijd waardevolle adviezen en godachten van mr. dr. J.S. Nan mogen evenmin onvermeld blijven.

Noten

2. *Stb.* 2012, 175.
3. Alle cijfers in deze bijdrage zijn, tenzij anders vermeld, afkomstig uit de Jaarverslagen en -overzichten van de Hoge Raad.
4. Van de door de minister beloofde evaluatie van de wet die na drie jaar zou plaatsvinden, is het voorafnog niet gekomen.

Kamerstukken I 2011/12, 32576, E.

5. *Kamerstukken I* 2010/11, 32576, C, p. 1-2 en 4. Zie hierover ook A.-G. Knigge in zijn conclusie bij het eerste overzichtsarrest HR 11 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX0146, *NI* 2013/241, par. 5.5.11.

6. Gepubliceerd op rechtspraak.nl, uitspraakdata 13 en 20 december 2016, 10 en 31 januari 2017, 7 en 28 februari 2017.

7. De bijlage is te raadplegen via <http://deroosopen.nl/advocaten/dino-bektesevic/>.

8. Zie voor een uitgebreide analyse van de wetsgeschiedenis G. Pessels, *Selectie in cassatie*, Tilburg: Cetus 2012.

9. *Kamerstukken II* 2010/11, 32576, 6, p. 4. Zie ook Pessels 2012, p. 31 en J.S. Nan, 'Artikel 80a RO', *DO* 2013/70.

10. Rapport van de commissie normstellende rol Hoge Raad, Den Haag, 2008, p. 6.

11. *Kamerstukken II* 2010/11, 32576, 3, p. 11. Raadshoer in de Strafkamer Röttgering pleitte in haar dissertatie juist voor meer rechtsbescherming: A.E.M. Röttgering, *Cassatie in strafzaken. Een rechtsbeschermend perspectief* (diss. Tilburg), Den Haag: Sdu 2013.

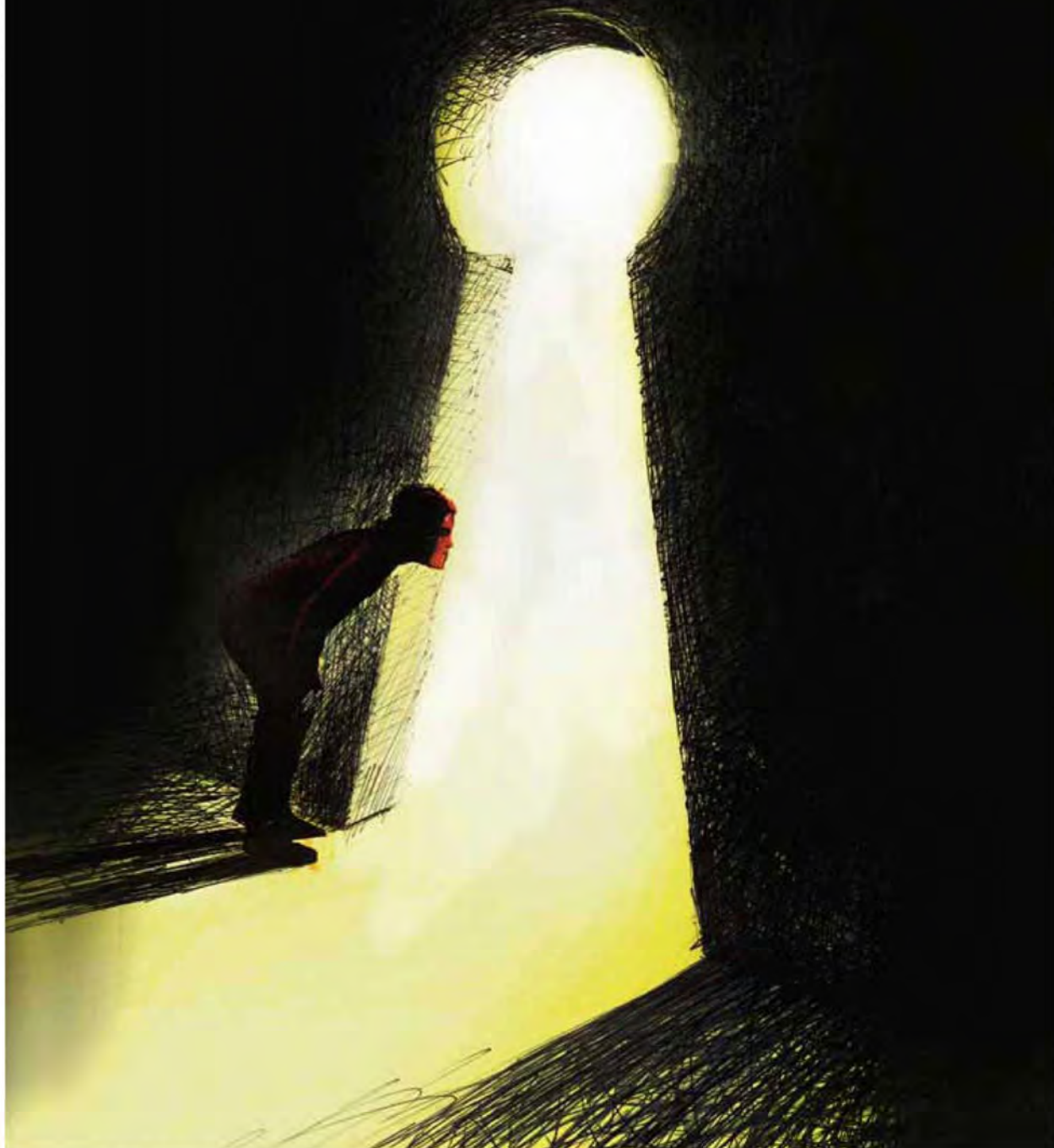
12. In het voorontwerp werd nog gesproken van 'te gering belang'. De minister paste deze formulering aan naar aanleiding van de adviezen van de Afdeling en de Adviescommissie voor het Burgerlijk procesrecht, *Kamerstukken II* 2010/11, 32576, 4, p. 5. In de Nota naar aanleiding van het verslag repte de minister ook nog over zaken 'zonder enig belang', *Kamerstukken II* 2010/11, 32576, 6, p. 16.

13. Zo ook M.J. Bongers, 'Doorpakken in cassatie', *NJB* 2013/2122, afl. 36, p. 2506.

14. Dat het de bedoeling was deze deur te openen wordt uit de wetgeschiedenis wel duidelijk, *Kamerstukken II* 2010/11, 32576, 3, p. 20. Zie voor kritische noten hierover J.S. Nan, 'De procureur-generaal bij de Hoge Raad en artikel 80a RO in strafzaken', *NJB* 2015/148, afl. 3, p. 185.

15. De overzichtsarresten verschenen in de *NI* onder de nummers 241-244. In deze bijdrage zal in beginsel steeds worden verwezen naar HR 11 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX0146, *NI* 2013/241. De noot van Bleichrodt verscheen onder *NI* 2013/245.

16. HR 7 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1005, *NI* 2016/430, in nt. Van Kempen.

© Gary Waters / Alamy

de' betekenis. In dat kader moet er onder meer aan gedacht worden dat de Hoge Raad artikel 80a RO – anders dan artikel 81 RO – niet partieel toepast,³⁷ voor ambtshalve cassatie (nog) minder plaats is in geval een beroep zich leent voor toepassing van artikel 80a RO,³⁸ dat het belang bij cassatie, wanneer dat niet evident is, door de steller van het middel zal moeten worden onderbouwd³⁹ en dat strafvermindering in verband met de overschrijding van de redelijke termijn niet wordt toegepast wanneer de andere middelen op zichzelf niet aan toepassing van artikel 80a RO in de weg staan.⁴⁰

Verder bespreekt de Hoge Raad de categorie kansloze klachten en de klachten met evident onvoldoende belang en noemt hij daarvan voorbeelden. Daarbij lijkt sprake te zijn van een verschrijving of een vermenging van de twee categorieën. De Hoge Raad citeert de memorie namelijk zo, dat hij de categorie 'kansloze' klachten omschrijft als die 'gevallen waarin na verwijzing toch geen andere beslissing zou kunnen volgen', omdat het kleine gebreken in het arrest van het hof betreft die toch niet van invloed kunnen zijn geweest op diens beslissing. Eerder zagen we dat de minister aangaf dat die

gevallen juist tot de andere categorie behoren: een klacht kan wel terecht zijn voorgesteld, maar zij leidt niet tot cassatie omdat het hof, als het zich bewust van deze fout was geweest, niet tot een andere beslissing zou kunnen zijn gekomen. Het lijkt om een verschrijving te gaan.²¹ Dat leid ik af uit het feit dat de Hoge Raad de categorieën zelf in de arresten nadrukkelijk scheidt, maar nog meer uit het feit dat na dit citaat een opsomming volgt van klachten die naar hun aard kansloos zijn: klachten die een tardief verweer behelzen, die zich richten tegen een overweging ten overvloede en die opkomen tegen geenszins onbegrijpelijke feitelijke oordelen.

In cassatie moet de verdachte een rechtens te respecteren belang hebben.²² De enkele mogelijkheid van een andere uitkomst na terug- of verwijzing, bijvoorbeeld omdat door een langere procedure de straf mogelijk lager uit zal pakken, wordt door de Hoge Raad niet als een dergelijk belang beschouwd. Verbazing wekt dat niet. In een ander geval zou bij cassatie bijna per definitie belang bestaan, zodat artikel 80a RO in zoverre zinledig zou zijn.

De verdediging wordt telkens op het hart gedrukt dat zij het belang, indien dat niet evident is, in de schriftuur moet onderbouwen en – misschien nog wel belangrijker – dat het niet of onvoldoende voeren van verweren in hoger beroep fataal kan zijn voor de latere kansen in cassatie. Wat men ook moge vinden van de eisen die in dit kader aan de verdediging worden gesteld, het onderstreept weer eens het belang van het tijdig en gemotiveerd te berde brengen van verweren. De kansen voor een geslaagd cassatieberoep worden niet zelden door de verweren in appel bepaald. De Hoge Raad spreekt overigens bij herhaling over 'niet voldoende belang' en over 'het belang van de verdachte bij het beroep is niet evident', terwijl artikel 80a RO naar de letter van de bepaling pas toepassing kan vinden als het belang klaarblijkelijk (oftewel: evident) onvoldoende is. Dit kenmerkt de uitleg die de Hoge Raad is gaan geven aan het belangcriterium. In elk geval houdt hij niet strikt vast aan de woordkeuze in de memorie van toelichting, die zo opgevat kan worden dat min of meer theoretisch moet kunnen worden uitgesloten dat de fout van invloed is geweest op de beslissing van het hof. Exemplarisch zijn de gevallen waarin sprake is van strafverzwarende omstandigheden die geen grondslag vinden in de bewezenverklaring.²³ Dan is de fout van het hof juist wel op diens beslissing van invloed geweest. Per saldo is de straf wellicht dezelfde, maar daarover

bestaat ten eerste geen zekerheid en dit neemt evenmin weg dat de bewezenverklaring onjuist is gekwalificeerd. Hoewel de Hoge Raad zelf heeft vastgesteld dat de braak niet uit de bewijsmiddelen kon worden afgeleid, staat op het uittreksel Justitiële Documentatie van de betreffende verdachte vervolgens bijvoorbeeld 'diefstal met braak' vermeld. De redenering – die onder meer inhoudt dat het hof in zijn strafmotivering geen aandacht heeft besteed aan de strafverzwarende omstandigheden – is, in ogenschouw genomen dat de Hoge Raad nauwelijks eisen stelt aan de motivering van de straf, weinig overtuigend.²⁴

De kansen voor een geslaagd cassatieberoep worden niet zelden door de verweren in appel bepaald

Ook kunnen onder omstandigheden klachten die terecht klagen dat de bewezenverklaring niet uit de bewijsmiddelen kan worden afgeleid het lot van artikel 80a RO treffen, al is de Hoge Raad hier duidelijker over: daarbij is bijzondere voorzichtigheid geboden en daarvan kan slechts sprake zijn als in redelijkheid geen twijfel kan bestaan over de toereikendheid en betrouwbaarheid van het bewijs.²⁵

De Strafkamer van de Hoge Raad pleegt zich bij toepassing van artikel 80a RO te beperken tot de standaardmotivering dat – kort gezegd – het beroep niet-ontvankelijk verklaard wordt omdat de klachten klaarblijkelijk kansloos zijn of het belang bij het beroep klaarblijkelijk onvoldoende is.²⁶ Dat geldt voor de Belastingkamer niet anders. A-G Niessen wijdde een uitgebreide conclusie aan de toepassing van artikel 80a RO in belastingzaken. Daarin gaf hij de Belastingkamer in overweging aan deze standaardmotivering 'standaardoverwegingen toe te voegen die de grond voor de afwijzing van de klachten aanwijzen zonder deze in concreto te behandelen', onder meer zodat degene die het betreft in elk geval enige lering kan trekken uit het arrest.²⁷ Duidelijk wordt dan bijvoorbeeld of de klacht faalt bij gebrek aan feitelijke grondslag of omdat daarin vaste rechtspraak wordt miskend. Dit aanspreken-

17. Die ruimte zag Borgers trouwens wel, zie Borgers 2013. Zie ook de conclusie van A-G Knigge voor het eerste overzichtsarrest HR 11 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX0146, NJ 2013/241, onder 5.5.16.

18. Die overweging (en de uitwerking ervan in concreto) kon niet op een ieders enthousiasme rekenen: P.A.M. Mevis, 'Versterking van het 'pijp'-systeem: tijd om te piepen?', DD 2013/9 en W.H. Jebbink, 'Hoe zuiver is de strafdokter van de Hoge Raad?', NIR 2013/951, afl. 18, p. 1201.

19. Dat geldt in het bijzonder bij getuigen-

verzoeken, maar de eis dat het belang moet worden onderbouwd geldt ook in meer algemene zin.

20. HR 7 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1005, NJ 2016/430, r.o. 2.4.2. Zie ook de conclusie van A-G Spronken hierover, ECLI:NL:PHR:2016:214, met name 6.11.

21. Al is het zo dat ook in de wetsgeschiedenis deze twee categorieën vaker niet van elkaar onderscheiden worden. Zie daarover ook de conclusie van A-G Knigge onder HR 11 september 2011, ECLI:NL:HR:2011:BX0146, NJ 2013/241, m.nt. Bleichrodt, onder 5.5.11.

22. Zie over het belang dat meer centraal is komen te staan in cassatie ook M.J. Borgers, 'Artikel 80a RO: rechtshandhaving of belangenhandhaving?', in: G. Knigge e.a. (red.), *Gedoopt de procureur-generaal* (Folkens-bundel), Deventer: [5.1.26] Kluwer 2016, p. 39-50.

23. Zie voor andere voorbeelden de noot van Van Kempen onder HR 7 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1005, NJ 2016/430, onder 10 en verder.

24. Dit punt besprak ik wat uitgebreider in een recent verschenen annotatie, HR 3 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2536,

NHSr 2017/373, m.nt. Bokstevic.

25. HR 2 april 2013.

26. ECLI:NL:HR:2013:825960, NJ 2013/383. Uiterste behoedzaamheid is in dit kader geboden volgens W.H. Jebbink, 'Tussen casseren en repareren', in: A.A. Franken & Th.J. Kelder (red.), *Sporen in het strafrecht* (Spocrona-bundel), p. 131-144.

27. Dit lijkt uitzondering als de Hoge Raad voor de eerste maal uitlegt waarom een terecht klacht niet tot cassatie kan leiden vanwege onvoldoende belang.

27. ECLI:NL:PHR:2017:198, met name vanaf 9.15.

de voorstel is door de Belastingkamer niet overgenomen.²⁸ Zij overwoog daartoe dat de tijdsbesparing door artikel 80a RO als gevolg van deze verandering wordt verminderd en dat rechtsontwikkeling noch rechtseenheid bij dergelijke standaardoverwegingen gebaat zijn. Het extra inzicht dat aan de individuele belanghebbende wordt verschaft zou bovendien beperkt zijn. De omstandigheid dat de Strafkamer in deze zaken niet zelf de keuze heeft gemaakt meer op de zaak toegespitst te motiveren, doet het vermoeden rijzen dat daarbinnen niet een andere koers wordt voorgestaan.

3. Van binnenkomst tot uitgang

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de vraag wat er gebeurt met een schriftuur vanaf het moment dat zij wordt ingediend tot het moment dat artikel 80a RO toepassing vindt en het arrest van het hof onherroepelijk wordt.

Selectieteam

De schrifturen waarin middelen zijn ingediend, bereiken een week nadat de Hoge Raad deze heeft ontvangen het zogeheten selectieteam. Momenteel betreft dat wekelijks zo'n 40 tot 60 zaken. Daar wordt, alvorens inhoudelijk naar de zaak wordt gekeken, getoetst of de schriftuur tijdig is ingediend en of ook overigens aan de formele vereisten is voldaan. Dit team, bestaande uit een aantal ervaren medewerkers van het Wetenschappelijk Bureau van de

Een inhoudelijke discussie sluit geenszins uit dat artikel 80a RO wordt toegepast

Hoge Raad, splitst de zaken uit in twee categorieën.²⁹

De ene categorie bestaat uit zaken waarbij na bestudering blijkt dat de zaak voor een 80a-afdoening in aanmerking zou kunnen komen. In die gevallen schrijft een van de leden van het team een pre-advies, waarin per middel beknopt wordt uitgelegd waarom het klaarblijkelijk niet tot cassatie kan leiden of waarom de partij die het beroep instelt klaarblijkelijk onvoldoende belang heeft bij cassatie. De andere categorie wordt gevormd door zaken waarin het selectieteam voorstelt dat een conclusie wordt genomen. Die zaken worden verdeeld onder de advocaten-generaal, die overigens geen kennis nemen van het pre-advies.

Een (bijkomend) effect van deze handelwijze is dat in een vroeg stadium inzichtelijk wordt welke zaken de Hoge Raad bereiken. Zo kan, indien en voor zover de Hoge Raad dat nodig acht, voorrang worden gegeven aan bepaalde zaken. Zaken waarbij een groot maatschappelijk belang speelt, zaken waarin verdachten preventief gedetineerd zijn, zaken waarin sprake is van slachtoffers, tbs-zaken, jeugdzaken, spoedbeschikkingen (beschikkingen waarbij het verschoningsrecht een rol speelt) en dergelijke kunnen op deze wijze eerder aan bod komen.

Het Parket

Het Parket bij de Hoge Raad krijgt, zoals hiervoor beschreven, zaken uit twee stromen voorgeschooteld: de zaken waarin het selectieteam aangeeft dat het nemen van een conclusie aangewezen lijkt en de zaken waarin het selectieteam een 80a-afdoening voorstelt. De advocaat-generaal kan na bestudering van beide soorten zaken ervoor kiezen geen standpunt in te nemen, terwijl hij uiteraard ook conclusie kan nemen in de zaken die hem daarvoor geschikt voorkomen. De zaken waarin hij ervoor kiest geen standpunt in te nemen en zaken waarin hij concludeert tot toepassing van artikel 80a of tot integrale verwerping op de voet van artikel 81 RO worden onderdeel van het Algemene Zaken-overleg van de Hoge Raad.

Algemene Zaken

Elke week vindt bij de Hoge Raad het Algemene Zaken-overleg (AZ-overleg) plaats. Ongeveer twee weken voor elk overleg worden aan de zetel van drie raadsheren de zaken rondgestuurd die op dat overleg aan de orde komen. Per zaak worden de schriftuur en ook andere stukken zoals het arrest van het hof en het proces-verbaal van de terechtzitting in hoger beroep geraadpleegd. Bovendien kunnen de raadsheren digitaal alle relevante stukken raadplegen. Hoewel de wetbepaling de mogelijkheid biedt, wordt aldus niet volstaan met het raadplegen van de schriftuur. Voor klachten over 's hofs motivering is het werpen van een blik op het arrest in haast alle gevallen essentieel. Ook ontvangen de raadsheren van de zetel – anders dan de advocaten-generaal – het door het selectieteam opgestelde pre-advies. Tijdens het overleg wordt elke zaak besproken. De middelen die worden ingediend zijn – ook wat betreft kwaliteit – zeer uiteenlopend, zodat het geen verbazing wekt dat de ene zaak meer aandacht en tijd behoeft en krijgt dan de andere. De ene klacht is duidelijk kansloos, een andere vergt bepaalde studie. Een inhoudelijke discussie sluit overigens geenszins uit dat artikel 80a RO wordt toegepast. In voorkomend geval kan juist deze discussie ervoor zorgen dat de zetel tot de slotsom komt dat een zaak geen behandeling in cassatie verdient. De conclusie moet dan ook luiden dat de Hoge Raad de eis van de wetgever, namelijk dat ook zaken die op de voet van artikel 80a RO worden afgedaan een volle inhoudelijke behandeling krijgen, naleeft. Tegelijk is dan de vraag in hoeverre in gevallen waarin die discussie wordt gevoerd, nog gezegd kan worden dat een klacht evident kansloos is.³⁰ Indien de zetel evenwel tot het oordeel komt dat het beroep zich niet leent voor niet-ontvankelijkheid aan de poort, verzoekt hij de procureur-generaal alsnog conclusie te nemen. Indien de Hoge Raad oordeelt dat toepassing kan worden gegeven aan artikel 80a RO, wordt het cassatieberoep niet-ontvankelijk verklaard.

4. Onderzochte arresten

In het kader van dit onderzoek zijn 159 uitspraken bekeken. In al deze uitspraken heeft de Hoge Raad de verdachte³¹ niet-ontvankelijk verklaard in zijn cassatieberoep op de voet van artikel 80a RO, nadat het Parket afzag van het innemen van een standpunt. De zaken zijn het resultaat van zes overleggen Algemene Zaken. De steekproef is aselekt uitgevoerd. Beschikkingen en ontnemingszaken zijn

vanwege hun uitzonderlijke karakter echter niet meegenomen in dit onderzoek, terwijl uitleveringen niet voorkwamen in de selectie. Het onderzoek ziet derhalve slechts op 'gewone' strafzaken.

Waartegen richten klachten zich?

In de 159 zaken werden over diverse kwesties in totaal 233 middelen voorgesteld. Ongeveer twee op de drie middelen (155) zijn bewijs(motiverings)klachten in de breedste zin van het woord.³² Dan valt onder meer te denken aan middelen die klagen dat de bewezenverklaring niet uit de gebezigde bewijsmiddelen kan worden afgeleid, dat de bewijsvoering innerlijk tegenstrijdig is, dat het vereiste steunbewijs ontbreekt, dat het hof ten onrechte niet of onvoldoende heeft gerespondeerd op een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt of dat een alternatief scenario ontoereikend is verworpen.

In iets meer dan 12% van de gevallen (29) wordt geklaagd over de strafmotivering. Niet zelden houdt de klacht in dat de verdediging omstandigheden heeft aangedragen die een lagere straf rechtvaardigen, maar dat het hof aan deze omstandigheden geen kenbare aandacht heeft besteed in zijn strafmotivering.³³ Ook wordt geklaagd dat het hof in strijd met artikel 359 lid 6 Sv een vrijheidsbenemende straf opgelegd heeft zonder in het bijzonder de redenen op te geven die tot deze keuze hebben geleid,³⁴ ontoereikend gemotiveerd een hogere of zwaardere straf oplegt dan de advocaat-generaal in hoger beroep eiste,³⁵ niet heeft gemotiveerd waarom een proeftijd van drie jaar is opgelegd in plaats van een proeftijd van twee jaar,³⁶ ontoereikend heeft gemotiveerd waarom het de voorwaardelijke invrijheidstelling volledig (en dus niet gedeeltelijk) herroept³⁷ en dat het oordeel dat voorwerpen verbeurd worden verklaard onbegrijpelijk is.³⁸

Ten aanzien van de overige 49 klachten (iets meer dan 21%) kan niet gezegd worden dat een bepaalde categorie oververtegenwoordigd is. Klachten over de betekening van de dagvaarding, vormverzuimen, strafuitsluitingsgronden en getuigenverzoeken passeren allemaal de revue, maar geen van alle komt zo vaak voor dat daaruit zinvolle conclusies kunnen worden getrokken, zodat hier met de constatering ervan kan worden volstaan.

In welke gevallen wordt artikel 80a RO toegepast?

Als gezegd, wordt in het overgrote deel van de gevallen geklaagd over oordelen omtrent het bewijs en dan vooral over de motivering die daaraan ten grondslag ligt. Deze klachten, die niet zelden om een feitelijke herbeoordeling vragen die de Hoge Raad niet kan bieden, behoeven op zichzelf niet kansloos te zijn. Wel is het zo dat dergelijke oordelen van hoven in cassatie slechts op hun begripelijkheid worden getoetst. Die marginale toets houdt in dat de Hoge Raad eerst casseert als de bewezenverklaring niet uit de gebezigde bewijsmiddelen kan worden afgeleid of als de bewijsvoering (op niet-ondergeschikte punten) innerlijk tegenstrijdig is. Hoewel wekelijks op deze grond arresten worden gecasseerd, is de kans om met een bewijsklacht cassatie te bewerkstelligen niet groot.³⁹ Bewijsklachten kunnen kansloos zijn om diverse redenen. In voorkomend geval wordt een oordeel aangevallen dat geenszins onbegrijpelijk is, omdat de bewezenverklaring moeiteloos uit de bewijsmiddelen volgt. Hier volgen daarvan willekeurige voorbeelden:

- De klacht richt zich tegen het medeplegen van vernieling van de ruit van een woning. Uit de verklaring van de aangever volgt dat hij onder andere verdachte aanwijst als degene die vuurwerk tegen zijn ruit heeft gegooid. Uit een aantal andere verklaringen volgt dat een groepje mannen voor de deur stond en vuurwerk in de richting van de woning van het slachtoffer gooide. Bovendien besteedt het hof in een nadere bewijsoverweging apart aandacht aan de nauwe en bewuste samenwerking.⁴⁰
- Het hof heeft geoordeeld dat de verdachte hennepplanten heeft geteeld. Het middel richt zich tegen de vaststelling van het hof dat het om hennep zou gaan. Het hof baseert de bewezenverklaring op de vaststellingen dat 1. de verbalisant heeft geverbaliseerd dat hij een (daarna ontmantelde) hennepplantage aantreft, 2. bij ruiming van de hennepplantage wederom is opgemerkt dat er hennepplanten zijn afgevoerd, 3. de verdachte in eerste aanleg verklaart dat het zijn hennepplantage was, 4. hij zich goed heeft laten informeren voordat hij zijn geld in spullen investeerde en 5. hij hennep is gaan telen om extra inkomsten te genereren.⁴¹
- Een getuige ziet dat een van de verdachten de fiets vasthoudt en de andere het slot probeert open te krijgen. In cassatie wordt tevergeefs betoogd dat het vasthouden

28. HR 11 augustus 2017, ECLI:NL:HR:2017:1609, *NTR* 2017/2051, m.nt. Okhuizen.

29. De derde categorie, die bestaat uit wat ook wel geheide vernietigingen worden genoemd, laat ik hier buiten beschouwing. Een geheide vernietiging volgt bijvoorbeeld als de gestelde raadsman in strijd met art. 48 Sv de stukken niet heeft ontvangen.

30. In de wetgeschiedenis wordt ook gesproken van een rechterlijke toets 'na de poort', *Kamerstukken II* 2010/11, 32576, 6, p. 2. Die omschrijving doet meer recht aan hoe de procedure thans is vormgegeven.

31. In deze steekproef komt geen cassatie-

schriftuur van het openbaar ministerie voor.

32. Zie daarover ook A.J.A. van Dorst, *Cassatie in strafzaken*, Deventer: Kluwer 2015, p. 71 e.v. en de President van de Hoge Raad in de interne nieuwsbrief waaruit wordt geciteerd in de eerder aangehaalde conclusie van A.-G. Niessen, ECLI:NL:PHR:2017:198, 5.17.

33. HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3390; HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3400; HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3398; HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3430; HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3431; HR

20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3432; HR 10 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:513.

34. HR 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:787.

35. HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3419 (drie maanden gevangenisstraf in plaats van de geëiste 200 uur werkstraf); HR 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:794 (achtien maanden gevangenisstraf na efs van twaalf maanden).

36. HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3318, middel 2.

37. HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3418.

38. HR 10 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:496.

39. J. Bolesom & A.E.M. Röttgering, *Cassatie in strafzaken, een praktijkhandboek voor advocaten*, Den Haag: SDU 2014, p. 74 e.v. en J.C.M. Couzijn, *Kans op cassatie in strafzaken* (diss. Leiden), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2007, p. 244 e.v. In nog sterkere mate geldt dat voor klachten over de strafmotivering.

40. HR 7 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:796.

41. HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3408.

Opkomen tegen vaste rechtspraak is zonder meer te prijzen, maar wanneer dit gebeurt zonder argumenten aan te voeren waarom die vaste rechtspraak anders zou moeten zijn, ligt artikel 80a RO al gauw op de loer

van de fiets, terwijl een ander het slot openmaakt, niet de voor medeplegen vereiste nauwe en bewuste samenwerking oplevert.⁴³

Wat verder voorkomt, is dat de selectie- en waarderingsvrijheid van de feitenrechter ten aanzien van het bewijsmateriaal wordt miskend. In wezen volstaat de steller dan met een herhaling van of aanvulling op de pleitnota. Dat zijn klachten die in feitelijke aanleg absoluut hout kunnen snijden, maar waaraan in cassatie voorbij wordt gegaan. Middelen klagen dan onder meer dat het hof slechts op een zeer beperkt deel van het dossier acht heeft geslagen⁴³ of dat de verklaring van verdachte niet tot het bewijs is gebezigd, terwijl hij expliciet over de gang van zaken heeft verklaard.⁴⁴ Ook komt het voor dat de steller de klacht zeer summier onderbouwt. De vinger wordt dan niet (voldoende duidelijk) op de zere plek gelegd met als gevolg dat het middel aan kracht inboet.

Tevens gebeurt het dat men vaste rechtspraak mist kent of dat in middelen eisen worden gesteld die het recht niet kent.⁴⁵ Opkomen tegen vaste rechtspraak is zonder meer te prijzen, maar wanneer dit gebeurt zonder argumenten aan te voeren waarom die vaste rechtspraak anders zou moeten zijn, ligt artikel 80a RO al gauw op de loer.

De meer normatieve vraag of dergelijke middelen door advocaten zouden moeten worden ingediend, kan hier in het midden blijven. Een verdachte kan de executie van de straf willen doen uitstellen of koste wat het kost willen doorprocederen.⁴⁶ Bezien vanuit het perspectief van de verdachte is daarvoor veel te zeggen. Veelal wordt een toevoeging verstrekt en zijn de kosten voor hem daardoor gering, terwijl de kans dat de verdachte er na een geslaagd cassatieberoep slechter af komt, evenmin groot is.⁴⁷ Voor de verdachte gaat het pas echt tellen als namens hem niet of onvoldoende wordt geklaagd over een punt dat mogelijk wel tot cassatie zou hebben geleid. Hij heeft dan het nakijken, omdat zijn raadsman heeft verzuimd de klacht duidelijk en volledig op tafel te leggen. De cassatierechter is dan streng en casseert niet buiten de middelen om. In relativerende zin verdient opmerking dat de Hoge Raad, als hij meent te moeten casseren, bereid is middelen ruim uit te leggen en daarin klachten te lezen die er in wezen niet of onvoldoende staan: semi-ambtshalve cassatie.⁴⁸

De stelling dat de beroepen die met artikel 80a RO worden afgedaan klachten behelzen die onzinnig zijn en kant noch wal raken, gaat in haar algemeenheid niet op. Sterker nog, van de meeste klachten kan niet gezegd worden dat deze kansloos zijn, in de zin dat de voorgestelde klacht onzinnig is. Zo komt het niet vaak voor dat een middel geen cassatiemiddel is in de zin der wet, omdat geen sprake is van een 'stellige en duidelijke klacht over

de schending van een bepaalde rechtsregel en/of het verzuim van een toepasselijk vormvoorschrift door de rechter die de bestreden uitspraak heeft gewezen'.⁴⁹ In de regel kan in het middel duidelijk een klacht worden gelezen. Dat neemt niet weg dat de beroepen die met artikel 80a RO worden afgedaan, gemiddeld genomen van een lagere kwaliteit zijn dan de beroepen waarbij dat niet het geval is. Hoewel niet alleszeggend, leert een snelle steekproef dat leden van de specialisatievereniging voor cassatieadvocaten in strafzaken (VCAS) significant minder vaak tegen een niet-ontvankelijkverklaring aan de poort aan lopen dan niet-leden.⁵⁰

Dat een middel voldoet aan de eisen die daaraan mogen worden gesteld in de zin dat men oog heeft voor de cassatietechniek, zegt echter niets over hoe kansrijk het middel is. Niettemin bevond zich in de selectie uitspraken ook een groot aantal uitspraken waarbij de cassatietechniek in orde was én waarbij het bestempelen van de klacht als kansloos te weinig eer zou doen aan de inhoud ervan. In die gevallen snijdt de steller van het middel een goed punt aan, maar volgt de Hoge Raad hem niet omdat hij de overweging van het hof anders of ruimer leest,⁵¹ of omdat de Hoge Raad tot het oordeel komt dat de bewezenverklaring bepaald niet onbegrijpelijk en wel toereikend gemotiveerd is. In elk geval hoeft een afdoening op de voet van artikel 80a RO vaak niet beschouwd te worden als een standje. Het is zelfs zo dat het criterium van artikel 80a RO (de klacht is evident kansloos) en dat van artikel 81 RO (het middel faalt en de rechtseenheid en rechtsontwikkeling zijn niet gebaat bij uitleg waarom het middel faalt) steeds lastiger van elkaar kunnen worden onderscheiden. Ter illustratie volgen enkele voorbeelden van zaken waarin in mijn ogen geen klachten worden aangevoerd die evident kansloos zijn.⁵²

- De aanhoudingsverzoek is door het hof gemotiveerd afgewezen. In hoger beroep legde de raadsman aan het verzoek onder meer ten grondslag dat verdachte verkeerde in een tentamenperiode, maar wel graag bij de zitting aanwezig wilde zijn om zijn persoonlijke omstandigheden toe te lichten.⁵³
- Het hof stelt vast dat vanuit een toilethokje, waarin beide verdachten aanwezig zijn, vuurwerk naar een naastgelegen toilethokje wordt geschopt en dat verdachten dit plan samen moeten hebben gemaakt en uitgevoerd. Het middel klaagt over de bewezenverklaring van medeplegen.⁵⁴
- De klacht richt zich tegen het oordeel dat van gewoonte-witwassen sprake is, nu het hof van 21 van de 40 geldtransacties niet heeft vastgesteld om wat voor transacties het gaat. Dat doet het hof bij de overige transacties wel; verdachte wisselde telkens kleine coupures voor grotere coupures.⁵⁵

Dit zijn echter slechts enkele voorbeelden, een hoog subjectief gehalte kan aan de selectie ervan niet worden ontzegd en bovendien ligt daaraan geen uitgebreide redenering ten grondslag ligt. Toch wijzen ook meer objectieve gegevens in de richting dat de voornoemde criteria vermengd raken:

- In de zaken na 1 januari 2016 gewezen waarin de procureur-generaal een conclusie heeft genomen die strekte tot vernietiging of verwerping en dus niet tot toepassing van artikel 80a RO, heeft de Hoge Raad slechts in één zaak alsnog toepassing aan deze bepaling gegeven met als uitleg dat de klacht evident kansloos was.⁵⁶ In alle andere zaken kan de Hoge Raad zich kennelijk verenigen met het oordeel van de advocaat-generaal dat de klacht niet reeds bij de poort als evident kansloos kan worden aangemerkt.⁵⁷ Het afzetten van het aantal 'niet-80a'-conclusies dat is genomen in 2016 (755)⁵⁸ tegen het aantal van deze zaken waarin de Hoge Raad in weerwil van de procureur-generaal artikel 80a RO toepast sec, brengt in elk geval de conclusie mee dat op dit punt sterke eensgezindheid bestaat tussen Raad en Parket. Die eensgezindheid is natuurlijk niet opmerkelijk. In zaken waarin de advocaat-generaal inhoudelijk (diep) op de zaak ingaat, zal ook in de ogen van de Hoge Raad immers niet snel sprake zijn van een klaarblijkelijk falend geval. Maar is het nu echt zo dat in alle andere zaken waarin het Parket anders concludeert, de Hoge Raad ook van oordeel is dat aan artikel 80a RO geen toepassing kan worden gegeven? Het komt mij onwaarschijnlijk voor.
- Zoals eerder vermeld, voeren de raadsheren in voorkomend geval discussie over een middel en over de uitleg die daaraan moet worden gegeven. Die enkele omstandigheid kan al de indruk wekken dat het middel niet kansloos is.

- Uit de onderstaande grafiek kan worden afgeleid dat de nodige beroepen die voorheen met de motivering van artikel 81 RO werden afgedaan, tegenwoordig niet verder komen dan de poort van artikel 80a RO. Middelen die een paar jaar geleden niet als kansloos werden bestempeld, worden dat nu kennelijk wel. Daar komt bij dat ook het percentage van beroepen dat in het geheel niet wordt uitgeschreven, in de loop van de jaren is gestegen. De Hoge Raad voelt kennelijk steeds minder vaak de behoefte om uit te leggen waarom een middel niet tot cassatie leidt.

Artikel 80a en 81 RO-afdoeningen ten opzichte van het totaal aantal afgedane zaken met middelen (in %)

Hiermee is zeker niet gezegd dat beide modaliteiten inwisselbaar zijn. Door de bank genomen zal een klacht die met de aan artikel 81 RO ontleende motive-

42. HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3414.

43. HR 10 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:509.

44. HR 7 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:804.

45. HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3401 (bij een ontbrekend processtuk dient de raadsman zich eerst tot de rolraadsheren te wenden alvorens hij daarover klaagt), HR 10 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:499 (middel 4: schending van art. 365a Sv wordt niet met een sanctie bedreigd), HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3421 (de niet-verschijnen verdachte die ook geen schriftelijke bezwaren aanvoert tegen het vonnis, kan in hoger beroep niet-ontvankelijk worden verklaard zonder dat het hof verplicht is ambtshalve onderzoek te doen).

46. Ten aanzien van dat laatste is hij afhankelijk van een raadsman, want zelf kan hij vanwege de schijnbaar verplichting geen klachten voorleggen aan de Hoge Raad. Zie hierover J. Bolsem, 'Klaarblijkelijk onvoldoende belang', in: M.S. Groenhuijs-

sen, T. Kooijman & J.W. Ouwerkerk (red.), *Roosachtig strafrecht. Liber amicorum Theo de Roos*, Deventer: Kluwer 2013, p. 6-7.

47. Al komt ook dat voor, HR 10 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:513.

48. Een voorbeeld dat hierop duidt is HR 4 april 2017, ECLI:NL:HR:2017:587. A-G Bleichrodt gaf aan dat 'duidelijk is dat de ondergrens van wat als een cassatiemiddel in de zin van de wet kan gelden bij de ingediende grieven in zicht komt'. De Hoge Raad merkte vijf van de zes middelen niet aan als middel in de zin van art. 437 Sv, om vervolgens het zesde middel te laten slagen.

49. Spaarzame voorbeelden zijn HR 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:786 (middel 3) en HR 28 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:824 (middel 4).

50. In [5126] april 2016 werd in 73% van de arresten die op rechtspraak.nl zijn gepubliceerd middelen door VCAS-(aspirant) leden ingediend. In de door mij onderzochte selectie was dat 29%. De lijst met leden is geraadpleegd op 2 oktober 2017.

51. Bij gemotiveerde verwerpingen bijvoorbeeld te herkennen aan 'Kennelijk heeft het

Hof in zijn (...) overweging tot uitdrukking willen brengen...', HR 12 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC3485. Zie hierover Bleichrodt in zijn noot onder NJ 2013/245, die aangeeft dat die klachten, gegeven de alternatieve keuzing van de Hoge Raad, weliswaar kansloos, maar niet onzinnig zijn.

52. Verder bijv. HR 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:785; HR 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:792; HR 7 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:809.

53. HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3393. Het oordeel van het hof is niet onbegrijpelijk, maar vergelijk HR 11 november 2014.

ECLI:NL:HR:2014:3153, NJ 2015/6, m.nt. Schalken. In die zaak schreef de Hoge Raad de verwerping nog uit, terwijl de klacht niet veel sterker was dan deze.

54. HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3384.

55. HR 13 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3312.

56. HR 28 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:321. In HR 6 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2921 geeft de

Hoge Raad overigens geen overweging mee, terwijl de conclusie strekt tot vernietiging en ambtshalve strafvermindering in verband met overschrijding van de redelijke termijn. In de zaken waarin de Hoge Raad in weerwil van de conclusie bij gebrek aan belang tot art. 80a RO besluit, legt uit hij uit waarom hij dat doet, zie bijv. HR 7 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1113; HR 29 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:516; HR 22 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:460.

57. Ter relativering zij opgemerkt dat het (steeds vaker) voorkomt dat het Parket in zijn conclusie meedeelt dat zowel afdoening op grond van art. 80a RO als art. 81 RO volgens hem geschikt zijn. De zaken waarin de Hoge Raad naar aanleiding van een dergelijke conclusie besluit tot toepassing van art. 80a RO, komen in deze telling niet voor.

58. Interne cijfers van de Hoge Raad. Het aantal is opgebouwd uit inhoudelijke conclusies (755), waarvan 216 conclusies strekten tot verwerping met een aan art. 81 RO ontleende motivering. De gehele vernietiging liet ik buiten beschouwing.

ring wordt verworpen, veel meer om het lijf hebben. Vaak volgt een artikel 81 RO-afdoening, nadat in de conclusie haarfijn is uitgelegd waarom het middel niet tot cassatie leidt. Wel groeien de artikelen 80a en 81 RO steeds meer naar elkaar toe. Voor de hand ligt daarom de twee bepalingen in elkaar te laten opgaan. De drie verschillen op dit moment zijn dat een afdoening op de voet van artikel 81 RO vereist dat een conclusie is genomen, de Hoge Raad de redelijke termijn-korting toepast als de middelen op zichzelf rijp zijn voor toepassing van artikel 81 RO en dat artikel 81 RO per middel wordt toegepast en artikel 80a RO slechts ten aanzien van het gehele cassatieberoep. In geen van deze drie verschillen zijn echter inhoudelijke argumenten te ontdekken die het nut van twee naast elkaar bestaande modaliteiten aantonen, terwijl een systeem met één modaliteit onduidelijkheid weg zou kunnen nemen en meer recht doet aan de heersende praktijk.⁵⁹

Opvallend genoeg zijn de terecht voorgestelde klachten waarbij het belang ontbreekt en waarbij eraan getwijfeld kan worden of de fout niet op de beslissing van het hof van invloed is geweest, nogal in de minderheid.⁶⁰ Mogelijk is de oorzaak daarvan gelegen in het feit dat de Hoge Raad in de overzichtsarresten met voorbeelden duidelijk heeft gemaakt wanneer het belang bij cassatie kan ontbreken. Toch is het aantal vernietigingen sinds de invoering van de selectie aan de poort danig afgenomen. Waar in 2011 nog 13,9% van de cassatieberoepen werd vernietigd en teruggewezen of verwezen, gold dat vorig jaar slechts nog voor 8,6%; een daling van ruim 38%.⁶¹ Bij het leggen van causale verbanden op grond van deze cijfers moet overigens de nodige voorzichtigheid worden betracht: de percentages vernietigingen lagen begin deze eeuw namelijk rond hetzelfde niveau als nu.⁶² Aanwijzingen dat de Hoge Raad nog terughoudender is gaan toetsen en aldus een kleiner deel van de oordelen van hoven als onbegrijpelijk bestempelt, lijken er op het eerste gezicht niet te zijn.⁶³ Desondanks is waakzaamheid in dit kader geboden. De omstandigheid dat de Hoge Raad zelf bepaalt welke oordelen al of niet begrijpelijk zijn, maakt het mogelijk dat via die weg de rechtsbescherming aan terrein verliest. Dat is in elk geval niet wat met de invoering van de selectie aan de poort is beoogd.

5. Conclusie

Anders dan normaal gesproken het geval is, zijn de onderzochte arresten én de daaraan gehechte schrifturen in het kader van dit onderzoek geopenbaard. Dit komt vanzelfsprekend de transparantie ten goede. Het zou aanbeveling verdienen van dit incident een gewoonte te maken, niet in de laatste plaats omdat het om meer dan zes van de tien zaken gaat die de Hoge Raad behandelt.⁶⁴ De buitenstaander krijgt op die manier inzicht in wat voor zaken op de artikel 80a RO-stapel belanden.⁶⁵ Bovendien kan de mogelijke aanname dat de Hoge Raad zaken aan de poort weigert die daarvoor ongeschikt zijn, dan door een ieder worden getoetst. De beslissingen komen van het hoogste rechtsprekend orgaan en dat rechtvaardigt dat de burger meer inzicht in die beslissingen wordt geboden.

Dan wat betreft de inhoud. De machine van artikel 80a RO is onderhand steeds meer geolied aan het raken. Kansloze en soms minder kansloze klachten worden, in de regel zonder conclusie van de advocaat-generaal en zonder een op de klacht toegesneden motivering, aan de poort geweerd. De verdachte hoeft niet bang te zijn dat naar zijn klachten niet serieus wordt gekeken, al blijft een gemotiveerde reactie van de Hoge Raad op zijn klachten steeds vaker uit. Het uitblijven van een antwoord is voor de verdachte in dit kader het grootste pijnpunt: het betreft immers klachten die, of de Hoge Raad de verworping of niet-ontvankelijkverklaring nu uitschrijft of niet, toch niet tot cassatie leiden.

Naast onterecht voorgestelde klachten bestaat ook de categorie terecht voorgestelde klachten die niet tot cassatie leiden, omdat het belang bij cassatie in de ogen van de Hoge Raad evident ontbreekt. De Hoge Raad stelt het belang bij cassatie in de procedure meer en meer centraal. Het is de vraag of dat is wat de wetgever met deze regeling heeft beoogd. Door deze gang van zaken is de rechtsbescherming niet verdwenen, maar is zij wel 'wat op het tweede plan geraakt'.⁶⁶ De Hoge Raad is rechtsontwikkeling en rechtseenheid in steeds sterkere mate als zijn primaire taken gaan zien. Die ontwikkeling lijkt nog niet te zijn afgerond,⁶⁷ maar de ruimte die artikel 80a RO ter verwezenlijking van dat doel biedt, is natuurlijk niet grenzeloos. Voor meer fundamentele en ingrijpende hervormingen en veranderingen zal uiteindelijk weer bij de wetgever moeten worden aangeklopt. ●

⁵⁹ Zie over een dergelijke integratie Bleichrodt in zijn noot onder *NJ* 2013/245. Raadsheer Van Schendel zag in art. 81 RO mogelijkheden tot vernieuwing. Een tweede afdoeningsmodaliteit was volgens hem dan ook niet noodzakelijk, W.A.M. van Schendel, 'Cassatie in strafzaken (Nederlands recht)', in: *De werkwijze van de hoogste rechtscolleges*, Den Haag: Boom Juridische uitgeverij 2007, p. 134-135.

⁶⁰ Wel is dit in mijn ogen het geval in HR 20 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:3413 en HR 20 december 2016,

ECLI:NL:HR:2016:3406.

⁶¹ In het jaarverslag van de Hoge Raad 2016 (p. 22) worden andere percentages genoemd. Dat houdt ermee verband dat ik slechts keek naar vernietigingen en terug- of verwijzingen, terwijl in het jaarverslag alle vernietigingen werden meegenomen.

⁶² 8,6% in 2003, 9,6% in 2004. Voor de tussentijdse schommelingen heb ik geen verklaring kunnen vinden.

⁶³ Het gegeven dat de Hoge Raad de motiveringscrisis ten aanzien van kerstklachten als de voorbedachte raad, het medeple-

gen en de ronkeloosheid heeft aangescherpt, is hiervoor overigens contra-indicatief.

⁶⁴ Het publiceren van de processen-verbaal van de terechtzittingen in feitelijke aanleg en (de aanvullingen op) het arrest verdient eveneens aanbeveling.

⁶⁵ Voor de beroepen waarin alle middelen worden verworpen met de motivering van art. 81 RO geldt uiteraard hetzelfde.

⁶⁶ Van Dorst 2015, p. 67.

⁶⁷ Zie daarover recent nog de president van de Hoge Raad M.W.C. Fetters, 'Deve-

lopment of the Law by Supreme Courts in Europe', *Utrecht Law Review* 2017, afl. 13/1, p. 167. De video waarin de rol van de Hoge Raad wordt uitgelegd, leert ons dat als er één ding is dat we moeten onthouden van het filmpje, het is dat de Hoge Raad heel belangrijk is voor de rechtsontwikkeling in Nederland, www.youtube.com/watch?v=gWCN6auOGLg. Zie ook Jaarverslag Hoge Raad 2016, p. 3.

Versterking van de Franse cassatierechtspraak

Vergelijking met Nederland

512e

Feteris¹

Frankrijk heeft een lange traditie van cassatierechtspraak, langer dan enig ander land, en verandering van zo'n lange traditie is niet zo gemakkelijk. De procedure voor de Franse Cour de Cassation is ook inspiratiebron geweest voor onze cassatieprocedure. In Nederland hebben we de afgelopen decennia al wel de nodige ontwikkelingen gehad: arresten worden uitgebreider gemotiveerd en er wordt meer nadruk gelegd op rechtsvorming. Daarmee gaat gepaard dat de Hoge Raad minder tijd besteedt aan de afdoening van ongegronde beroepen die niet van belang zijn voor de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling. Een vergelijkbare ontwikkeling doet zich nu voor bij het Franse Hof van Cassatie. Dat wil modernisering doorvoeren om zijn gezag en maatschappelijke betekenis te versterken. De Commission de réflexion sur la réforme de la Cour de Cassation heeft voorjaar 2017 rapport uitgebracht. Enkele onderwerpen daaruit die voor Nederland het meest interessant zijn worden uitgelicht.

1. Inleiding

Deze bijdrage is gewijd aan recente ontwikkelingen rond de cassatieprocedure in Frankrijk. Het kan voor ons in Nederland ook de moeite waard zijn om daarvan kennis te nemen, al is het maar omdat de wortels van de Nederlandse cassatierechtspraak in Frankrijk zijn gelegen. De procedure voor de Franse Cour de Cassation is immers inspiratiebron geweest voor onze cassatieprocedure. Dat Hof is zelfs gedurende een paar jaar ook de hoogste rechter geweest voor Nederlandse zaken. Bij decreet van 18 oktober 1810 zijn verschillende Franse procesrechtelijke instituten in Nederland ingevoerd, waaronder het daar al langer bestaande beroep in cassatie.² Dat heeft geduurd tot aan de onafhankelijkheid van Nederland in 1813, en is toen ook meteen afgeschaft.³

Dat daarna opnieuw in ons land cassatierechtspraak naar Frans model is ingevoerd, hebben we in

belangrijke mate te danken aan Belgische invloed. Ons land werd in 1815 verenigd met België. Op de wetgeving rond de procedure voor de Hoge Raad is daarna belangrijke invloed uitgeoefend door Belgische deskundigen. Zo werd de bevoegdheid om te casseren in de Grondwet van 1815 op voorstel van Belgische leden van de Staatscommissie uitgebreid tot alle gevallen waarin sprake is van schending van de wet.⁴ Daarmee kwam men terug van de aanvankelijk voorgenomen beperking tot gevallen waarin sprake is van vormverzuimen. Minister van Maanen van Justitie was daarentegen een principieel tegenstander van cassatie wegens schending van de wet,⁵ maar hij heeft zijn mening in deze kwestie niet kunnen doorzetten. Bij de voorbereiding van de wetboeken waarin de taak van de Hoge Raad nader zou worden uitgewerkt, is vooral van Belgische zijde gewezen op het belang van

Auteur

1. Mr. M.W.C. Feteris is president van de Hoge Raad. Dit stuk is een bewerking van een inleiding die door de auteur werd gehouden op de cassatieconferentie van het Juridisch PAC in Leiden op 15 november 2017.

Noten

2. Décret impérial contenant Règlement général pour l'Organisation des départements de la Hollande, *Bulletin des lois* No. 322. De Cour de cassation werd in verband daarmee uitgebreid met drie Nederlandse raadsheren, zie M.W. van Boven, *De rechterlijke instellingen ter dis-*

cassie. De geschiedenis van de wetgeving op de rechterlijke organisatie in de periode 1795-1811 (diss. Nijmegen), 1990, p. 255.

3. Art. 19 Soeverein Besluit van 11 december 1813, *Stb.* 1813, 10.

4. Zie de *Verzamelde werken* van prof. mr. A.A.H. Struycken, Arnhem 1927, deel IV, Verschillende opstellen, p. 63.

5. Zie zijn opmerking in het kader van de totstandkoming van de Grondwet uit 1815, vermeld in H.T. Colenbrander, *Godenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840*, Tweede stuk, Den Haag, 1917, p. 285.

Magistraten van het Cour de cassation in vol ornaat, 15 januari 2018 © Eliot Blondet / SIPA Press

cassatie wegens schending van ieder soort wettelijke regel, dus ook materieelrechtelijke wetgeving. Daarin zagen de Belgische deskundigen een middel om een uniforme toepassing van de wet in alle delen van het Rijk te verzekeren.⁶ Gendebien, lid van de Grondwetscommissie, betoogde dat toezicht van het hoogerechtshof met betrekking tot het positieve recht, in tegenstelling tot toezicht op de naleving van formaliteiten, het belangrijkste is voor de ingezetenen en hun rechten.⁷ En zo is het gekomen en gebleven.

2. Hervorming van de Franse cassatie-procedure, algemeen

Ik keer terug naar onze Franse wortels. Frankrijk heeft een lange traditie van cassatierechtspraak, langer dan enig ander land.⁸ Verandering van zulke tradities is niet zo gemakkelijk. In Nederland hebben we de afgelopen decennia al wel de nodige ontwikkelingen gehad: geleidelijk aan kwam er een uitgebreidere motivering van arresten en werd er meer nadruk gelegd op rechtsvorming. Daarmee gaat gepaard dat de Hoge Raad minder tijd besteedt aan de afdoening van ongegronde beroepen die niet van belang zijn voor de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling.⁹ Een mijlpaal in dat verband was het rapport ⁵¹²⁹ van de cassatierechtspraak van de Commissie Hammerstein uit 2008.¹⁰ Dat rapport heeft geleid tot een aantal wetwijzigingen, die een belangrijke invloed hebben gehad op de werkwijze van de Hoge Raad.¹¹ Interessant is dat een vergelijkbare ontwikkeling zich nu voordoet bij het Franse Hof van Cassatie. Dat hof wil modernisering doorvoeren om zijn gezag en maatschappelijke betekenis te versterken. De huidige president

Voor degenen die geïnteresseerd zijn in cassatierechtspraak en het Frans beheersen, is het buitengewoon boeiende lektuur

Bertrand Louvel heeft niet lang na zijn aantreden in 2014 een commissie in het leven geroepen die hiernaar uitgebreid onderzoek moest doen en tot aanbevelingen voor wijzigingen van wetgeving en praktijk moest komen. Deze commissie heet officieel de Commission de réflexion sur la réforme de la Cour de Cassation. Voorjaar 2017 is zij met haar rapport gekomen (hierna: het Rapport).¹² Het is een lijvig en diepgaand rapport geworden van 364 pagina's inclusief bijlagen. Voor degenen die geïnteresseerd zijn in cassatierechtspraak en het Frans beheersen, is het buitengewoon boeiende lektuur. Er worden diverse onderwerpen in behandeld. Daarvan zal ik er enkele uitlichten die voor Nederland denk ik het meest interessant zijn.

3. Zaakstroomdifferentiatie

Een belangrijk punt in het Rapport is samen te vatten onder de titel zaakstroomdifferentiatie. Een dergelijke differentiatie kennen we al bij de Nederlandse Hoge Raad,

het meest geprononceerd in strafzaken. Zo bestaat er een aparte zaakstroom voor kennelijk ongegronde cassatieberoepen en cassatieberoepen waarbij de indiener kennelijk onvoldoende belang heeft: deze beroepen worden vereenvoudigd en versneld afgedaan op grond van art. 80a RO. Ook kent de Hoge Raad een aparte zaakstroom voor de beantwoording van prejudiciële vragen van rechtbanken en gerechtshoven.⁶³ Dit betreft rechtsvragen die in een

Het verkorte circuit zou in Frankrijk volgens de voorstellen ook moeten openstaan voor evident geïndeneerde cassatieberoepen

groot aantal zaken (kunnen) spelen. Zij worden daarom met voorrang beantwoord, zo mogelijk binnen zes maanden. Ook het Franse Hof van Cassatie wil onderscheid gaan maken tussen verschillende zaakstromen, die op een uiteenlopende manier worden behandeld.⁶⁴ Voor spoedeisende zaken bestaat overigens al een aparte werkstroom. Maar daarnaast wil men een onderscheid maken in drie verschillende stromen:

- Een eerste stroom betreft de eenvoudiger zaken, bijvoorbeeld zaken waarvan de afdoening evident is.⁶⁵ Deze zaken wil men gaan afdoen via een verkorte procedure, die leidt tot een arrest of beschikking zonder specifieke motivering. Deze afdoening is vergelijkbaar met die van art. 80a en 81 RO in Nederland. De Commissie merkt op dat een dergelijke afdoening zonder motivering verenigbaar is met art. 6 EVRM en verwijst daartoe naar het oordeel van het EHRM in de Nederlandse zaak *Kok*.⁶⁶ De ongemotiveerde beslissing wordt volgens het voorstel van de Commissie genomen door of namens de kamervoorzitter. Dat verschilt van de aanpak in Nederland, waar deze zaken worden beslist door een zetel van drie raadsheeren. Een verschil is verder dat een ongemotiveerde afdoening op grond van art. 81 RO in Nederland ook mogelijk is als de zaak niet eenvoudig is. Voor toepassing van art. 81 RO is slechts vereist dat het beroep niet tot cassatie kan leiden en dat de beslis-

sing erover geen beantwoording vergt van vragen in het belang van de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling. Dat kunnen ook bewerkelijke zaken zijn, bijvoorbeeld als het gaat om zaken met een groot aantal motiveringsklachten. Het verkorte circuit zou in Frankrijk volgens de voorstellen van de Commissie ook moeten openstaan voor evident geïndeneerde cassatieberoepen,⁶⁷ een mogelijkheid die we in Nederland niet kennen. Voor de rechter naar wie de zaak na cassatie wordt verwezen, kan het overigens lastig zijn om te bepalen wat van hem verwacht wordt, als de cassatierechter niet heeft gemotiveerd waarom hij heeft vernietigd en verwezen. De verkorting van de procedure die in het Rapport wordt voorgesteld, houdt in dat de raadsheer-rapporteur kan volstaan met een verkorte rapportage aan zijn collega's. Bij evidente zaken zou een schriftelijk rapport van de raadsheer-rapporteur zelfs geheel achterwege kunnen blijven. Een soortgelijke mogelijkheid is recent door middel van wetwijziging opengesteld voor de Franse Raad van State, die ook cassatierechter is.⁶⁸ Vanwege het grote aantal zaken heeft de Cour de Cassation eveneens behoefte aan zo'n mogelijkheid. Om een indruk te geven: jaarlijks ontvangt dit hof zo'n 28 000 cassatieberoepen. Het betreft in meerderheid beroepen in civiele zaken, dat waren er in 2015 ruim 20 000.

- Een tweede stroom betreft de belangrijkste zaken, waarin ruimte zou moeten worden gevonden voor een diepgaander behandeling.⁶⁹ Het Rapport noemt dit 'un circuit approfondi'. In deze zaken zou uitgebreid onderzoek gedaan kunnen worden, in het bijzonder door de advocaten-generaal. In de eerste plaats betreft dat juridisch onderzoek. In maatschappelijk belangrijke zaken zou ook onderzoek gedaan kunnen worden naar de gevolgen van mogelijke beslissingen. Dat noemt men in het Rapport een *étude d'impact*, wij zouden zeggen een impactanalyse. Daarvoor zouden ook consultaties gehouden kunnen worden. In Nederland bestaat die mogelijkheid al bij prejudiciële vragen aan de Hoge Raad;⁷⁰ die regeling wordt door de Hoge Raad naar analogie toegepast bij cassatie in het belang der wet.⁷¹ De Raad van State is onlangs nog een stap verder gegaan en heeft internetconsultatie opengesteld in een 'gewone' hogerberoepsprocedure voor een grote kamer.⁷² De wettelijke regeling over de cassatieprocedure in Frankrijk kent overigens ook al de mogelijkheid van een *amicus curiae*, zij het dat daarvan nog weinig gebruik wordt gemaakt.⁷³ Het Rapport bevat verder een voorstel om de arresten van de Cour de Cassation in belangrijke zaken onmiddellijk bij de publica-

6. Zie M.S. Pols, *TvS 1897*, p. 429 e.v.

7. Zie H.T. Cokenbrandt, *id.*, p. 285.

8. Zie over de historie van de cassatie uitgebreid: P. Calamandrei, *La cassazione civile* (deel I, *Storia e legislazioni*, deel I, Torino, 1920).

9. Zie over deze ontwikkeling uitgebreid mijn fiscale monografie *Beroep in cassatie in het belastingrecht*, Deventer 2013, par. 2.3.3 met verdere verwijzingen.

10. Commissie normstellende tot Hoge

Raad, *Versterking van de cassatierechtspraak*, Den Haag, 2008.

11. Wet prejudiciële vragen aan de Hoge Raad van 9 februari 2012, *Stb.* 2012, 65 en Wet versterking cassatierechtspraak van 15 maart 2012, *Stb.* 2012, 116.

12. Zie www.courdecassation.fr/IMG/pdf/Rapport%20sur%20la%20r%C3%A9forme%20de%20la%20Cour%20de%20cassation.pdf.

13. Deze mogelijkheid bestaat alleen nog in

burgerlijke zaken en belastingzaken.

14. Boek I, Hoofdstuk I van het rapport (p. 63 e.v.).

15. Rapport, p. 92 e.v. en p. 116 e.v.

16. EHRM 4 juli 2000, 43149/98 (*Robert Mink Kok/Nederland*), betreffende art.

101a (thans art. 81) RO. Zie p. 100 van het Rapport.

17. Rapport, Proposition 12.

18. Rapport, p. 97.

19. Rapport, p. 101 e.v.

20. Art. 393 Rv. en art. 27gc lid 2 AWR.

21. HR 6 juni 2014,

ECLI:NL:HR:2014:1342, *Nr.* 2014/300.

22. Zie www.raadvanstate.nl/pers/persberichten/leest-persbericht.html?id=1081.

23. Zie G. Canivet, in: N. Huk e.a. (eds.), *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings, Judicial Deliberations and Beyond*, Den Haag, 2009, p. 138 e.v.

tie ervan als zodanig herkenbaar te maken. Het stelt een sterrenstelsel voor, naar het voorbeeld van het EHRM.⁴⁴ Verder is het de bedoeling dat van de belangrijkste arresten ook een Engelse vertaling wordt gepubliceerd.⁴⁵

- Een derde categorie zijn de zaken die een standaardbehandeling krijgen. Het zijn de zaken die niet in een van de andere categorieën vallen.

Het is de bedoeling dat zo snel mogelijk na binnenkomst van een zaak wordt beoordeeld tot welke categorie deze behoort, en welke werkstroom daarvoor dus gevolgd moet gaan worden. Daarbij wordt het parket van de procureur-generaal betrokken. Bovendien is hierbij een rol weggelegd voor de cassatieadvocaten. Aan hen wordt gevraagd om in een begeleidend schrijven bij hun processtukken een gemotiveerd signaal te geven als zij vinden dat de zaak zo belangrijk is dat deze om een bijzonder diepgaande behandeling vraagt.⁴⁶

Deze maatregelen brengen geen wijzigingen in de taak van het Hof van Cassatie. Maar in aanvulling daarop geeft het Rapport ook aanzetten voor een meer fundamentele discussie over de taak van de cassatierechter op de langere termijn. De Commissie gaat in op de vraag of in Frankrijk niet, net zoals in diverse andere landen,⁴⁷ een verlostelsel moet worden ingevoerd waardoor de hoogste rechter alleen de belangrijker zaken in behandeling hoeft te nemen.⁴⁸ In dat kader wordt de vraag gesteld of het vandaag de dag nog redelijk is dat kamervoorzitters en raadsheren jaarlijks duizenden beslissingen moeten nemen die lang niet allemaal zo belangrijk zijn.⁴⁹ Ook in Nederland zijn wel stemmen opgegaan voor invoering van een dergelijk selectiesysteem bij de Hoge Raad. Dat zou leiden tot een ingrijpende beperking van de individuele rechtsbescherming. In verband daarmee bestaat in Nederland vooralsnog onvoldoende steun voor invoering van een verlostelsel in cassatie.⁵⁰ Over de vraag of in Frankrijk inderdaad gekozen moet gaan worden voor een selectiesysteem, bestaat geen consensus. De president en de kamervoorzitters van de Cour de Cassation zijn er wel voorstanders van. Het Rapport verkent twee mogelijke varianten, waarover de meningen ook verdeeld zijn. De eerste variant, die is geïnspireerd op het Duitse procesrecht,⁵¹ gaat uit van selectie door een externe instantie. Dat zou dan het Hof van Beroep zijn dat de in cassatie bestreden uitspraak heeft gedaan. Franse Hoven van beroep zijn wel gecharmeerd van zo'n oplossing, die het Hof van Cassatie ook werk zou kunnen besparen. Het heeft naar mijn idee echter wel wat vreemds dat een rechter zelf kan uitmaken of zijn beslissing in hogere instantie getoetst mag worden. En een tweede mogelijkheid zou zijn om de selectie intern te laten verlopen, binnen het Hof van Cassatie zelf. De selectie is bedoeld om dat Hof in staat te stellen zich te concentreren op zaken die van belang zijn in het licht van zijn taakstelling. Aangezien het Hof op die taak zelf het meeste zicht heeft, en daar ook grip op zal willen hebben, zou ik dat wel een voor de hand liggende variant vinden. Die biedt ook meer uniformiteit dan een selectie op regionaal niveau door de verschillende Hoven van Beroep.⁵²

Ter beperking van de werklast van het Hof van Cassatie wordt in het Rapport ook nog een voorstel gedaan om herstel van kleinere fouten bij wijze van experiment

mogelijk te maken door de lagere rechter die de fout gemaakt heeft.⁵³ Men vindt de cassatieprocedure een erg kostbare en tijdrovende methode om zulke kwesties van gering belang op te lossen. De hoogste rechter hoeft er dan pas aan te pas te komen als het gevraagde herstel door de lagere rechter wordt geweigerd. De bedoeling is om hiermee te gaan experimenteren bij drie Hoven van Beroep. In Nederland zijn de mogelijkheden tot herstel van fouten door een lagere rechter veel beperkter, dat herstel is slechts mogelijk bij evidente vergissingen (zie art. 31 Rv). De achterliggende gedachte is dat bij andere beslissingen, dus bij beslissingen waarvan niet boven twijfel is verheven of ze onjuist zijn, duidelijkheid moet bestaan over de vraag welk rechtsmiddel daartegen openstaat. Bovendien zou een intern appel bij de rechter die de beslissing heeft genomen, gevolgd door beroep in cassatie als deze rechter het gevraagde herstel weigert, de procedure verlengen. Maar het zou interessant zijn om kennis te nemen van de ervaringen bij het (voorgenomen) experiment in Frankrijk.

4. Motivering van de arresten

Verder is een belangrijk onderdeel van het Rapport gewijd aan de motivering van arresten.⁵⁴ Arresten van het Franse Hof van Cassatie zijn in het algemeen zeer summier gemotiveerd. Het Hof zegt hoe het recht luidt zonder dat verder toe te lichten. Door zulke zeer beperkte motiveringen wordt de invloed van de Franse cassatierechter op de rechtsvorming eveneens beperkt.

De Commissie gaat in op de vraag of in Frankrijk niet een verlostelsel moet worden ingevoerd

De Franse arresten laten zich bovendien niet gemakkelijk lezen. Ze bestaan uit één doorlopende zin in de indirecte rede. De gedachte daarachter is dat de redenering (het syllogisme) dan scherper en helderder zou zijn. Evenzo leerde mijn coach bij de Sociale Verzekeringsbank mij in de jaren tachtig dat de verweerschriften ('contramemoires') absoluut in de indirecte rede gesteld moeten worden, omdat je dan wordt gedwongen om strikt logisch te redeneren. De Centrale Raad van Beroep had de indirecte reden toen overigens al verlaten, en de Hoge Raad heeft dat rond die tijd eveneens gedaan. Ik geloof niet dat de redeneringen van de hoogste rechters daardoor minder scherp zijn geworden. Het gebruik van één lange zin in de indirecte rede heeft als nadeel dat in de arresten van de Cour de Cassation geen plaats is voor onderdelen en tussenkopjes. Dat komt de leesbaarheid niet ten goede, en heeft dan ook geleid tot kritiek.

Ook het summier karakter van de motivering van Franse arresten heeft bij herhaling tot kritiek geleid. Zo heeft het EHRM zich al een aantal keren kritisch uitgela-

ten over de 'laconieke' motivering van een arrest van de Cour de Cassation.³⁵ Deze wijze van motiveren leidt niet alleen tot kritiek onder vakgenoten, maar ook bij een breder publiek. President Louvel signaleerde dat de wijze van formuleren van de arresten, strikt gebaseerd op cassatietechniek, de moeilijkheden accentueert die het Hof ondervindt bij zijn communicatie met de samenleving.³⁶

Franse arresten laten zich niet gemakkelijk lezen. Ze bestaan uit één doorlopende zin in de indirecte rede

Daar wil men nu wat aan gaan doen. Het Hof van Cassatie wil gaan formuleren in de directe rede met gebruikmaking van kopjes en genummerde onderdelen, tenzij dat voor de begrijpelijkheid van de tekst evident geen nut heeft.³⁷ Ook wil men overgaan tot verwijzing naar eerdere arresten, waar dat het inzicht verhoogt.³⁸ Tot nu kwamen verwijzingen naar eigen rechtspraak in Frankrijk nooit voor.

Extra aandacht wil de Cour de Cassation gaan besteden aan de motivering van de belangrijkste arresten. Die moeten worden voorzien van een 'motivation enrichie', een verrijkte motivering.³⁹ Met name moet dan de redenering worden uitgewerkt die tot de uiteindelijke juridische beslissing leidt. Het is ook de bedoeling dat dit in belangrijke zaken gebeurt op een manier die voor een breder publiek begrijpelijk is en niet alleen voor ingewijden.

Dit alles vertoont duidelijke parallellen met een geleidelijke ontwikkeling in de motivering van arresten van de Hoge Raad. Sinds ongeveer de jaren tachtig is de Hoge Raad geleidelijk uitgebreider gaan motiveren in zaken die daarvoor naar zijn oordeel in aanmerking komen. De juridische redenering wordt daarbij toegelicht, met bronvermeldingen. Verwijzing naar eigen arresten is bij de Hoge Raad inmiddels gebruikelijk, sinds het *stierkalf*-arrest uit 1980.⁴⁰ Een afweging van voor- en tegenargumenten komt soms voor. Ook de praktische en maatschappelijke gevolgen worden zo nu en dan in de

motivering van een arrest van de Hoge Raad betrokken. Ook de begrijpelijkheid van zijn arresten heeft de aandacht van de Hoge Raad, hij wil hieraan de komende tijd nog extra aandacht gaan besteden.

De uitgebreide manier van motiveren wil het Hof van Cassatie vooral gaan toepassen in zaken waarin het zijn rechtspraak wijzigt, in gevallen waarin het gaat om een principiële rechtsvraag of wanneer de beslissing van belang is voor de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling.⁴¹

Ook de redactie van cassatiemiddelen van de advocaten krijgt aandacht in het Rapport. Daarin wordt het voorstel gedaan om hiervoor een werkgroep in het leven te roepen. De cassatieadvocaten zouden daartoe het voortouw moeten nemen. De bedoeling is om het excessieve aantal cassatiemiddelen en onderdelen daarvan in de cassatiememories te beperken.⁴² Het is een onderwerp dat ook in Nederland de aandacht verdient. De civiele kamer van de Hoge Raad constateert dat processtukken in cassatie steeds langer worden. Een van de oorzaken daarvan is dat eenzelfde overweging van het Hof nogal eens wordt aangevallen in een reeks cassatiemiddelen of onderdelen daarvan, die vanuit een heel spectrum aan invalshoeken de onjuistheid van die bestreden overweging bepleiten. Vermoedelijk speelt daarbij de gedachte een rol dat de Hoge Raad pas zou casseren als een van de klachtvarianten de (eventuele) onjuistheid van de bestreden beslissing loepzuiver benoemt. Nu is het inderdaad wenselijk dat een cassatiemiddel de (vermeende) fout in de bestreden uitspraak zo scherp mogelijk omschrijft. Maar van het lezen en behandelen van een hele reeks klachtonderdelen die erg op elkaar lijken, wordt een raadsheer ook niet gelukkiger. Mede daarom is de Hoge Raad niet al te pietluttig in de eisen die hij (in civiele zaken) aan cassatiemiddelen stelt. Hij is bereid klachten naar de kern te begrijpen. Een wat algemeen geformuleerde maar terecht voorgedragen klacht zal daarom ook slagen als de Hoge Raad de onjuistheid van het bestreden oordeel in zijn arrest nog wat nauwkeuriger weet te benoemen.

5. Procedureel: de totstandkoming van het Rapport en hoe nu verder?

De Commissie is bij de totstandkoming van haar rapport niet over één nacht ijs gegaan.⁴³ Er heeft een uitgebreide gedachtewisseling plaatsgevonden met betrokkenen binnen en buiten de Cour de Cassation: raadsheren, advocaten-generaal, cassatieadvocaten, rechters van de Hoven van

24. Rapport, p. 174 e.v.

25. Rapport, p. 176.

26. Rapport, p. 104-105.

27. Rechtsvergelijkend onderzoek is te vinden op p. 242 e.v. van het Rapport.

28. Rapport, p. 219 e.v., met name p. 241 e.v.

29. P. 35 van het Rapport.

30. Zie daarover uitgebreider mijn fiscale monografie *Beroep in cassatie in het belastingrecht*, Deventer 2013, p. 76-77, met verdere verwijzingen.

31. Zie § 543 e.v. *Zwiftprocessordnung*.

Tegen de beslissing van de lagere rechter om geen beroep op de hoogste rechter (Revision) tegen zijn uitspraak toe te staan, kan in Duitsland in een deel van de gevallen beroep worden ingesteld bij die hoogste rechter (Nichtzulassungsbeschwerden).

Dat maakt de procedure voor het verlenen van verlof wel weer ingewikkelder en langduriger.

32. Een – ingewikkelder – mengvorm is in Duitsland te vinden, waar in sommige

gevallen de hoogste rechter de uiteindelijke beslissing over het verlof tot het instellen van beroep kan nemen, nadat de lagere rechter verlof heeft geweigerd voor het instellen van beroep tegen zijn eigen uitspraak (zie de vorige noot).

33. Rapport, p. 236 e.v.

34. Rapport, p. 129 e.v.

35. Zie bijv. EHRM 29 september 2000, 40490/98 (*Jahns en Lenoble*): 'In opting for a laconic response, the Court of Cassation's judgment may indeed lead to confu-

on and has obliged the Court to examine the case on the merits in order to satisfy itself that the rules of a fair trial have not been disregarded.'

36. Zie p. 290 van het rapport.

37. Rapport, p. 155 e.v.

38. Rapport, p. 153 e.v.

39. Rapport, p. 151 e.v.

40. HR 7 maart 1980, *N/1980/353*.

41. Rapport, p. 152.

42. Rapport, p. 151.

43. Rapport, p. 15 e.v.

De bedoeling is om het excessieve aantal cassatiemiddelen en onderdelen daarvan in de cassatiememories te beperken, een onderwerp dat ook in Nederland de aandacht verdient

Beroep en wetenschappers. Over enkele deelonderwerpen zijn conferenties gehouden. De verslagen daarvan, en verschillende interne notities ter voorbereiding op het Rapport, zijn gepubliceerd op de website van het Hof van Cassatie. Door deze transparante werkwijze was ook de vakpers in de gelegenheid daarop commentaar te leveren. Ook heeft men gekeken naar de praktijk bij enkele andere hoogste gerechten in Europa. Dat geldt onder andere voor Nederland. Vorig jaar is er bij de Cour de Cassation een conferentie gehouden die geheel gewijd was aan de ervaringen met de versterking van de Nederlandse cassatierechtspraak. Ik ben daarvoor toen in Parijs geweest, en heb in de grote met goud beslagen zittingszaal voor een zeer gemengd gezelschap verslag gedaan van onze ervaringen hier.⁴⁴ Aansluitend heb ik vragen vanuit de zaal beantwoord. In het Rapport wordt daarnaar ook een aantal keren verwezen. Als bijlage erbij is een vertaling gevoegd van een arrest van de Hoge Raad. Dat wordt genoemd als een voorbeeld hoe een 'motivation enrichie' eruit kan zien.⁴⁵ Dat vervulde mij toch wel met enige nationale trots.

Aan het Rapport zal uiteraard nog verder vervolg moeten worden gegeven.⁴⁶ Daarvoor wordt een comité in het leven geroepen dat de verdere activiteiten binnen een aantal werkgroepen moet gaan coördineren. Het project is ambitieus en veelomvattend, er zal dus nog veel moeten gebeuren. Sommige aanpassingen zouden op korte termijn kunnen worden doorgevoerd, omdat er geen wetswijziging voor nodig is. Voor andere voorstellen zijn wel wijzigingen van de wettelijke regeling vereist. Of die wijzigingen er komen, is uiteraard afhankelijk van regering en parlement. En over een aantal punten lopen de meningen binnen het Hof van Cassatie en het parket nog uiteen. Er zullen dus naar aanleiding van het Rapport nog keuzes gemaakt moeten worden. Maar het leek mij de moeite waard om in dit stadium toch al het een en ander te vermelden over dit Franse moderniseringsproject. Een project dat de nodige aanknopingspunten heeft met onze cassatieprocedure hier in Nederland, en dus ook voor ons leerzaam kan zijn. ●

44. Zie p. 19 van het Rapport, en www.courdecassation.fr/IMG/Conf%C3%A9rence%20du%20pr%C3%A9sident%20de%20la%20

Cour%20de%20cassation%20des%20Pays-Bas.pdf.

45. Rapport, p. 19, noot 29, zie www.courdecassation.fr/IMG/Arr%C3%AAt%20

du%20Hoge%20Raad%20traduit%20en%20fran%C3%A7ais.pdf. Het betreft het fiscale arrest HR 22 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1206 (over de vraag of

de bedrijfsopvolgingsregeling in de Successiewet 1956 discriminerend is).

46. Rapport, p. 284 e.v.

En de apotheker dan?

Over de positie van de verstrekker van euthanatica bij levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding

5.1.2e Buijsen & Wilma Göttgens¹

Om te kunnen voldoen aan de wettelijke eis van medisch zorgvuldige uitvoering van euthanasie is een arts afhankelijk van verstrekking van euthanatica door een apotheker. Een apotheker kan daar moeite mee hebben en dat kan een arts vervelend vinden. Maar de arts die om euthanatica verzoekt, vraagt de apotheker wel om iets bijzonders. Zo'n arts moet beseffen dat ook van de apotheker niet normaal professioneel handelen gevraagd wordt. Helaas is ook bij de laatste evaluatie van de WtI verzuimd om naar de verhouding tussen artsen en apothekers te kijken terwijl er voldoende redenen zijn om deze toch eens goed te bezien.

Inleiding

Hoewel de wetgeving en de oordelen van de toetsingscommissies soms anders doen vermoeden, is euthanasie (levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding) niet iets waarbij uitsluitend patiënten en hun artsen betrokken zijn. Een arts die de zorgvuldigheidseisen van de Wet toetsing levensbeëindiging en hulp bij zelfdoding (WtI) in acht wil nemen, zal de euthanasie ook medisch zorgvuldig moeten uitvoeren.² Daarbij is hij aangewezen op de diensten van een apotheker.

De Richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding* (2012), een beroepsnorm opgesteld door artsenorganisatie KNMG en apothekersorganisatie KNMP, geeft invulling aan de wettelijke eis van medisch zorgvuldige uitvoering.³ Zij bedoelt artsen en apothekers te adviseren over een in de praktijk goed toepasbare, effectieve en veilige uitvoering van euthanasie. Uitgangspunt daarbij is dat de patiënt zeker en binnen afzienbare tijd overlijdt en het sterven zelf niet ervaart. De richtlijn beschrijft de situatie vanaf het moment dat de arts een verzoek tot verstrekking van de euthanatica bij de apotheker doet tot en met het retourneren van de restanten en de noodset voor de arts. De richtlijn doet geen uitspraken over het besluitvormingsproces voorafgaand aan de uitvoering of over andere manieren om het lijden van patiënten te vermijden.⁴

Volgens de richtlijn is de arts eindverantwoordelijk voor

de medisch zorgvuldige uitvoering van de euthanasie, inclusief de keuze en de dosering van de gebruikte middelen. Alleen de arts mag de euthanatica toedienen of de patiënt behulpzaam zijn bij de inname.⁵ De apotheker is volgens de richtlijn gehouden het farmaceutisch technisch handelen rond de levensbeëindiging te controleren. Dit moet op verantwoorde wijze en met de juiste middelen in de juiste dosering plaatsvinden. Indien de apotheker de spuit, elastomeerpomp, infuuszak of de drank bereidt, is hij verantwoordelijk voor de bereiding en de etikettering. De zorgvuldigheidscriteria voor de apotheker hebben betrekking op het besluit tot aflevering van de euthanatica, de controle van de middelen, de dosering en de toedieningsweg op juistheid voor de patiënt, het verzoek tot aflevering, de bereiding en de aflevering.⁶

De vraag naar de positie van de apotheker bij euthanasie is tot op heden aan de aandacht van rechtswetenschappers ontsnapt. Ook de onderzoekers van de laatste evaluatie van de WtI hebben er geen oog voor gehad.⁷ Dat is merkwaardig, want de verhouding tussen artsen en apothekers op het terrein van euthanasie is niet vrij van problemen, problemen die samenhangen met de onduidelijke positie van de apotheker.

Professionele standaard en beroepsnormen

De apotheker is een hulpverlener in de zin van de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst (Wgbo).⁸ Net als

Auteurs

¹ Prof. mr. dr. M.A.J.M. Buijsen is hoogleraar Gezondheidsrecht, Erasmus School of Health Policy & Management en Erasmus School of Law, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Drs. W. Göttgens-Jansen is openbaar apotheker-onderzoeker, IQ healthcare, Radboudumc.

Noten

² Art. 2 lid 1 onder f WtI.

³ KNMG/KNMP, Richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding*, augustus 2012.

⁴ Ibid., p. 9.

⁵ Ibidem.

⁶ KNMG/KNMP, Richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding*,

augustus 2012, Bijlage IX.

⁷ Zie onder meer B. Onwuteaka-Philipsen, *Derde evaluatie Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding*, Den Haag: ZonMw 2017.

⁸ Art. 7: 446-468 BW.

© A-Digit / Getty Images

artsen kunnen apothekers partij zijn bij geneeskundige behandelingsovereenkomsten. Is een dergelijke overeenkomst tussen een apotheker en zijn wederpartij (gewoonlijk de patiënt) eenmaal tot stand gebracht, dan rusten op de partijen over en weer rechten en verplichtingen.

Een van de rechten van de patiënt, en daarmee een verplichting van de wederpartij, betreft het goede hulpverlenerschap: de hulpverlener moet bij zijn werkzaamheden de zorg van een goed hulpverlener in acht nemen en daarbij handelen in overeenstemming met de op hem rustende verantwoordelijkheid, voortvloeiend uit de voor hulpverleners geldende professionele standaard.⁹ In de Wgbo wordt het begrip 'professionele standaard' gebruikt als containerbegrip, primair in te vullen door beroepsnormen.¹⁰

Van de professionele standaard mag nimmer worden afgeweken. Het niet-halen van die standaard is een tekortkoming. De professionele standaard moet niet worden verward met de beroepsnormen die er invulling aan geven. Van beroepsnormen (protocollen, richtlijnen, enz.) mag gemotiveerd worden afgeweken wanneer het gezondheidsbelang van de individuele patiënt dat vergt. Dat moet zelfs.¹¹

De professionele standaard wordt eerst en vooral ingevuld door beroepsnormen opgesteld door verbanden van beroepsbeoefenaren.¹² Dat is onder meer de KNMG voor de medici en voor de apothekers is dat onder meer de KNMP. Zo heeft deze organisatie beroepsnormen opgesteld met betrekking tot professionaliteit van apothekers: het *Handvest van de apotheker*, waarin de beginselen zijn uiteengezet, die onder meer gespecificeerd worden in de *Beroepscode* en de *Nederlandse Apotheek Norm* (NAN). Met betrekking tot de technische aspecten van het handelen kent de KNMP richtlijnen die aanbevelingen bevatten voor het verlenen van farmaceutische zorg alsook beschrijvingen van de randvoorwaarden die nodig zijn om

goede zorg te verlenen: de *KNMP-richtlijnen farmaceutische zorg* en de *KNMP-richtlijnen praktijkvoering*. Ten slotte is de KNMP betrokken bij de totstandkoming van multidisciplinaire richtlijnen. Een van die richtlijnen is de genoemde richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding*, opgesteld met artsenorganisatie KNMG.

Niet normaal farmaceutisch handelen

Maar de ene beroepsnorm is de andere niet. Alle beroepsnormen zijn afkomstig van verbanden van beroepsbeoefenaars maar niet alle beroepsnormen gelden onvoorwaardelijk voor alle beroepsbeoefenaars. Gewoonlijk gelden beroepsnormen onvoorwaardelijk voor de individuele leden van de betreffende professie. Heeft de beroepsgroep van artsen bijvoorbeeld uitgemaakt dat voor patiënten met aandoening x therapie y aangewezen is, dan heeft een individuele arts op de diagnose x in beginsel therapie y voor te schrijven. Dat deze beroepsnorm deel uitmaakt van de voor hem geldende professionele standaard, is niet iets wat hij bepaalt.

De ene beroepsnorm is de andere niet

Dat is anders met beroepsnormen die op euthanasie betrekking hebben. Deze normen zijn slechts onderdeel van de voor hem geldende professionele standaard als de individuele arts zelf óók ten principale vindt dat zij er deel van uitmaken. Bij 'gewone' normen, waarvan we dus zeggen dat ze op het *normale medische handelen* ^{5.1.2e} hebben, bepaalt uitsluitend de beroepsgroep dat; bij 'bijzondere' beroepsnormen als de richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding* is dat tevens de indivi-

duale arts. In die zin is de gelding van deze normen voorwaardelijk. Van deze normen zeggen wij dat ze *niet-normaal medisch handelen* betreffen.

Individuele artsen staat het vrij deze beroepsnormen niet toe te laten tot de standaard. Een arts die niet meewerkt aan euthanasie om redenen van geloof of levensbeschouwing, of omdat naar zijn mening deze handelingen geen deel uitmaken van het artsberoep, is hier geen minder goed hulpverlener door. Het niet-inwilligen van een euthanasieverzoek om die reden levert zo'n arts geen wanprestatie op en tuchtrechtelijk kan hem evenmin iets verweten worden. Het omgekeerde is eveneens waar. Een arts die dergelijke bezwaren niet heeft, wordt hiermee geen betere hulpverlener in de zin van de Wgbo. Maar zijn deze beroepsnormen door een arts eenmaal aanvaard als onderdeel van de voor hem geldende professionele standaard, dan heeft hij ze uiteraard in acht te nemen.

Voor artsen is dit allemaal duidelijk. Toch is er alle reden om ook te spreken van *niet-normaal farmaceutisch handelen*.

Onduidelijkheid voor apothekers

Dat euthanasie voor artsen geldt als niet-normaal professioneel handelen, daarvan getuigt het feit dat niet de regels van privaatrecht maar die van het strafrecht van toepassing zijn. Levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding zijn strafbare feiten, maar slechts artsen kunnen zich op een bijzondere strafuitsluitingsgrond beroepen.⁹ De zorgvuldigheidseisen van de WtI gelden uitsluitend voor hen.¹⁰

Een van de zorgvuldigheidseisen betreft de uitvoering. Om hieraan te kunnen voldoen, is een arts aangewezen op de diensten van een apotheker. De duidelijkheid die er voor de arts is, wordt de apotheker op het wettelijke niveau echter niet geboden. Dat het gaat om niet-normaal professioneel handelen, en dus om voorwaardelijke beroepsnormen, moet de apotheker opmaken uit twee zinnen in de Richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding*.¹¹ Uit de beroepsnormen zelf dus.

Volgens die beroepsnormen mag een apotheker om principiële redenen de verstrekking van euthanatica weigeren.¹² Het zou dus niet moeten gebeuren dat artsen zich melden bij een apotheker die dat om zulke redenen doet. Toch komt het voor.¹³ Net als artsen die om principiële redenen niet ingaan op euthanasieverzoeken doet een gewetensbezwaarde apotheker er goed aan om aan zijn standpunt bekendheid te geven. Maar wie of wat geïnformeerd zou moeten worden, is op grond van de *Richtlijn Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding* niet helemaal duidelijk. Die onduidelijkheid zou met preciezere beroepsnormen dan de huidige weggenomen moeten worden.

Een apotheker kan tegen de verstrekking van euthanatica uiteraard ook geen principiële bezwaren hebben. Hoewel het vanzelfsprekend is om de eigen apotheker van de patiënt om euthanatica te verzoeken, zoals het ook vanzelfsprekend is dat een patiënt met een euthanasiewens zijn behandelaar hiervoor benadert, gebeurt dat niet altijd.¹⁴ Huisartsen die bijvoorbeeld samen met een apotheker in een gezondheidscentrum gevestigd zijn, kunnen een voorkeur hebben voor die apotheker, ook als dat niet de apotheker is van de patiënt. Voor de arts is dat wellicht gemakkelijk, maar die apotheker heeft uiteraard niet die kennis van de patiënt waarover diens eigen apotheker

Dat het gaat om voorwaardelijke beroepsnormen, moet de apotheker opmaken uit twee zinnen in de richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding*

beschikt. In de huidige beroepsnormen is niet als uitgangspunt vastgelegd dat de eigen apotheker van de patiënt om euthanatica verzocht wordt. Dat zou wel moeten.

Ook een apotheker die in beginsel wel tot 5.1.2e van euthanatica bereid is, kan aarzelingen hebben. Daaraan kunnen verschillende omstandigheden ten grondslag liggen. Zo kan de apotheker onbekend zijn met de verzoekende arts. Dat zal apothekers met artsen van de Levensindekliniek nogal eens overkomen.¹⁵ Dat een apotheker vragen heeft wanneer de huisarts van de patiënt niet degene is die om verstrekking verzoekt, is helemaal zo vreemd niet. Vooral niet wanneer die huisarts bij hem niet bekend is als gewetensbezwaarde.

Ook kan de apotheker te maken krijgen met verzoeken ten behoeve van patiënten die hem onbekend zijn. Dat kan het geval zijn wanneer de verzoekende arts heeft moeten uitwijken naar een andere apotheker dan die van de patiënt. In zulke omstandigheden zou het toch wat merkwaardig zijn wanneer die apotheker geen aarzelingen kent. Vooral als de eigen apotheker van de patiënt niet als gewetensbezwaarde bekend staat.

Ten slotte maken artsen met hun patiënten afspraken over het hoe en het wanneer van de levensbeëindiging. Artsen die met patiënten een tijdstip van overlijden

9. Art. 7, 453 BW.

10. Zie onder meer *Kamerslukkens I* 2013/14, 33243, C.

11. HR 2 maart 2001

ECLI:NL:HR:2001:AB0377, TvGR 2001/16; HR 1 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS6006.

TvGR 2005/19. En zie voorts M. Buijsen, *Richtsoenen voor artsen: hun toepassing in*

de rechtspraak, TvGR 2000, p. 19-33.

12. Maar niet uitsluitend. Zo maken de normen waaraan patiëntenrechten worden ontleend ook deel uit van de professionele standaard, hoewel zij grotendeels het product van wetgeving zijn.

13. Art. 293 en 294 Sr.

14. Art. 2 lid 1 WtI.

15. KNMG/KNMP Richtlijn *Uitvoering euthanasie en hulp bij zelfdoding*, augustus 2012, p. 11, 45.

16. Ibidem.

17. B. Keizer, 'Euthanatica', *Medisch Contact* 2017/25, p. 13.

18. W. Götgens-Jansen e.a., *De stem van de apotheker in levensindezorg. Onder-*

zoek naar de taken en verantwoordelijkheden bij euthanasie en hulp bij zelfdoding, Nijmegen: IQ healthcare 2017, p. 46.

19. B. Keizer, 'Euthanatica', *Medisch Contact* 2017/25, p. 13.

De duidelijkheid die een arts aan de wet kan ontlenen, ontbeert een apotheker ten enenmale

overeenkomen, kunnen apothekers soms weinig tijd gunnen. En wat als een gemaakte afspraak over de wijze van levensbeëindiging op gespannen voet staat met wat de apotheker als professional met specifieke deskundigheid verstandig acht?²⁰

Artsen die om euthanatica verzoeken, kunnen bij apothekers aarzelingen ontmoeten. Die aarzelingen stellen artsen niet altijd op prijs.²¹ Desalniettemin zijn ze te verklaren. De duidelijkheid die een arts aan de wet kan ontlenen, namelijk dat het zijn keuze is om zich in de sfeer van het strafrecht te begeven, ontbeert een apotheker ten enenmale. Hoe de positie van de verstrekken- de apotheker strafrechtelijk moet worden geduid, is onbekend. Dat een apotheker verstrekking om principiële redenen kan weigeren, is wetenschap die hij uit de beroepsnormen zelf moet halen. Wat een apotheker te doen staat als hij inderdaad gewetensbezwaren heeft, is onvoldoende uit de *Richtlijn Uitvoering euthanasie en*

hulp bij zelfdoding op te maken. Maar ook voor de niet-gewetensbezwaarde apotheker bevat de richtlijn weinig handvatten. Hoe de aarzelingen weg te nemen? Met de boodschap dat 'de arts de apotheker desgevraagd voldoende op de hoogte moet stellen over de voor de apotheker relevante achtergronden' en een toelichtende voetnoot waarin te lezen valt dat de apotheker bijvoorbeeld kan informeren of een andere onafhankelijke arts is geraadpleegd,²² moet hij het doen.

Slotsom

Om te kunnen voldoen aan de wettelijke eis van medisch zorgvuldige uitvoering is een arts afhankelijk van verstrekking van euthanatica door een apotheker. Dat kan een arts vervelend vinden. Maar de arts die om euthanatica verzoekt, vraagt de apotheker om iets bijzonders. Zo'n arts zou begrip moeten hebben voor het feit dat ook van de apotheker niet normaal professioneel handelen gevraagd wordt. Ten slotte zullen ook niet alle patiënten die om euthanasie verzoeken het kunnen waarderen om van artsen afhankelijk te zijn. Die patiënten vragen hun dokter om iets bijzonders. En niet alle artsen zullen zich gemakkelijk voelen wanneer patiënten om euthanasie verzoeken als ware het hun recht. Helaas is ook bij de laatste evaluatie van de WtI verzuimd om naar de verhouding tussen artsen en apothekers kijken.²³ Er zijn voldoende redenen om deze toch eens goed te bezien. ■

20. W. Götgens-Jansen e.a., *De stem van de apotheker in levensbeëindiging. Onderzoek naar de taken en verantwoordelijkheden bij euthanasie en hulp bij zelfdoding*,

Nijmegen: IQ healthcare 2017, p. 47.

21. B. Keizer, 'Euthanatica', *Medisch Contact* 2017/25, p. 13.

22. KNMG/KNMP Richtlijn Uitvoering

euthanasie en hulp bij zelfdoding, 2012, p. 45.

23. B. Onwuteaka-Philipsen, *Derde evaluatie Wet Toetsing levensbeëindiging op ver-*

zoek en hulp bij zelfdoding, Den Haag: ZonMw 2017.

De Coöperatie Laatste Wil

Legaal én strafbaar?

5.1.20 Vink¹

Artikel 294 lid 2 Sr stelt 'hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie'. Past deze delictsomschrijving niet naadloos op de door de Coöperatie Laatste Wil met veel publiciteit aangekondigde terbeschikkingstelling van een dodelijk middel aan haar leden? Niet-strafbare hulp bij zelfdoding is, op grond van jurisprudentie, mogelijk maar het voorstel van het CLW-bestuur betekent dat geselecteerde leden van de coöperatie op instigatie van het bestuur precies dátgene gaan doen wat de Hoge Raad in het *Hilarius*-arrest heeft benoemd als strafbare hulp bij zelfdoding.

In de Nieuwsuur-uitzending van 1 september 2017 kreeg de Coöperatie Laatste Wil (CLW) uitgebreid de gelegenheid de kijker te berichten over de ontdekking van een legaal 'laatstewilmiddel', een dodelijk conserveermiddel, geschikt om het leven mee te beëindigen. Iedereen die lid was van de CLW zou erover kunnen beschikken, na zes maanden lidmaatschap. Op het moment van de uitzending had de CLW zo'n 3400 leden, daar kwamen er in no-time meer dan 13 000 bij (CLW-Nieuwsbrief 27 december 2017). Het aftellen van de zes maanden is begonnen en veel harten kloppen vol verwachting.

Op haar website laat de CLW weten: 'Noch de coöperatie, noch de leden zullen dus hulp bij zelfdoding mogen verlenen. Wij houden ons aan de wet.' De potentiële strafbaarheid waar het hier om gaat heeft primair te maken met artikel 294 Sr lid 2 dat 'hulp bij zelfdoding' strafbaar stelt 'indien de zelfdoding volgt'.

In deze bijdrage wil ik allereerst laten zien dat het handelen van de CLW (bedoeld wordt: van het bestuur maar ook van individuele leden) wel degelijk strafbaar kan zijn – juist als het de vorm krijgt die de CLW er zelf aan wil geven.

Daarna wil ik ook de mogelijkheid onder de loep nemen van strafbaarheid vóór het plaatsvinden van de zelfdoding, en besteed ik tot slot aandacht aan veiligheid, legaliteit en zorgvuldigheid.

Strafbare en niet-strafbare hulp bij zelfdoding

Dat er ook niet-strafbare hulp bij zelfdoding wordt onderscheiden is ook bij de CLW bekend. Daarbij gaat het om het trio 'voeren van gesprekken', 'verstrekken van informatie', 'bieden van morele steun'. De erkenning van die niet-strafbare hulp is het gevolg van een aantal gerechtelijke uitspraken, met name de zaken *Mulder-Meiss*, *Muns*, en *Hilarius*, waar ook de Hoge Raad zich over uitsprak.² Deze arresten bepalen echter ook – de verdachten werden schuldig bevonden – de hulp die wel strafbaar is.

In *Mulder-Meiss* (1995) oordeelt de Hoge Raad (onder 8.3), net als het Hof Den Haag, onder meer: 'Haar enkele aanwezigheid bij het plegen van de zelfmoord is op te vatten als het bieden van morele steun. Het hof acht het verlenen van bijstand in uitsluitend die vorm geen behulpzaamheid in de zin van art. 294 Sr. De morele steun valt in redelijkheid niet anders op te vatten dan als het [overledene] niet aan zijn door hemzelf gekozen lot overlaten en het hem gunnen niet in eenzaamheid dood te gaan. Daarin ligt geen strafwaardig handelen besloten. Bij louter morele steun wordt de zelfdoding in zijn geheel door de betrokkene zelf verricht.'

Deze zaak maakte het de Minister van Justitie mogelijk om in 2003 op Kamervragen als volgt te laten weten: 'Uit jurisprudentie van de Hoge Raad (zie december 1995, NJ 1996/322) kan worden opgemaakt dat onder het

Auteur

1. Dr. T. J. Vink is filosoof (www.nimewells.nl) en consultant voor vragen rond het levens-einde. In 2007 werd hij voor de Rechtbank Amsterdam vrijgesproken van overtreding

van art. 294 Sr (hulp bij zelfdoding).

Noten

2. HR 1995 (*Mulder-Meiss*), NJ 1996/322, ECLI:NL:HR:2005:AR8225 (*Muns*); ECLI:NL:HR:2008:BC4463 (*Hilarius*). Het cassatieverzoek werd steeds verworpen.

Twee andere relevante zaken

ECLI:NL:RDSHE:2003:AE1930 (*Cornelisse*) en ECLI:NL:GHAMS:2007:AZ6713 (6.1.20) resulteerden in vrijspraak en kwamen niet voor de Hoge Raad.

begrip behulpzaamheid bij zelfdoding in de zin van artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht niet kan worden verstaan het verschaffen van algemene informatie, het voeren van gesprekken en het geven van morele steun. Dergelijk handelen is derhalve volgens deze uitleg van de Hoge Raad in het algemeen niet strafbaar. Wel strafbaar is in beginsel degene die in het concrete geval middelen verschaft of toedient en duidelijke, op navolging en uitvoering gerichte instructies geeft aan degene die tot zelfdoding heeft besloten.³

In *Muns* (2005) preciseert de Hoge Raad (onder 3.3) informatie en advies als strafbare hulp wanneer 'die/dat het karakter krijgt van een "instructie" en is gericht op een "concrete handeling of vaardigheid", gekoppeld aan de uitvoering ervan en komend van een persoon die daarin meer deskundig is dan degene die haar ontvangt (...)'.⁴

In dit arrest bevestigt de HR eveneens (onder 3.5) dat hulp bij zelfdoding niet beperkt dient te worden tot hulp *tijdens* de zelfdoding zodat 'het moment waarop de hulp is geboden niet doorslaggevend is' voor eventuele strafbaarheid.

De erkenning van die niet-strafbare hulp is het gevolg van een aantal arresten die echter ook de hulp bepalen die wél strafbaar is

De belangrijkste conclusie uit *Hilarius* (2008) ligt in het criterium dat de Hoge Raad (onder 4.3) geeft voor 'strafbare hulp': 'Bij de vraag of de verdachte behulpzaam is geweest of middelen heeft verschaft zoals bedoeld in art. 294, tweede lid, Sr gaat het erom of de verdachte het door zijn handelen voor de ander mogelijk of gemakkelijker heeft gemaakt om zichzelf te doden, terwijl voor de strafbaarheid daarnaast niet meer wordt vereist dan dat de zelfdoding heeft plaatsgevonden.'⁵

Bij het bepalen van de strafmaat laten de rechters onder meer als volgt weten: 'Door zich niet te beperken tot het verstrekken van algemene informatie en het verlenen van morele steun, maar [slachtoffer] concreet te instrueren over de wijze waarop zij een einde aan haar leven zou kunnen maken en haar daartoe actief een deel van de middelen te verschaffen, heeft verdachte zich schuldig gemaakt aan zeer ernstige feiten.'

De zelfdoding heeft plaatsgevonden

Met deze jurisprudentie kan de CLW uiteraard haar voordeel doen. Maar dan moet er wel goed gelezen worden. Uit de uitspraken van bestuursleden van de CLW – zij staan daarin overigens niet alleen – blijkt dat zij binnen het criterium dat de Hoge Raad hier (in de zaak *Hilarius*) aanreikt het accent leggen op het 'mogelijk' dan wel 'gemakkelijker' maken van de zelfdoding. Maar het accent ligt op *het handelen* dat daarvoor zorgt en dat strafbaar-

heid met zich meebrengt.⁶ In de zaak *Hilarius* bestond dat *handelen* uit het leveren van voor de zelfdoding gebruikte middelen en het geven van instructies voor de uitvoering. In *Relevant* (tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levensende, NVVE) laat het CLW-bestuur, november 2017, over het 'laatstewilmiddel' weten: 'Slechts enkele leden krijgen de naam te horen. Het is de bedoeling dat zij middel X voor grote groepen gaan bestellen en dat zij tekenen voor geheimhouding.' (p. 5) En: 'Niet ieder CLW-lid kan de naam van het middel krijgen. (...) Een van hen treedt op als administrateur. Die krijgt de naam van het middel, bestelt een bepaalde hoeveelheid, verdeelt deze in porties (...)' (p. 6)

De CLW-Nieuwsbrief van 27 december 2017 bespreekt de 'procedure van inkopen' die loopt via 'inkoopgroepen' met een 'vooraf geselecteerde voortrekker'. Die laatste 'kan op zijn beurt een beroep doen op de projectleider die de CLW intussen heeft aangesteld'. Er is slechts één inkoper 'die namens de individuele bestellers inkoopt'. Volgens de Nieuwsbrief is dit 'de enige die de naam van het middel en de bestelmogelijkheden kent'.

De vraag is nu: Hoe naïef kun je zijn? Het voorstel van het CLW-bestuur betekent dat geselecteerde leden ('administrateur', 'voortrekker', 'inkoper', 'projectleider') van de coöperatie op instigatie van het bestuur precies dátge- ne gaan doen wat de Hoge Raad in *Hilarius* heeft benoemd als strafbare hulp bij zelfdoding: 'het door zijn handelen voor de ander mogelijk of gemakkelijker [maken] om zichzelf te doden'. Hoe gaan die geselecteerde leden dat doen? Door (medeplegen van) *strafbaar handelen*: het bestellen en leveren van de middelen voor de zelfdoding.

De geselecteerde CLW-leden kunnen zich tegenover justitie daarbij evenmin beroepen op het verstrekken van 'algemene informatie'. Het bestuur stelt immers dat niet ieder lid de naam van het middel krijgt, dat blijft beperkt tot enkele leden, die daarbij zelfs moeten tekenen voor geheimhouding. Dat betekent uiteraard ook dat de informatie die betrekking heeft op het gebruik van het middel zal worden tot een advies dat het karakter van een instructie heeft (afkomstig van geselecteerde CLW-leden die van de hoed en de rand weten).

En dus lijkt het er ^[5.1.26] op dat, wanneer de zelfdoding heeft plaatsgevonden, voor de CLW⁴ opgaat wat de Minister van Justitie in 2003 als volgt samenvatte: 'Wel strafbaar is in beginsel degene die in het concrete geval middelen verschaft of toedient en duidelijke, op navolging en uitvoering gerichte instructies geeft aan degene die tot zelfdoding heeft besloten.'

Voordat de zelfdoding plaatsvindt

In mei 2014 was ik 'slachtoffer' van het oplichtersprogramma *Undercover in Nederland*.⁵ De gebruikelijke Kamervragen resulteerden in een breed opgezet strafrechtelijk onderzoek naar mijn persoon dat eindigde in een sepot waarover ik 22 februari 2016 via een uitgebreid schrijven werd geïnformeerd.⁶

De oplichting bestond in een nep-cliënte die bij mij op consult kwam. Er vond geen zelfdoding plaats (zo verging de oplichting ook weer niet), om welke reden de Officier van Justitie, verbonden aan het Expertisecentrum Medische Zaken liet weten 'dat het onderzoek niet gericht kon zijn op artikel 294 Sr'.

Ook ging het bij de door mij verstrekte informatie om *algemene* informatie. De OvJ liet weten: 'De politie heeft vastgesteld dat de e-mailadressen die u Sonja hebt verstrekt ten behoeve van de aankoop van de zelfdodingsmiddelen in een E-book staan vermeld en dat het derhalve om openbare informatie gaat.'

Deze laatste opmerking maakt andermaal duidelijk dat de situatie van een CLW-lid dat informatie verstrekt maar daarbij voor geheimhouding heeft getekend, zeker precair zou zijn; van 'openbare informatie' is dan immers geen sprake.

Op welke gronden zou er nu *mogelijk* vervolgd kunnen gaan worden *voordat de zelfdoding plaatsvindt*? Nou, bedacht het OM, we gaan 'shoppen' bij de wet BIG, art. 96 lid 2 (ook al is die hier niet echt van toepassing)³ en we gaan onderzoeken of de verdachte niet bewust en opzettelijk het risico op 'schade of een aanmerkelijke kans op schade aan de gezondheid van een ander', in casu zijn (nep)cliënte, heeft genomen.

Via de rechter-commissaris vorderde het OM de uitlevering van al het *door Undercover in Nederland* stiekem verworven materiaal (in beeld, geluid en op schrift). Gedegen onderzoek van dit materiaal leerde dat ik tegenover mijn cliënte zeer zorgvuldig was geweest en meermalen, en met nadruk, heb gewezen op het belang van reguliere zorg en andere alternatieven voor zelfdoding en er ook op heb aangedrongen daarvan gebruik te maken. De sepotbrief concludeert dan ook: 'Er was in deze concrete casus derhalve geen sprake van een concreet gevaar voor de gezondheid van een ander'.

Concreet gevaar

Maar hoe ligt dit nu bij de CLW en hun plannen? Zoals in de aanvang vermeld resulteerde de Nieuwsuur-uitzending in de komst van meer dan 13 000 nieuwe CLW-leden die afkwamen op de verkrijgbaarheid van het gepresenteerde dodelijke middel. Het *enige* criterium om lid te worden was een leeftijd van 18+, waarna het aftellen van de zes maanden begon.

Het CLW-bestuur gaat er vanuit dat de 13 000 nieuwe leden allemaal stabiele mensen zijn die weloverwogen en zorgvuldig een besluit over hun levensbeëindiging nemen. Is dat reëel? Of kan iedereen bedenken dat onder die 13 000 er uiteraard een aantal zit – laten we eens vriendelijk zijn voor de Nederlandse bevolking en zeggen 1% – dat helemaal niet zo stabiel en weloverwogen is? Dat zijn er toch 130.

Hier wrekt zich het verschil tussen, enerzijds, mijn benadering van mijn cliënten – strikt individueel en daarom waar nodig inclusief nadrukkelijke verwijzing naar reguliere zorg en andere alternatieven – en, anderzijds, de benadering van het CLW-bestuur, dat niet in termen van

Is niet ook het CLW-bestuur, net als ieder ander mens, verantwoordelijk voor de gevolgen van haar handelen?

individuele cliënten/leden denkt of wil denken. Over eventuele risico's zegt de CLW daarom ook: ja, dat kan, maar daar kunnen wij niks aan doen en het is niet onze verantwoordelijkheid, onze leden zijn ouder dan achttien jaar.

Maar gezien de ernst van de zaak en het risico waaraan je mensen blootstelt, zou dat wel eens een onvolgende rechtvaardiging kunnen zijn. Is niet ook het CLW-bestuur, net als ieder ander mens, wel degelijk verantwoordelijk voor de gevolgen van haar *handelen*?

En dan rijst toch de vraag: Neemt het CLW-bestuur hier nu bewust het risico op 'schade of een aanmerkelijke kans op schade aan de gezondheid van een ander'? Anders gezegd: Is er hier niet wel degelijk – in de woorden van het OM – 'sprake van een concreet gevaar voor de gezondheid van een ander'?

Een voorbeeld

Er bestaat voor beide scenario's (voordat en nadat er van zelfdoding sprake is) een voorbeeld. Merkwaardig genoeg een-en-hetzelfde voorbeeld. Dat betreft de 57-jarige Nederlander die (op 2 maart 2017, ook weer in een uitzending van Nieuwsuur) Alexander Pechtold overviel met de mededeling dat hij dood wilde. Niet op z'n 75ste, de leeftijdsgrens in het conceptwetsvoorstel van Pia Dijkstra, maar nu. Dat herhaalde deze man daarna met regelmaat, bijvoorbeeld op het videokanaal van de CLW op YouTube (november 2017) en in het tv-programma *Pauw* (op 13 oktober 2017).

Deze man hoort bij de 13 000 nieuwe CLW leden en zit nu te wachten tot zijn zes maanden wachttijd voorbij is. Maar hij wil helemaal niet echt dood, want anders had hij dat al lang en breed op een rustige, weloverwogen en zorgvuldige manier gedaan.

Dit voorbeeld roept daarmee twee vragen op. Moet je niet concluderen dat de CLW wilens en wetens het risico op het veroorzaken van aanmerkelijke schade aan de gezondheid van deze persoon neemt, zodat hier vóór het plaatsvinden van de zelfdoding, sprake is van 'een concreet gevaar'?

En: Als het *handelen* van de CLW (of geselecteerde CLW-leden) ervoor zorgt dat de zelfdoding voor deze persoon mogelijk en gemakkelijker wordt gemaakt door het leveren van dodelijke middelen en bijbehorend deskundig advies voor het gebruik ervan, en zijn zelfdoding volgt ook inderdaad, volgt dan niet tegelijk de strafbaarheid van de CLW?

3. Ook de Rechtbank Groningen liet in de eerste ronde van de zaak *M/ins*

(ECLI:NL:RBGRO:2003:AF7260, onder

Bevoezenvakking) al weten 'dat stribbare hulp bij zelfdoding aanvankelijk op het moment dat kouter (passieve) morele ondersteuning en het verstrekken van algemene informatie overgaat in actieve ondersteu-

nende handelingen die de zelfdoding mogelijk en/of gemakkelijk maken.' (Cursivering toegevoegd).

4. Voor de geselecteerde leden, maar ook de coöperatie als rechtspersoon. In 2009 werd de Stichting Vrijwillig Leven (SVL) veroordeeld wegens 'Medeplegen van opzettelijk een ander bij zelfdoding behulp-

zaam zijn, terwijl de zelfdoding volgt, begaan door een rechtspersoon'.

(ECLI:NL:RBALM:2009:BI5891).

5. Dat betreft mijn werkzaamheden als consultant voor vragen rond het (zelfgekozen) levens einde. Daarover publiceer ik met regelmaat en het bewuste programma was dus nogal overbodig (zoals ook zou blijken).

6. De sepotbrief is integraal opgenomen in: T. 1.2. Een goede dood, *Lutharische gewillig en gewogen*, Klement, 2017, p. 176-181.

7. De OvJ realiseerde zich dit ten tege, daar bij verwijzend naar de moezame rechts-gang in de zaak *Alifecan* (ECLI:NL:HR:2013:BY4859).

Veilig en legaal

En er is meer. Normaalgesproken zou een middel voor zelf-euthanasie (een zelfbezorgde goede dood onder eigen regie)⁸ dat ook eenvoudig te gebruiken zou zijn voor het plegen van een moord *om die reden* natuurlijk nooit gepropageerd worden. Maar zo niet de CLW, daar verdedigt men de bruikbaarheid van het middel door te verwijzen naar het succesvolle gebruik bij het plegen van diverse moorden. Waarom? Omdat men nog geen andere betrouwbare en toetsbare informatie bezit. Dat laatste kan natuurlijk gebeuren. Maar je zou dan toch zeggen: zorg daar eerst eens voor.⁹

Daarnaast is de CLW ook gekomen met maatregelen om de 'veiligheid verder te waarborgen'. Als het er eenmaal is moet het middel in een kluisje gestopt; er moet een vingerafdruk afgegeven; er moet kleurstof toegevoegd... Als het er eenmaal is... Dat lijkt op een Amerikaanse wapenhandelaar die (natuurlijk *legaal!*) zijn klant wapens verkoopt, met munitie, en hem achterna roept dat als hij een moord wil plegen, hij wel losse flodders moet nemen.

Het mag duidelijk zijn dat dergelijke verzachtende omstandigheden zich niet zullen voordoen bij de vervolging van de CLW

Het CLW bestuur maakt er verder een groot punt van dat het middel 'legaal' is. Dat iets legaal is, is uiteraard niet erg. Maar is dat de Heilige Graal? In Saoedi-Arabië is de vervolging van homoseksuelen legaal, in Rusland en Turkije de onderdrukking van oppositie, in Amerika de doodstraf; en in Polen en Hongarije wordt legaal de rechtsstaat uitgehold. Kun je dat echt verdedigen door erop te wijzen dat het legaal is?

Opvallend is in dit verband natuurlijk ook dat in geen van de hiervoor vermelde rechtszaken, verantwoordelijk voor de jurisprudentie inzake art. 294, de *legaliteit* van de voor de levensbeëindiging gebruikte middelen enige rol heeft gespeeld. En ook de sepot-brief in de *Undercover*-zaak maakt er geen woord aan vuil (terwijl

het bewuste 'illegale' middel gewoon besteld was en, na vordering, in het bezit van het OM).¹⁰

Dat haar 'laatstewilmiddel' *legaal* is, zou dus wel eens veel minder interessant kunnen zijn dan de CLW doet voorkomen. Kwaad kan het uiteraard zeker niet, maar het is niet de waarborg of bescherming tegen strafbaarheid die de CLW er kennelijk in ziet. In art. 294 lid 2 wordt immers niet als strafbare hulp bij zelfdoding het verschaffen van 'de *illegale* middelen daartoe' vermeld, maar het verschaffen van 'de middelen daartoe'.

Tot slot

Had dit anders gekund? Ja, en het had anders gemoeten. Zorgvuldiger. Met streven naar een legaal middel voor het op zorgvuldige en weloverwogen wijze bewerken van een zelfbezorgde goede dood, is niets mis. Het CLW-bestuur heeft er echter voor gekozen dit 'top-down' met de nodige sensatie te lanceren, en ja, dat zorgde voor veel aandacht en veel nieuwe leden. Maar het was beter geweest dit 'van onderaf' op te bouwen.

Eerst had melding van de nieuwe ontwikkelingen moeten plaatsvinden aan de bestaande leden (mensen die al jaren lid zijn en die dat niet pas werden, gelokt door een sensationele aankondiging).

Daarna had rustig een zorgvuldig proces kunnen plaatsvinden van het opdoen van ervaring in de praktijk. Inclusief het *leren* van die ervaringen. Op die manier zou er een verantwoorde situatie gecreëerd kunnen worden, zonder dat daarbij onnodig risico werd gelopen. Het blijft immers een kwestie van leven en dood.

Het voorafgaande bevat derhalve weinig goed nieuws voor het CLW-bestuur en de te selecteren leden die het dodelijke middel moeten bestellen en verdelen, vergezeld van adviezen en instructies voor het juiste gebruik.

In de zaak *Heringa*, door de Hoge Raad terugverwezen naar het Hof 's-Hertogenbosch, liet de advocaat-generaal in haar requisitoir op 4 december 2017 in haar inleidende beschouwing over de verdachte die dodelijke middelen en bijbehorende instructies geleverd had, als volgt weten: 'verdachte heeft zijn moeder vanuit respect en liefde willen helpen bij haar wens om te sterven'.¹¹ Het mag duidelijk zijn dat dergelijke verzachtende omstandigheden zich niet zullen voordoen bij de vervolging van de CLW (bestuur en/of lid dat middel en instructies levert). Rest de schrale troost dat als het zo ver komt, hun veroordeling in elk geval legaal zal zijn. •

8. Vergelijk T5128 Zelfeuthanasie. Een zelfbezorgde goede dood onder eigen regie, Damon, 2013.

9. Hier ga ik niet in op het middel dat geheimzinnig 'Middel X' wordt genoemd. Wel wijs ik erop dat het zeker niet het meest geschikte middel is. Dat is pentobar-

bital, waarvan verwerving en bezit voor de meeste Nederlanders inderdaad niet legaal is, maar – zoals ik elders (2017) heb verdedigd – wel *legittimi* (en zonder kans op misbruik).

10. Een uitzondering is de zaak *Schellekens* (ECU:NL:GHARN:2012:0V6139). Dankzij

een persoonlijk contact leverde de verdachte de overledene 'een hoeveelheid pentobarbital' van 'legale' maar voor rechtbank en hof niet onthulde binnenlandse herkomst, en werd behalve voor 'hulp bij zelfdoding' (levering middelen) veroordeeld wegens 'Medeplegen van opzettelijk handelen in

strijd met een in artikel 3, onder B van de Opiumwet gegeven verbod'.

11. Toch verduidelijde het Hof de strafrechts (ECU:NL:GHSHE:2018:345).

Aanbevolen citeerwijze:
 NJB 2018/... (nummer uitspraak)

EHRM	427
Hoge Raad (civiele kamer)	429
Hoge Raad (strafkamer)	433
Raad van State	437
Centrale Raad van Beroep	440
College Beroep bedrijfsleven	443

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Deze rubriek wordt verzorgd door onderzoekers van de Universiteit Leiden, de VU Amsterdam, de Universiteit Utrecht en de RU Nijmegen. Onderstaande bewerkingen zijn verzorgd door mw. mr. K.A.M. van Kruisbergen, respectievelijk mr. F. Tan en mw. mr. dr. M.M. Groothuis (allen Universiteit Leiden). Alle uitspraken van het EHRM staan op www.echr.coe.int; een selectie verschijnt uiteindelijk in *Reports of Judgments and Decisions*. De uitspraken van kamers van het EHRM worden drie maanden na de uitspraakdatum definitief, tenzij er intern appel wordt ingesteld bij de Grote Kamer van het Hof.

305

19 september 2017, appl. no. 3877/14

Art. 8 EVRM. Recht op respect voor privéleven. Commentaren onder blogpost op internet. Aansprakelijkheid van internet service provider. Klacht niet-ontvankelijk.

(art. 8 EVRM)

Tamiz vs. Verenigd Koninkrijk

A. Feiten

Klager, Payam Tamiz, is een Brit geboren in 1989 met woonplaats Maidstone. In het voorjaar van 2011 was Tamiz kandidaat voor de verkiezingen van de deelraad van Thanet. Na nieuwsberichten over uitingen van Tamiz over vrouwen, maakte Tamiz in april 2011 bekend zich terug te trekken als kandidaat voor de deelraadsverkiezingen. Op 27 april 2011 verscheen een blogpost 'London Muslim blog' op de website Blogger.com waarin de terugtrekking van Tamiz als kandidaat werd besproken. Blogger.com is een internet-service van Google Inc. om blogs op internet te publiceren.

Kort na publicatie van de blogpost 'London Muslim blog' verschenen 46 commentaren van anonieme internetgebruikers onder deze blogpost. Tamiz beschouwde acht daarvan als lasterlijk, waaronder commentaren die hem

duidden als 'een bekende drugsdealer' en 'zijn hele familie bestaat uit criminelen'. Eind april 2011 meldde Tamiz via een webformulier aan Google dat hij sommige commentaren onder de blog lasterlijk vond. Op 29 juni 2011 diende hij schriftelijk een claim in bij Google. Deze wees de claim af. Wel stuurde Google de klacht van Tamiz door naar de auteur van de blogpost. Op 14 augustus 2011 verwijderde deze zijn blogpost inclusief de onderstaande commentaren.

Daarop startte Tamiz een gerechtelijke procedure tegen Google Inc. Hij betoogde dat Google Inc. onrechtmatig zou hebben gehandeld door de commentaren onder de blogpost na ontvangst van de melding van Tamiz online te laten staan. Op 2 maart 2012 wees de *High Court* de vordering van Tamiz af. Deze uitspraak bleef op 14 februari 2013 in hoger beroep bij de *Court of Appeal* in stand. Op 1 juli 2013 verklaarde de *Supreme Court* het beroep van Tamiz niet-ontvankelijk.

B. Procedure

Op 31 december 2013 dient Tamiz een klacht in bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, waarbij hij zich beroept op art. 8 EVRM (recht op respect voor het privéleven). Hij betoogt dat de Engelse Staat niet zou hebben voldaan aan de positieve verplichting op grond van art. 8 EVRM om zijn reputatie te beschermen.

C. Uitspraak van het Hof

(Eerste sectie: Sicilianos (President), Pejchal, Wojtyczek, Turković, Koskelo, Eicke, Ilievski) Het Hof stelt voorop dat de reputatie van een persoon wordt beschermd op grond van art. 8 EVRM (recht op respect voor het privéleven) en dat de lidstaten bij het EVRM een positieve verplichting hebben om de effectieve bescherming van dit recht te verzekeren. Het Hof overweegt dat de keuze van de te nemen maatregelen om aan deze positieve verplichting te voldoen valt binnen de beoordelingsruimte (*margin of appreciation*) van de lidstaten. Het Hof benoemt, onder verwijzing naar zijn eerdere jurisprudentie (*Mosley/Verenigd Koninkrijk*, 10 mei 2011, 48009/08), de factoren die de beoordelingsruimte voor de lidstaten bepalen. Dit betreft onder meer 1. de aard van de activiteiten, inclusief de ernst van de inbreuk die op het privéleven wordt gemaakt en 2. het evenwicht dat moet worden gevonden tussen de betrokken rechten en belangen. Het Hof geeft aan dat, indien door de nationale gerechten in overeenstemming met de criteria van de jurisprudentie van het Hof een afweging is gemaakt tussen het recht op respect voor het privéleven en de vrijheid van meningsuiting, het Hof slechts om dringen-

de redenen het oordeel van de nationale rechters terzijde zal schuiven ten behoeve van zijn eigen beoordeling van de zaak. Bij de toepassing van deze factoren in het onderhavige geval benadrukt het Hof dat een aanval op de reputatie van een persoon een zekere mate van ernst moet hebben om te raken aan de uitoefening van het recht op respect voor het privéleven. Het Hof overweegt dat miljoenen internetgebruikers dagelijks mogelijk aanstootgevende of zelfs lasterlijke commentaren op internet zetten, maar dat het grootste deel van deze commentaren te triviaal van karakter is, of het bereik ervan te klein is, om de reputatie van een persoon te kunnen schaden.

De Engelse gerechten hebben in casu in de nationale procedure geoordeeld dat de eis op grond van smaad van klager niet voldeed aan het drempelcriterium van 'echte en substantiële onrechtmatigheid' (*real and substantial tort*). Het Hof overweegt dat het primaire doel van de 'echte en substantiële onrechtmatigheidstest' in de nationaalrechtelijke procedure was om te verzekeren dat er in casu een goed evenwicht werd gevonden tussen art. 8 en art. 10 EVRM.

Het Hof is het eens met het oordeel van de nationale gerechten dat, hoewel het merendeel van de commentaren over klager zonder twijfel aanstootgevend was, deze commentaren veelal niet meer waren dan vulgaire taal die in de communicatie van veel internetgebruikers normaal is. Het Hof merkt op dat van klager als aankomend politicus een hogere mate van tolerantie mag worden verwacht. Het Hof benadrukt voorts de belangrijke rol die internet service providers zoals Google Inc. spelen bij het faciliteren van toegang tot informatie en debat over een brede reikwijdte van politieke, sociale en culturele onderwerpen. In dit kader wijst het Hof erop dat klager drie mogelijkheden had om zich te beschermen tegen mogelijke reputatieschade: ten eerste procederen op grond van smaad tegen de auteurs van de commentaren onder de blog, waarvoor hij de identiteit van deze auteurs zou moeten opvragen, ten tweede procederen tegen de auteur van de 'London Muslim Blog' en ten derde procederen tegen Google Inc., hetgeen klager heeft gedaan.

Het Hof overweegt dat in casu de beoordelingsruimte van het Verenigd Koninkrijk ruim was. Het oordeelt dat binnen die beoordelingsruimte de nationale gerechten een goed evenwicht hebben gevonden tussen enerzijds het recht van klager op respect voor zijn privéleven (art. 8 EVRM) en anderzijds de vrijheid van meningsuiting van Google Inc. en zijn gebruikers (art. 10 EVRM). Het Hof ziet in casu geen dringende reden

om af te wijken van het oordeel van de nationale gerechten inzake de belangenafweging. Gelet hierop oordeelt het Hof dat de klacht op grond van art. 8 EVRM kennelijk ongegrond is.

D. Slotsom

Het Hof oordeelt, unaniem, dat de klacht niet ontvankelijk moet worden verklaard. ●

306

26 oktober 2017, nr. 28475/12

Heteroseksuele relatie. Geregistreerd partnerschap. Geen discriminatie op grond van geslacht en seksuele geaardheid.

(art. 8, 14 EVRM)

Ratzenböck en Seydl vs. Oostenrijk

A. Feiten

Klaagster H.R. en klager M.S. hebben beide de Oostenrijkse nationaliteit en wonen in Linz. Ze hebben al jaren een stabiele relatie en willen een geregistreerd partnerschap aangaan. Op 21 februari 2010 dienden zij een aanvraag in onder de Wet op Geregistreerd Partnerschap, maar de aanvraag werd door de burgemeester van Linz afgewezen. De aanvragers voldeden volgens de burgemeester niet aan de wettelijke vereisten, aangezien het geregistreerd partnerschap exclusief gereserveerd is voor koppels van hetzelfde geslacht. Terwijl het paar wel een huwelijk kon aangaan, gaven zij de voorkeur aan een geregistreerd partnerschap, omdat dit in hun ogen moderner en 'lichter' is dan het huwelijk. Bovendien waren zij van mening dat het huwelijk wezenlijk verschilt van het geregistreerd partnerschap en daarom is het huwelijk – naar hun mening – geen geschikte optie. H.R. en M.S. dienden daarom een klacht in bij zowel de Oostenrijkse bestuursrechter, als het Grondwettelijk Hof. Op 22 september 2011 werd door het Grondwettelijk Hof de klacht van H.R. en M.S. afgewezen en op 27 februari 2013 verklaarde de bestuursrechter de klacht ongegrond.

B. Procedure

H.R. en M.S. dienden een klacht in bij het EHRM. Met een beroep op art. 14 EVRM in combinatie met art. 8 EVRM voerden H.R. en M.S. aan dat zij werden gediscrimineerd op basis van hun geslacht en seksuele geaardheid, omdat zij geen gebruik konden maken van het geregistreerd partnerschap: een rechtsfiguur uitsluitend voorbehouden aan paren van hetzelfde geslacht.

C. Beslissing van het Hof

(Vijfde Kamer: Nußberger (president), Tsotsoria, Potocki, Grozev, Mits, Kucsko-Stadlmayer, Hüseyinov)

Bij de beoordeling of er sprake was van discriminatie, moest het EHRM eerst onderzoeken of de klagers zich in een vergelijkbare situatie bevonden als koppels van hetzelfde geslacht, en als dit zo was, of een verschil in behandeling kon worden gerechtvaardigd. Met betrekking tot de algemene behoefte tot juridische erkenning en bescherming van relaties, oordeelde het Hof dat er sprake was van een vergelijkbare situatie. Maar in de onderhavige zaak moest het Hof het gehele juridische kader voor wettelijke erkenning van relaties in acht nemen. In dit opzicht was het geregistreerd partnerschap in het leven geroepen voor homoseksuele koppels als *alternatief* voor het huwelijk, omdat homoseksuele stellen geen gebruik konden maken van het huwelijk voor juridische erkenning van hun relatie. Voorts stelde het EHRM vast dat er geen substantiële verschillen waren tussen het huwelijk en het geregistreerd partnerschap en verwees daarbij naar een eerdere uitspraak (*Schalk and Kopf/Oostenrijk*, 24 juni 2010, 30141/04). Het EHRM was daarom van mening dat H.R. en M.S. zich niet in een vergelijkbare situatie bevonden als paren van hetzelfde geslacht. De aanvragers hebben in feite het recht om te trouwen, terwijl koppels van hetzelfde geslacht een dergelijk recht niet hebben en dus een geregistreerd partnerschap nodig hebben om juridisch erkend te worden. Het EHRM oordeelde verder dat staten een zekere beoordelingsmarge hebben als het gaat om de vaststelling van rechten en verplichtingen die worden verbonden aan alternatieve wijzen van erkenning, zoals het geregistreerd partnerschap. Volgens het Hof was er geen aanwijzing dat de staat deze beoordelingsmarge had overschreden. Bovendien hadden H.R. en M.S. niet aangetoond dat zij specifiek werden getroffen door het verschil in recht tussen het huwelijk enerzijds en het geregistreerd partnerschap anderzijds. Volgens het EHRM was er dus geen sprake van discriminatie.

D. Slotsom

Het EHRM concludeert met vijf stemmen voor, en twee stemmen tegen, dat Oostenrijk art. 14 in samenhang met art. 8 EVRM niet heeft geschonden. Aangehecht aan de zaak is een *concurring opinion* van Mits en een *joint dissenting opinion* van Tsotsoria en Grozev. ●

307

16 november 2017, appl. no. 919/15

Art. 6 EVRM. Recht op een eerlijk proces. Schending. Art. 18 EVRM. Misbruik van beperkingsbevoegdheid. Niet nodig te bespreken.

(art. 6, 18 EVRM)

Ilgar Mammadov vs. Azerbeidzjan (nr. 2)

A. Feiten

De zaak gaat om een klager die sinds 2013 in Azerbeidzjan gevangen zit wegens opruiing – eerst in voorarrest en later op basis van een veroordeling. Hij is een bekend oppositiepolitici die een goed gelezen blog onderhoudt, waarop hij met regelmaat kritiek levert op de overheid. Dat deed hij ook toen in 2013 rellen uitbraken in Azerbeidzjan, waarbij hij verslag deed van de gebeurtenissen zowel voor als na een twee uur durend bezoek aan de plaats van de rellen. Daarbij sprak hij ook overheidsinformatie tegen en opperde hij dat de ware oorzaak van de rellen in de doofpot werd gestopt; een bewering die vervolgens veelvuldig werd aangehaald in de media. Vlak na de gewraakte blogposts is hij verhoord en gearresteerd, omdat hij bij de rellen een leidende rol zou hebben vervuld. Hij is uiteindelijk, na een lang proces met veroordelingen in twee feitelijke instanties, cassatie en nogmaals een veroordeling, veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf.

B. Procedure

Deze zaak is het vervolg op *Ilgar Mammadov/Azerbeidzjan (nr. 1)* (22 mei 2014, 15172/13). In deze zaak uit 2014 spitsten de klachten van Mammadov zich toe op het aan hem opgelegde voorarrest, waarvan het Hof oordeelde dat dit niet had plaatsgevonden op basis van een redelijke verdenking, nu het openbaar ministerie niets had aangedragen waaruit enige vorm van opruiing kon worden afgeleid – bovendien was de beschuldiging ook erg onwaarschijnlijk omdat klager pas een dag nadat de rellen waren begonnen ter plaatse kwam, en toen maar twee uur daar is geweest. Een leiderschapsrol was daarmee eigenlijk uitgesloten. Bovendien stelde het Hof niet slechts een schending vast van art. 5 EVRM alleen, maar deed het dat ook in samenhang met art. 18. Er was namelijk niet alleen geen redelijke verdenking geweest, de autoriteiten hadden bovendien een ander, heimelijk en illegitiem doel nagestreefd: namelijk klager te straffen en het zwijgen op te leggen, gelet op zijn voor de autoriteiten onwelgevallige blogposts. Ondanks deze

bevinding dat de autoriteiten te kwader trouw het recht op vrijheid hadden beperkt, is klager daarna niet vrijgelaten, en zit hij nog altijd in de gevangenis. Het Comité van Ministers, dat is belast met de tenuitvoerlegging van arresten, heeft steeds aangedrongen op invrijheidstelling, en intussen besloten de zaak op grond van art. 46 lid 4 EVRM aan het Hof voor te leggen, zodat dat een oordeel kan vellen over de vraag of Azerbeidzjan het arrest uit 2014 naar tevredenheid ten uitvoer heeft gelegd.

De onderhavige zaak, *Ilgar Mammadov nr. 2*, behelst klachten die tot op zekere hoogte losstaan van die uit de eerste zaak, omdat nu niet langer het voorarrest maar de eerlijkheid van het strafproces als geheel centraal staat. Klager stelt dat art. 6 EVRM is geschonden, en hij klaagt bovendien onder art. 13, 14, 17 en 18.

C. Uitspraak van het Hof

(Vijfde Kamer: Nußberger (President), Møse, Tsotsoria, Grozev, O'Leary, Mits, Hüseyinov)

Onder zijn beoordeling van art. 6 EVRM stelt het Hof voorop dat het – in weerwil van het preliminaire verweer van Azerbeidzjan – zich kan verlaten op zijn bevindingen uit zijn arrest van 2014. Het betreft immers dezelfde strafprocedure en dezelfde feiten. Gelet op die eerdere bevindingen, waarin zelfs was gebleken van kwade trouw en vrijheidsontneming onder valse voorwendselen, is onder art. 6 de vraag of die zeer ernstige gebreken in het voorproces voldoende zijn gecompenseerd om het strafproces als geheel beschouwd, toch als eerlijk te kunnen bestempelen. Om dat te beoordelen richt het Hof zich met name op het ter zitting gevoerde bewijs, en hoe de rechter daarmee is omgegaan, alsmede hoe deze heeft gereageerd op de verweren van klager. Het Hof beoordeelt het proces uiteindelijk in zeer sterke bewoordingen als oneerlijk, gelet op de wijze waarop het beslissende bewijs door de rechter is toegelaten en beoordeeld. Zo betitelt het Hof de toelating tot het bewijs van de belastende getuigenverklaringen van een groot aantal getuigen als manifest onredelijk, omdat de betrouwbaarheid daarvan door klager uitgebreid gemotiveerd in twijfel was getrokken zonder dat de nationale rechter daarop adequaat had gereageerd. Ook blijkt er van willekeur in de bewijsbeoordeling, doordat de nationale rechter zijn oordeel mede heeft laten steunen op 'belastende' getuigenverklaringen die niet gingen over de datum van de rellen, en ook geen betrekking hadden op de persoon van klager. Ontlastende getuigenverklaringen daarentegen werden door de nationale rechter als onbe-

trouwbaar bestempeld, hoewel daarvoor geen goede gronden waren, en een aantal ontlastende verklaringen wordt zelfs in het geheel genegeerd. Ook voor het materiële bewijs geldt dat de nationale rechter daarnaar extreem eenzijdig heeft gekeken, en dit wordt door het Hof op verschillende punten aangemerkt als manifest onredelijk, arbitrair, en zelfs als veronachtzaming van de aan het EVRM onderliggende waarden. Het Hof komt dan ook tot de conclusie dat de veroordeling van klager was gebaseerd op gebrekkig en onjuist voorgesteld bewijs, dat door klager bovendien niet op adequate wijze had kunnen worden bestreden. Verder was zijn recht op een adequaat gemotiveerde uitspraak geschonden en was ontlastend bewijs systematisch en op onredelijke en willekeurige wijze afgewezen. Ook na cassatie is bij de hernieuwde behandeling geen van deze gebreken verholpen.

De klacht onder art. 17 jo. 6 EVRM verklaart het Hof kennelijk ongegrond: van de klachten onder art. 13, 14 en 18 EVRM – alle in samenhang met art. 6 EVRM – oordeelt het Hof dat het niet noodzakelijk is die te beoordelen. Voor wat betreft art. 18 EVRM geeft het Hof daarbij expliciet aan dat het de vraag naar de toepasbaarheid van dat artikel in samenhang met het recht op een eerlijk proces, openlaat. Art. 18 EVRM kan namelijk slechts in samenhang met gekwalificeerde rechten worden toegepast, en in de jurisprudentie tot nu toe heeft het Hof verschillend geoordeeld over de vraag of art. 6 EVRM expliciete dan wel impliciete beperkingsmogelijkheden kent die toepassing in samenhang met art. 6 EVRM mogelijk maken. Zo had het Hof bijvoorbeeld zeer recent in de zaak *Navalnyy/Rusland* nog geoordeeld dat een klacht onder art. 18 jo. art. 6 EVRM buiten de reikwijdte *ratione materiae* van het Verdrag viel en daarom niet-ontvankelijk was (EHRM 17 oktober 2017, 101/15), maar in de onderhavige zaak sluit het Hof zich daarbij niet aan. Niettemin is het niet noodzakelijk de klacht te beoordelen.

D. Slotsom

Het Hof oordeelt unaniem dat art. 6 EVRM geschonden is, dat de klacht onder art. 17 EVRM niet-ontvankelijk is, dat het niet noodzakelijk is de klachten onder art. 13 en 14 EVRM te beoordelen, en dat het niet noodzakelijk is de ontvankelijkheid en de gegrondheid van de klacht onder art. 18 EVRM te beoordelen. Aan het arrest is een gezamenlijke *concurring opinion* gehecht van rechters Nußberger, Tsotsoria, O'Leary en Mits. •

Hoge Raad (civiele kamer)

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. G.C.C. Lewin, lid van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van het Caribische deel van het Koninkrijk. De uitspraken zijn integraal in te zien op www.rechtspraak.nl.

308

26 januari 2018, nr. 16/04111

(mrs. C.A. Streefkerk, A.H.T. Heisterkamp,

M.V. Polak, T.H. 5.1.2e,

C.E. du Perron;

A-G mr. E.B. Rank-Berenschot)

ECLI:NL:HR:2018:107

Vergissing. Wettelijke rente. Datum van ingang. Partijaanduiding.

Hoge Raad: De stukken van het geding laten geen andere conclusie toe dan dat a. eiser een andere datum van ingang van de wettelijke rente bedoelt dan hij noemt en b. het hof een bepaalde vennootschap anders aanduidt dan eiser.

(art. 6:83 aanhef en onder b BW)

X, adv. mr. J. den Hoed, vs. mr. E.A.E.G.J.

Libosan q.q., curator in de faillissementen van zeven vennootschappen,

adv. mr. J.P. van den 5.1.2e.

Feiten en procesverloop

In januari-maart 2006 heeft X als 'insolventieadviseur' een saneringstraject begeleid voor zeven vennootschappen. In het kader daarvan zijn de activa van drie van de vennootschappen verkocht. Uit de opbrengst daarvan is een aantal schuldeisers geheel of gedeeltelijk voldaan en is het honorarium van X betaald. Daarna zijn de vennootschappen failliet verklaard.

In dit geding heeft de curator een verklaring voor recht gevorderd dat X onrechtmatig heeft gehandeld jegens de gezamenlijke crediteuren in de faillissementen van vijf van de vennootschappen, dat X wordt veroordeeld tot betaling van de schade die de gezamenlijke crediteuren in vier van die faillissementen hebben geleden, op te maken bij staat, en tot betaling van de schade die de gezamenlijke crediteuren in het vijfde faillissement hebben geleden, begroot op € 1.008.401, met wettelijke rente vanaf 30 maart 2005. De curator baseert deze vorderingen op een door X gepleegde onrechtmatige daad jegens de gezamenlijke crediteuren in de faillissementen (een *Peeters/Gatzen*-vordering). De rechtbank heeft de vorderingen afgewezen. Het hof heeft de vorderingen alsnog toegewezen, behalve voor

zover zij strekken ten behoeve van de gezamenlijke crediteuren in het faillissement van A.

Hoge Raad

In het principale beroep: onderdeel IX klaagt dat het hof ten onrechte heeft geoordeeld dat de wettelijke rente over het bedrag van € 1.008.401 verschuldigd is vanaf 30 maart 2005. Deze klacht is gegrond. Nu aan de vordering van de curator, en aan de veroordeling door het hof, ten grondslag ligt dat X onrechtmatig heeft gehandeld in de periode van januari tot maart 2006, kan de vordering tot vergoeding van de daardoor geleden schade niet reeds voordien opeisbaar zijn geworden. X was daarom niet (ingevolge art. 6:83 aanhef en onder b BW) vanaf 30 maart 2005 in verzuim met de betaling van schadevergoeding, zodat de wettelijke rente niet met ingang van die datum verschuldigd is. De stukken van het geding laten echter geen andere conclusie toe dan dat de door de curator genoemde datum van 30 maart 2005 op een vergissing berust en dat de datum van 30 maart 2006 bedoeld is. Nu X deze datering niet heeft bestreden, is geen andere conclusie mogelijk dan dat de wettelijke rente toegewezen had moeten worden met ingang van 30 maart 2006. De Hoge Raad zal in zoverre zelf de zaak afdoen.

In het incidentele beroep: het middel klaagt over het oordeel van het hof dat de curator niets heeft gesteld waaruit kan worden afgeleid dat de gezamenlijke schuldeisers van A in hun verhaalsmogelijkheden zijn benadeeld. De klacht is gegrond. De stukken van het geding laten geen andere conclusie toe dan dat de vennootschap die door het hof is aangeduid als A, door de curator is aangeduid als B. De curator heeft stellingen aangevoerd omtrent benadeling van de gezamenlijke crediteuren van B in hun verhaalsmogelijkheden. Die stellingen heeft het hof derhalve ten onrechte niet in zijn beoordeling betrokken.

Volgt in het principale beroep gedeeltelijk vernietiging en bepaling dat de wettelijke rente loopt vanaf 30 maart 2006, en in het incidentele beroep vernietiging en terugwijzing.

De A-G concludeert in het principale beroep en in het incidentele beroep tot vernietiging. Zij merkt op dat eiser waarschijnlijk 30 maart 2006 heeft bedoeld als ingangsdatum van de wettelijke rente (2.17). •

309

26 januari 2018, nr. 16/04740
(Mrs. C.A. Streefkerk, A.H.T. Heisterkamp,
G. de Groot, T.H. 5.1.2e
M.J. Kroeze; A-G mr. E.B. Rank-Berenschot)
ECLI:NL:HR:2018:108

Verjaring. Stuiting. Erkenning. Vertegenwoordiging. Toerekenbare schijn. Een werknemer lijdt schade door een bedrijfsongeval. In 2001 erkent de verzekeraar van de werkgever aansprakelijkheid en treedt hij in onderhandeling over de schadeafwikkeling. In 2008 keert hij voorschotten uit. Is de verjaring na 2001 gestuit door een nieuwe erkenning?

Hoge Raad: Als een verzekeraar in een geval als dit al niet op grond van de polisvoorwaarden (ook) bij de schadeafwikkeling optreedt als vertegenwoordiger van de verzekerde, geldt – behoudens bijvoorbeeld andersluidende mededeling – in elk geval als uitgangspunt dat de benadeelde op een zodanige vertegenwoordigingsbevoegdheid mag vertrouwen. Voor een eventuele nieuwe erkenning door de verzekeraar (namens de werkgever) als grond voor stuiting, is voldoende de erkenning dat de werknemer aanspraak heeft op een hogere schadevergoeding dan reeds (zonder voorbehoud) is betaald, waarbij zonder belang is dat over de omvang van het nog verschuldigde bedrag geen overeenstemming bestaat.

(art. 3:61 lid 2, art. 3:318 BW)

*A, adv. mr. S. Kousedghi,
vs. B, adv. mr. M. Ynzonides.*

Feiten en procesverloop

In 1998 is A als werknemer van B arbeidsongeschikt geraakt bij een bedrijfsongeval. De verzekeraar van B heeft bij brief van 8 november 2001 de aansprakelijkheid van B erkend. In 2008 zijn voorschotten betaald. Nadien is de afwikkeling van de schade in een impasse geraakt. In dit geding heeft A schadevergoeding gevorderd. B heeft een beroep gedaan op verjaring. De kantonrechter heeft dit beroep gehonoreerd en de vordering afgewezen. Het hof heeft het vonnis van de kantonrechter bekrachtigd. Het hof heeft daartoe overwogen dat de verjaringstermijn is aangevangen op 8 november 2001 en dat de verjaring daarna niet door erkenning is gestuit.

Hoge Raad

Art. 3:318 BW bepaalt dat erkenning van het recht tot welks bescherming een rechtsvordering dient, de verjaring stuit van de rechtsvorderingen tegen hem die het recht erkent. Ook een vertegenwoordiger kan de verjaring stuiten door erkenning (HR 13 december 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE9243, NJ 2003/212 (B./Olfiers)). In dit geding staat vast dat de verzekeraar rechtsgeldig namens de verzekerde de aansprakelijkheid voor de schade heeft erkend, en dat die verzekeraar in vervolg daarop met de benadeelde in onderhandeling is getreden over de schadeafwikkeling. Als een verzekeraar in een dergelijk geval al niet op grond van de polisvoorwaarden (ook) bij de schadeafwikkeling optreedt als vertegenwoordiger van de verzekerde, geldt – behoudens bijvoorbeeld andersluidende mededeling van de verzekeraar of de verzekerde – in elk geval als uitgangspunt dat de benadeelde op een zodanige vertegenwoordigingsbevoegdheid mag vertrouwen (vgl. HR 3 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:142, NJ 2017/78 (Tamacht/Hodenus) en HR 14 juli 2017, ECLI:NL:HR:2017:1356, NJ 2017/326 (Ter Heide/Metten)). Door de erkenning van de aansprakelijkheid door de verzekeraar namens B op 8 november 2001 staat de aansprakelijkheidsvraag in deze procedure niet meer ter discussie; uitsluitend de omvang van de schadevergoeding waarop A aanspraak heeft, is nog aan de orde. In dat verband is dan ook voor een eventuele erkenning door de verzekeraar (namens B) als grond voor stuiting van de lopende verjaring, voldoende de erkenning dat A aanspraak heeft op een hogere schadevergoeding dan reeds (zonder voorbehoud) is betaald, waarbij zonder belang is dat over de omvang van het nog verschuldigde bedrag geen overeenstemming bestaat. In het licht van het voorgaande geeft het oordeel van het hof ofwel blijk van een onjuiste rechtsopvatting, ofwel is het onvoldoende gemotiveerd. Volgt vernietiging en verwijzing. *De A-G concludeert tot verwerping. Zij bespreekt de erkenning (2.2-2.9), de toerekening aan de schuldenaar van een erkenning door een derde (2.10-2.13) en de vertegenwoordiging door een verzekeraar (2.14-2.19). Zij meent dat de klachten tegen het oordeel van het hof dat de verzekeraar de werkgever niet vertegenwoordigt, falen en dat het hof niet is toegekomen aan de vraag of de verklaringen en gedragingen van de verzekeraar kwalificeren als erkenningen (3.8-3.16).* •

310

26 januari 2018, nr. 16/05209

(Mrs. E.J. Numann, A.H.T. Heisterkamp, T.H. 5.1.2e, C.E. du Perron, M.J. Kroeze; A-G mr. M.H. 5.1.2e) ECLI:NL:HR:2018:109

Possession. Fair balance. Nederlandse wetgeving. Particuliere verhuurders. Particuliere verhuurders van woningen in de sociale sector in Nederland kunnen worden geconfronteerd met (structureel) verlies of lage winst. Is de Nederlandse wet- en regelgeving daarom in strijd met art. 1 Eerste Protocol bij het EVRM?

Hoge Raad: De rechtspraak van het EHRM biedt geen steun voor de opvatting dat de Nederlandse wetgever in algemene zin geen fair balance heeft getroffen tussen de door hem nagestreefde doelen en de belangen van particuliere verhuurders.

(art. 1 Protocol 1 EVRM)

Fair Huur c.s., adv. mr. J.H.M. van Swaaij, vs. de Staat der Nederlanden, adv. mrs. K. Teuben en M.E.M.G. Peletier.

Feiten en procesverloop

Fair Huur heeft als doel het collectieve belang te verdedigen van huiseigenaren die zich gedupeerd voelen door de Nederlandse overheid.

In dit geding hebben Fair Huur c.s. vorderingen ingesteld op grond van hun stelling dat de Nederlandse wet- en regelgeving ten aanzien van verhuur van woningen in de sociale sector in strijd is met art. 1 Protocol 1 EVRM. De rechtbank heeft de vorderingen afgewezen. Het hof heeft het vonnis van de rechtbank bekrachtigd en de in hoger beroep gewijzigde vorderingen afgewezen.

Hoge Raad

Het middel betoogt onder meer dat de omstandigheid dat Nederlandse regelgeving tot gevolg heeft dat verhuurders van woonruimte (kunnen) worden geconfronteerd met verlies dan wel het ontbreken van een *decent* of *minimal profit*, meebrengt dat de wetgever in beginsel geen *fair balance* heeft getroffen tussen de door de wetgever nagestreefde doelen en de belangen van particuliere verhuurders. De onderdelen 1 en 3 beroepen zich daarbij op rechtspraak van het EHRM. Het middel richt geen klacht tegen het oordeel van het hof dat Fair Huur c.s. op geen enkele manier [hebben] onderbouwd of aannemelijk maakt dat het wettelijke systeem als zodanig tot gevolg heeft dat particuliere verhuurders in de sociale sector als regel of in de

meerderheid van de gevallen al dan niet structureel verlies lijden, geen *decent profit* of *minimal profit* ontvangen, dan wel in een situatie verkeren dat gesproken moet worden van een *individual and excessive burden*. Hiervan uitgaande, maakt het middel niet duidelijk op welke grond de wetgever op regelgevingsniveau geen *fair balance* zou hebben getroffen tussen het algemeen belang en de belangen van de verhuurders. Reeds hierop stuiten de onderdelen 1 en 3 af. De Hoge Raad zal hieronder niettemin – ten overvloede – ingaan op de betekenis van de rechtspraak van het EHRM waarop deze onderdelen zich beroepen. Vooropgesteld wordt dat uit paragraaf 39 van het arrest van het EHRM van 2 juli 2013, 27126/11, EHRC 2013/271 (*Nobel c.s./Nederland*) volgt dat de enkele omstandigheid dat de huurophengst de met de exploitatie gemoeide kosten niet dekt, nog niet meebrengt dat een verhuurder zich met succes kan beroepen op strijd met art. 1 EP. Een factor die in zo'n geval kan bijdragen tot het falen van een zodanig beroep is dat de verhuurder uit vrije wil, dus zonder dwang van overheidswege, tot verhuur is overgegaan dan wel het huurobject in verhuurde staat heeft aangekocht en de daaraan verbonden beperkingen heeft kunnen verdisconteren in de aankoopprijs. Weliswaar was in de zaak *Nobel c.s./Nederland* sprake van een toetsing op individueel niveau, maar de zojuist genoemde factor is in Nederlandse verhuursituaties steeds aan de orde. Daarom is die factor ook van betekenis bij de hier aan de orde zijnde toetsing op regelgevingsniveau. De Hoge Raad volgt Fair Huur c.s. niet in het standpunt dat het arrest van het EHRM inzake *Nobel c.s./Nederland* voor de onderhavige zaak slechts geringe betekenis toekomt. Ook als dit arrest volgens de rubricering van het EHRM 'low importance' heeft, neemt dat niet weg dat het richtinggevend is voor de positie van verhuurders van woonruimte in Nederland. Immers, niet valt in te zien waarom de algemene regel die uit paragraaf 39 van dat arrest kan worden afgeleid, slechts beperkte betekenis zou toekomen. Dat het EHRM betekenis toekent aan de omstandigheid dat de verhuurder zich, toen hij verhuurder werd, bewust moet zijn geweest van de geldende wettelijke beperkingen, blijkt overigens ook uit andere arresten van het EHRM (bijvoorbeeld EHRM 21 december 2010, nr. 41696/07 (*Almeida Ferreira en Melo Ferreira/Portugal*), paragraaf 34 en EHRM 30 juli 2015, nr. 1046/12 (*Zammit en Attard Cassar/Malta*), par. 48 e.v.). De onderdelen doen onder meer een beroep op EHRM 10 juli 2014, 12027/10 (*Statileo/Kroatië*) en EHRM 5 juli 2016, 38082/07 (*Rudolfer/Slowakije*). Uit deze rechtspraak kan echter niet

worden afgeleid dat het EHRM van oordeel is dat de verhuurder van woonruimte steeds aanspraak kan maken op een *decent profit* of zelfs een *minimal profit*. De overwegingen over het niveau van de winst die de verhuurder behaalt, maakten in deze uitspraken van het EHRM immers steeds deel uit van een toetsing op basis van alle omstandigheden van het voorliggende geval. In het arrest *Rudolfer/Slowakije* dienen de overwegingen over de hoogte van de huur ten opzichte van de 'market rental value' (par. 38 e.v.) vooral als antwoord op het door de Slowaakse overheid gestelde onderscheid met de eerdere zaak *Bittó c.s./Slowakije* (EHRM 28 januari 2014, 30255/09). In die laatste uitspraak, waarnaar het EHRM verwijst, wordt onder meer betekenis gehecht aan de omstandigheid dat de overheid een huurregime aan een beperkt aantal verhuurders had opgelegd (par. 106 e.v.). Latere arresten van het EHRM over verhuurders in Slowakije (zoals EHRM 27 juni 2017, 46609/13 en 9892/14 (*Bajžik c.s./Slowakije*)) bouwen eveneens voort op de overwegingen van het arrest *Bittó/Slowakije* en daarmee op de omstandigheden die (ook) in die zaak aan de orde waren. Ook uit andere rechtspraak gewezen na het arrest *Nobel c.s./Nederland* blijkt niet dat het EHRM inmiddels de koers volgt – in afwijking van par. 39 van dat arrest – dat art. 1 Protocol 1 EVRM ongeacht de overige omstandigheden van het geval een verhuurder van woonruimte steeds of in beginsel een *decent profit* of zelfs *minimal profit* garandeert. De rechtspraak van het EHRM biedt dus geen steun voor de opvatting van het middel dat de Nederlandse wetgever in algemene zin geen *fair balance* heeft getroffen tussen de door hem nagestreefde doelen en de belangen van particuliere verhuurders. Volgt verworping, overeenkomstig de conclusie van de A-G.

De A-G bespreekt de vraag of het Nederlandse stelsel van huur(prijs)wetgeving voor sociale woonruimte de door art. 1 Protocol 1 EVRM vereiste *fair balance* miskent (5.9.5.18). •

26 januari 2018, nr. 16/05210

(Mrs. E.J. Numann, A.H.T. Heisterkamp, T.H. 5.1.2e, C.E. du Perron, M.J. Kroeze; A-G mr. M.H. 5.1.2e) ECLI:NL:HR:2018:110

Possession. Fair balance. Nederlandse wetgeving. Particuliere verhuurders. Gelijke beslissing als in HR 26 januari 2018, 16/05209, ECLI:NL:HR:2018:109, hiervóór afgedrukt.

Hoge Raad voorts: dat neemt niet weg dat de Nederlandse regelgeving (als geheel of

op onderdelen) kan meebrengen dat individuele verhuurders worden geconfronteerd met een *'individual and excessive burden'* en zich daarom met succes kunnen beroepen op art. 1 Protocol 1 EVRM. ●

311

26 januari 2018, nr. 16/05241

(Mrs. E.J. Numann, G. Snijders, M.V. Polak, C.E. du Perron, C.H. Sieburgh;

A-G mr. T. Hartlief)

ECLI:NL:HR:2018:111

Verjaring. In juni 2002 sluit een bedrijfs-eigenaar een overeenkomst met de gemeente, waarin is bepaald dat de bedrijfseigenaar een bepaalde claim 'vóór 1 mei 2002' aan arbitrage kan onderwerpen. In mei 2004 sluit hij een nadere overeenkomst, waarin is bepaald dat 'overigens' het bepaalde in de eerdere overeenkomst van toepassing is. Is de verjaring van de claim in mei 2004 gestuit?

Hoge Raad: 1. Stuiting. Ondubbelzinnig voorbehoud. Bij de beoordeling of de stuitingsmededeling aan de wettelijke eisen voldoet, dient niet alleen te worden gelet op de formulering daarvan, maar ook op de context waarin de mededeling wordt gedaan en op de overige omstandigheden van het geval. 2. Redelijkheid en billijkheid. Onderhandelingen. De stellingen van de bedrijfs-eigenaar houden in dat partijen binnen de verjaringstermijn in onderhandeling zijn getreden en dat, toen dat op niets uitliep, de bedrijfseigenaar de gemeente heeft gedagvaard. Het hof had niet zonder motivering voorbij mogen gaan aan het standpunt van de bedrijfseigenaar dat het beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is.

(art. 3:317 lid 1, art. 6:248 lid 2 BW)

A, adv. mr. M. Ynzonides, vs. de gemeente Groningen, adv. mr. J.W.H. 5.1.2e

Feiten en procesverloop

Sinds 1956 hield A zich op een bedrijfsterrein te Groningen bezig met metaalrecycling. Vanaf de jaren negentig hebben de Gemeente en A onderhandeld over de verplaatsing van het bedrijf van A. In juni 2002 hebben zij een overeenkomst (de Overeenkomst) gesloten waarbij zij arbitrage zijn overeengekomen ter vaststelling van de door de Gemeente te betalen koopprijs voor het bedrijfsterrein (arbitrageprocedure 1). Tevens zijn zij daarbij overeengekomen dat A haar vordering tot vergoeding van de schade die zij stelt te heb-

ben geleden als gevolg van vertraging bij de bedrijfsverplaatsing aan arbitrage kan onderwerpen (arbitrageprocedure 2). Ter zake daarvan is bepaald:

Arbitrageprocedure 2: De des door A gewenst vóór 1 mei 2002 in gang te zetten arbitrageprocedure wegens beweerdelijk door de Gemeente onrechtmatig handelen jegens A, omdat de Gemeente A vanaf begin jaren '80 onrechtmatig zou hebben belemmerd in de uitoefening en ontwikkeling van de onderneming.

Eind mei 2004 hebben A en de Gemeente een nadere overeenkomst gesloten (de Nadere overeenkomst). Hierbij is onder meer bepaald: Artikel 3. Bij deze nadere overeenkomst is overigens het bepaalde in de Overeenkomst van toepassing. Het thans overeengekomene geschiedt in aanvulling en gedeeltelijke afwijking op het bepaalde in de Overeenkomst. Bij strijd tussen het bepaalde in deze nadere overeenkomst en de Overeenkomst gaat het bepaalde in deze nadere overeenkomst voor.

Bij brief van 3 juli 2008 heeft de advocaat van A de Gemeente geschreven dat A haar aansprakelijk houdt voor de vertragingsschade. In dit geding heeft A vergoeding gevorderd van de schade die zij stelt te hebben geleden doordat de Gemeente haar jarenlang geen duidelijkheid heeft verschaft over de verplaatsing van haar bedrijf. De Gemeente heeft een beroep gedaan op verjaring. A heeft aangevoerd dat het opnemen van art. 3 van de Nadere overeenkomst de verjaring heeft gestuit en dat het beroep van de Gemeente op verjaring in strijd is met de redelijkheid en billijkheid. De rechtbank heeft de vordering op inhoudelijke gronden afgewezen. Het hof heeft geoordeeld dat alle aanspraken van A op schadevergoeding tot en met 2 juli 2003 zijn verjaard. Het heeft daartoe overwogen dat de verjaring eerst bij brief van 3 juli 2008 is gestuit, en dus niet tevens bij de Nadere overeenkomst van mei 2004.

Hoge Raad

Onderdeel 1 komt op tegen de uitleg die het hof heeft gegeven aan art. 3 van de Nadere overeenkomst en het oordeel dat het opnemen van art. 3 van de Nadere overeenkomst de verjaring niet heeft gestuit. De verjaring van een rechtsvordering tot nakoming van een verbintenis kan onder meer worden gestuit door een schriftelijke mededeling waarin de schuldeiser zich ondubbelzinnig zijn recht op nakoming voorbehoudt (art. 3:317 lid 1 BW). Deze schriftelijke mededeling moet de strekking hebben van een voldoende duidelijke waarschuwing aan de schuldenaar, zodat hij, ook na het verstrijken van de verjaringstermijn, rekening ermee kan houden dat

hij de beschikking houdt over zijn gegevens en bewijsmateriaal, opdat hij zich tegen een dan mogelijkerwijs alsnog door de schuldeiser ingestelde vordering behoorlijk kan verweren (vgl. HR 24 november 2006, ECLI:NL:HR:2006:AZ0418, NJ 2006/642 (Renooy/Noordhollandsche)). Bij de beoordeling of de mededeling aan de in art. 3:317 lid 1 BW gestelde eisen voldoet, dient niet alleen te worden gelet op de formulering daarvan, maar ook op de context waarin de mededeling wordt gedaan en op de overige omstandigheden van het geval (zie HR 18 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI8502, NJ 2009/439 (Tijbosch/Fortis)). De Overeenkomst is op 1 juni 2002 tot stand gekomen. Het is niet aannemelijk dat partijen de bedoeling hadden dat de in de Overeenkomst voorziene 'des door A gewenst vóór 1 mei 2002 in gang te zetten' arbitrageprocedure 2 al op het tijdstip van de totstandkoming van de Overeenkomst niet meer aanhangig zou kunnen worden gemaakt. Daarom klaagt onderdeel 1a terecht dat het hof een onbegrijpelijke uitleg heeft gegeven aan de bepaling in de Overeenkomst over het tijdstip waarop arbitrageprocedure 2 aanhangig kon worden gemaakt. Als gevolg hiervan kan evenmin standhouden het hierop voortbouwende oordeel van het hof dat de hevestiging van de genoemde bepaling in art. 3 van de Nadere overeenkomst niet een voldoende duidelijke mededeling aan de Gemeente inhield met de strekking van een voldoende duidelijke waarschuwing dat zij, ook na het verstrijken van de verjaringstermijn, rekening ermee moest houden dat A zich haar recht op nakoming voorbehield. Onderdeel 2 komt op tegen het oordeel van het hof dat A haar stelling dat het beroep van de Gemeente op verjaring in strijd is met de redelijkheid en billijkheid, onvoldoende heeft onderbouwd. In HR 1 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5811, NJ 2002/195 is geoordeeld dat het niet is uitgesloten dat het onder omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is dat een schuldenaar die – voordat de vijftienvaartstermijn van art. 3:310 lid 1 BW is voltooid – met een schuldeiser in onderhandeling treedt, zich tegenover deze erop beroept dat op enig tijdstip gedurende de onderhandelingen deze termijn is voltooid. In een zodanig geval moet worden aangenomen dat een nieuwe verjaringstermijn begint te lopen te rekenen van het ogenblik waarop de onderhandelingen worden afgebroken. Vast staat dat de Overeenkomst voorziet in arbitrageprocedure 2. De stellingen van A houden in dat A en de Gemeente binnen vijf jaar na het sluiten van de Overeenkomst in onderhandeling zijn getreden over de zojuist genoemde vordering en dat, toen dat op niets uitliep,

A de Gemeente heeft gedagvaard. Gelet op het hiervoor overwogene had het hof niet zonder enige motivering voorbij mogen gaan aan het door A in feitelijke instanties ingenomen standpunt dat een beroep van de Gemeente op verjaring in dit stadium naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid als onaanvaardbaar moet worden aangemerkt. Volgt vernietiging en verwijzing, overeenkomstig de conclusie van de A-G.
De A-G bespreekt de stuiting door een schriftelijke mededeling (3.3-3.8). Hij meent dat onderdeel 1 slaagt (3.14-3.20), maar onderdeel 2 niet (3.23-3.24). ●

Hoge Raad (strafkamer)

Deze rubriek wordt verzorgd door prof. mr. P.H.P.H.M.C. van Kempen, hoogleraar straf(proces)recht Radboud Universiteit Nijmegen.

312

23 januari 2018, nr. 15/03982
(Mrs. J. de Hullu, M.J. Borgers, M.T. Boerlage)
(Na conclusie van A-G mr. B.F. Keulen, wat betreft het tweede middel strekkende tot verwerping; adv. mr. G. Meijers en K. Canatan, Amsterdam)
ECLI:NL:HR:2018:67

Het voor medeplichtigheid vereiste opzet: uit de art. 47, 48 en 49 Sr, gelezen in onderling verband en samenhang, volgt dat enerzijds ten aanzien van de medeplichtige bij de bewezenverklaring en kwalificatie moet worden uitgegaan van de door de dader verrichte handelingen, ook indien het opzet van de medeplichtige slechts was gericht op een deel daarvan, en dat anderzijds het maximum van de aan de medeplichtige op te leggen straf een derde minder bedraagt dan het maximum van de straf, gesteld op het misdrijf dat de medeplichtige voor ogen stond. Het gaat bij de 'handelingen' van de dader in het bijzonder om het desbetreffende gronddelict, met inbegrip van de bestanddelen daarvan. Daarbij sluit aan dat dat opzet van de medeplichtige niet gericht behoeft te zijn op de precieze wijze waarop het gronddelict wordt begaan. Onder die precieze wijze waarop het gronddelict wordt begaan, is ook begrepen of het gronddelict al dan niet in deelneming wordt begaan; op die deelnemingsvorm behoeft het opzet van de medeplichtige dus niet te zijn gericht. In casu kon het hof het opzet van de verdachte bewezen verklaren.

(art. 47, 48 en 49 Sr)

Inleiding:

Verdachte is veroordeeld wegens – kort gezegd – medeplegen van medeplichtigheid aan het medeplegen van het door verschaffen van inlichtingen opzettelijk uitlokken van poging tot moord.
Feiten volgens het hof: Het hof stelt (...) vast dat [betrokkene 1] op 21 juli 2010 heeft getracht om [slachtoffer] dood te schieten. [betrokkene 1] is daartoe naar de woning van [slachtoffer] gegaan, en heeft, toen [slachtoffer] de deur opende, een pistool getrokken en heeft de trekker overgehaald. Doordat het vuurwapen weigerde heeft [slachtoffer] de aanslag overleefd. (...) Het hof stelt (...) voorts vast dat [medeverdachte 4] en [medeverdachte 3] tezamen en in vereniging [betrokkene 1] tot het plegen van de poging tot moord op [slachtoffer] opzettelijk hebben uitgelokt. Zij hebben aan [betrokkene 1] daartoe onder meer een beloning in het vooruitzicht gesteld, hem ondergebracht in een hotel in de buurt van de woning van [slachtoffer], hem die woning aangewezen en hem een doorgeladen vuurwapen met geluiddemper ter beschikking gesteld. Om de rol van de verdachte bij de door [medeverdachte 4] en [medeverdachte 3] gepleegde uitlokking vast te kunnen stellen, zal het hof eerst de feiten met betrekking tot het handelen van de verdachte beoordelen. (...) Het hof stelt aan de hand van de (...) bewijsmiddelen vast dat de verdachte aanwezig is geweest bij meerdere ontmoetingen met [medeverdachte 4], [medeverdachte 3] en [medeverdachte 2], waarbij de moord op [slachtoffer] is besproken. Uit de stukken van het dossier blijkt dat er een gesprek tussen voornoemde personen heeft plaatsgevonden bij het Hilton hotel in Amsterdam. Uit het dossier komt naar voren, en de verdachte heeft dat ook verklaard (...) dat de reis naar Rome heeft plaatsgevonden rond Pinksteren 2010 (het hof begrijpt: rond 23 en 24 mei 2010). Gelet op de verklaringen van de verdachte hierover heeft dit gesprek bij het Hilton enkele weken na de reis naar Rome plaatsgevonden, derhalve in de eerste of tweede week van juni 2010. Uit het dossier leidt het hof af dat tijdens dit gesprek bij het Hilton is gesproken over het "probleem [slachtoffer]". (...) Voorts blijkt uit de verklaringen van [medeverdachte 3] dat vaker werd gesproken over [slachtoffer] (...). Het gesprek dat op 24 juni 2010 in Nijkerk door de verdachte, [medeverdachte 2], [medeverdachte 3] en [medeverdachte 4] is gevoerd, is door [medeverdachte 4] en [medeverdachte 3] opgenomen (...). Uit de weergave van dat gesprek leidt het hof af dat de verdachte – met [medeverdachte 2], [medeverdachte 4] en [medeverdachte 3] – van mening was dat

[slachtoffer] zou moeten worden omgebracht. (...) Voorts leidt het hof uit de inhoud van het gesprek af dat het onderwerp, het vermoeden van [slachtoffer], tijdens dit gesprek niet voor het eerst naar voren werd gebracht. Het is duidelijk dat geen van de gespreksdeelnemers enige verbazing heeft geuit over de vaststelling dat [slachtoffer] om het leven moet worden gebracht. Het hof stelt vast dat ook de verdachte van mening was dat [slachtoffer] dood moest en dat hij actief mee heeft gedaan bij het maken van plannen over hoe en waar een aanslag op [slachtoffer] zou moeten worden uitgevoerd. Zo zegt de verdachte in dit gesprek (...) nadat [medeverdachte 4] heeft opgemerkt "Maar ik had gehoopt dat zij (het hof begrijpt: [betrokkene 5], de ex vrouw van [slachtoffer]) misschien de sleutel zou zijn om [slachtoffer] ergens heen te lokken. Maar ik begrijp dat dat niet tot een van de opties behoort" (...). Het hof stelt vast dat de verdachte aldus opzet had op de dood van [slachtoffer] én betrokken was bij het plannen van die dood. Dit maakt echter nog niet dat geconcludeerd kan worden dat de verdachte de uitlokking van de poging tot moord heeft medegepleegd. Voor een bewezenverklaring van medeplegen van [5.12e](#) [5.12e](#) tot de poging tot moord op [slachtoffer], kan eerst sprake zijn indien kan worden vastgesteld dat de verdachte in een nauwe en bewuste samenwerking met [medeverdachte 3] en [medeverdachte 4] deze uitlokking [5.12e](#) heeft begaan. Bij de beoordeling op dit punt is niet doorslaggevend dat het uiteindelijk niet [medeverdachte 3] is geweest die de poging tot moord heeft begaan, omdat bij uitlokking de uitlokking van het feit centraal staat, en niet de persoon van de uitgelokte. Uit de stukken van het dossier en het verhandelde ter zitting volgt niet dat de verdachte ten aanzien van deze uitlokking nauw en bewust met [medeverdachte 4] en [medeverdachte 3] heeft samengewerkt. Het hof zal de verdachte dan ook van het medeplegen van de uitlokking van de poging tot moord (het onder 1 primair tenlastegelegde) vrijspreken. Voorts is het hof van oordeel dat de rol die de verdachte heeft gespeeld bij de poging tot moord op [slachtoffer] niet kan worden aangemerkt als het medeplegen van die poging, nu de bijdrage van de verdachte, die de poging niet – mede – heeft uitgevoerd, daartoe niet van voldoende gewicht is. Het hof zal de verdachte dan ook vrijspreken van het medeplegen van de poging tot moord (het onder 1 subsidiair tenlastegelegde). Wel acht het hof bewezen dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan het meer subsidiair tenlastegelegde, het (tezamen met [medeverdachte 2]) medeplegen

van medeplichtigheid aan deze uitlokking, door [medeverdachte 4] met het oog op de te ondernemen moordaanslag op [slachtoffer] te voorzien van informatie over [slachtoffer] [...]. [...] Het hof leidt uit de verklaringen van de verdachte af dat hij informatie over [slachtoffer] heeft verstrekt aan [medeverdachte 2], informatie waarvan hij wist dat deze aan [medeverdachte 4] zou worden verstrekt. [...] Gelet op de door de verdachte uit een gezette tijdlijn, concludeert het hof tevens dat de informatie door de verdachte en (vervolgens) door [medeverdachte 2] aan [medeverdachte 4] is verstrekt, op een tijdstip dat het de verdachte bekend was dat [slachtoffer] verantwoordelijk werd gehouden voor de – veronderstelde – mislukking van een – door de verdachte voor werkelijk gehouden – goudtransactie. Ook was de verdachte toen bekend dat [slachtoffer] met [medeverdachte 4] 'een probleem zou krijgen' en, in ieder geval na het gesprek bij het Hilton, dat het plan bestond om hem van het leven te beroven. Gelet op het voorgaande stelt het hof vast dat de verdachte bij de verstrekking van persoonsgegevens van [slachtoffer] aan [medeverdachte 2] c.q. [medeverdachte 4], wist dat deze voor de voorgenomen liquidatie van [slachtoffer] van belang zouden zijn en daartoe dienden. De door de raadsman bij pleidooi betrokken stelling dat de verdachte niet wist waarvoor [medeverdachte 2] die informatie nodig had, is in strijd met voormelde verklaringen van de verdachte. Door het verschaffen van de informatie over [slachtoffer] (onder andere zijn naam en zijn adres) aan [medeverdachte 4] werd het uitlokken van de poging tot moord bevorderd en gemakkelijk gemaakt. De vorenstaande feiten en omstandigheden brengen het hof tot de slotsom dat de verdachte, samen met [medeverdachte 2], medeplichtig is aan de uitlokking (door [medeverdachte 4] en [medeverdachte 3]) van de poging tot moord op [slachtoffer]. Het tweede middel klaagt over de bewezenverklaring van het voor medeplichtigheid vereiste opzet.

Hoge Raad, o.a.:

2.2.4. Het Hof heeft het bewezenverklarde gekwalificeerd als 'medeplegen van medeplichtigheid aan het medeplegen van (de Hoge Raad leest: het door verschaffen van inlichtingen) opzettelijk uitlokken van poging tot moord'.

2.3. Voorop moet worden gesteld dat uit de art. 47, 48 en 49 Sr, gelezen in onderling verband en samenhang, volgt dat enerzijds ten aanzien van de medeplichtige bij de bewezenverklaring en kwalificatie moet worden uitgegaan van de door de dader verrichte

handelingen, ook indien het opzet van de medeplichtige slechts was gericht op een deel daarvan, en dat anderzijds het maximum van de aan de medeplichtige op te leggen straf een derde minder bedraagt dan het maximum van de straf, gesteld op het misdrijf dat de medeplichtige voor ogen stond. Het gaat bij de 'handelingen' van de dader in het bijzonder om het desbetreffende gronddelict, met inbegrip van de bestanddelen daarvan. Daarbij sluit aan dat dat opzet van de medeplichtige niet gericht behoeft te zijn op de precieze wijze waarop het gronddelict wordt begaan (vgl. HR 4 maart 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC0780, NJ 2008/156 en HR 22 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BO4471, NJ 2011/342). Onder die precieze wijze waarop het gronddelict wordt begaan, is ook begrepen of het gronddelict al dan niet in deelneming wordt begaan; op die deelnemingsvorm behoeft het opzet van de medeplichtige dus niet te zijn gericht.

2.4. Het Hof heeft blijkens zijn hiervoor onder 2.2.3 weergegeven overwegingen vastgesteld dat het opzet van de verdachte was gericht op de dood van [slachtoffer] en dat de verdachte actief betrokken was bij het plannen van alsmede, tezamen met een ander, inlichtingen heeft verschaft tot de (poging tot) moord op [slachtoffer]. Gelet daarop en in aanmerking genomen hetgeen hiervoor onder 2.3 is vooropgesteld, geeft het oordeel van het Hof dat het opzet van de verdachte bewezen kan worden verklaard, niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting en is dat oordeel toereikend gemotiveerd.

2.5. Het middel faalt. ●

313

23 januari 2018, nr. 16/00262
(Mrs. W.A.M. van Schendel, Y. Buruma, A.L.J. van Strien)
(Na conclusie van A-G mr. T.N.B.M. Spronken, strekkende tot verwerping; adv. mr. E. Tamas, s-Gravenhage)
ECLI:NL:HR:2018:78

Recht op consultatiebijstand, art. 6 EVRM: sprake van een schending van deze bepaling en van art. 38 Sv indien de verdachte voorafgaande aan zijn verhoor bij de politie geen consult heeft gehad met zijn voorkeursadvocaat? De Hoge Raad verwerpt het 359a Sv-verweer hierover op de grond dat bij de behandeling van de zaak door of namens de verdachte niets is aangevoerd over het belang van het geschonden voorschrift, de ernst van het verzuim en het daardoor veroorzaakte nadeel.

A-G: gaat uitgebreid op deze vraag in.

(art. 6 EVRM; art. 28, 38, 359a Sv)

Inleiding:

Het middel komt op tegen de verwerping van een tot strafvermindering strekkend verweer, inhoudende dat "de verdachte voorafgaand aan zijn verhoor bij de politie ten onrechte geen consult heeft gehad met zijn voorkeursadvocaat".

Het Hof verwerpt dit verweer en overweegt daarover onder meer: 'Voor zover de raadsman met zijn betoog een beroep heeft willen doen op de zogenaamde "Saldus jurisprudentie" stelt het hof vast dat [...] de verdachte voorafgaande aan zijn verhoor bij de politie overleg heeft gevoerd met een advocaat en dat er derhalve geen sprake is van een schending van het consultatierecht van de verdachte. Dat deze advocaat niet zijn voorkeursadvocaat was, maakt dat niet anders en leidt in elk geval niet tot de conclusie dat sprake is van een vormverzuim als bedoeld in artikel 359a Sv. Het hof verwerpt het verweer.'

Hoge Raad, o.a.:

2.3. Blijkens de overwegingen van het Hof, hield het in het middel bedoelde verweer in dat sprake is van een vormverzuim als bedoeld in art. 359a Sv en dat zulks tot strafvermindering dient te leiden. Reeds omdat uit niets blijkt dat bij de behandeling van de zaak door of namens de verdachte iets is aangevoerd over het belang van het geschonden voorschrift, de ernst van het verzuim en het daardoor veroorzaakte nadeel, had het Hof het verweer slechts kunnen verwerpen.

2.4. Het middel is tevergeefs voorgesteld.

A-G Spronken o.a.:

3.1. De vraag die in het middel wordt opgeworpen – namelijk of het aan art. 6 lid 3 onder c EVRM ontleende consultatierecht tevens het recht omvat om een voorkeursadvocaat voorafgaand aan het politieverhoor te kunnen raadplegen – is al een keer aan de orde geweest in HR 21 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:1122. De Hoge Raad deed de zaak af met een aan art. 81 lid 1 RO ontleende motivering, kennelijk mijn ambtgenoot Hofstee volgend in zijn conclusie van 19 november 2013, ECLI:NL:PHR:2013:2737 tot verwerping van het cassatieberoep 1. Voordat ik overga tot het bespreken van het middel in onderhavige zaak zal ik de relevante passage uit de conclusie van AG Hofstee citeren. Het is namelijk de vraag of het hierin ingenomen en kennelijk door de Hoge Raad gevolgd standpunt na het arrest van de Grote Kamer van het EHRM in de zaak *Dvorski/Kroatie* stand kan houden.

Daarbij wil ik nu al opmerken dat het middel

mijs inziens weliswaar terecht is voorgesteld, maar dat dit niet tot cassatie hoeft te leiden. Gelet echter op het belang van de in het middel aan de orde gestelde vraag voor de rechtsontwikkeling en de rechtspraktijk, verzoek ik de Hoge Raad duidelijkheid te verschaffen over de gevolgen van het niet respecteren van een verzoek om consultatiebijstand van een door de verdachte gekozen advocaat. Daarop zal ik hierna wat uitgebreider ingaan. Ik zou het als een gemiste kans beschouwen als het eerste middel op de voet van art. 81, lid 1 RO zou worden verworpen. [Vervolgens gaat de AG zeer uitgebreid in op o.a. de vraag of er gezien de uitspraak van het EHRM (GK) in de zaak *Dvorski/Kroatije* sprake is van een schending van art. 6 EVRM indien verdachte de mogelijkheid is onthouden om voorafgaand aan zijn politieverhoor zijn voorkeursadvocaat te consulteren maar wel consultatiebijstand heeft gehad van een andere advocaat (een piketadvocaat).] •

314

23 januari 2018, nr. 16/05349

(Mrs. W.A.M. van Schendel, Y. Buruma, V. 512e, E.S.G.N.A.I. van de Griend, A.L.J. van Strien)
(Na conclusie van A-G mr. W.H. Vellinga, strekkende tot vernietiging wat betreft het in de zaak met parketnummer 01/019913-15 onder 1 primair en subsidiair ten laste gelegde en de opgelegde straf; OM-cassatie) ECLI:NL:HR:2018:62

Inzet door politie van een lokfiets met het oog op bestrijding van diefstal: het plaatsen door de politie van een zogenoemde lokfiets teneinde aldus personen die zich schuldig maken aan fietsendiefstal op heterdaad te kunnen betrappen, is op zichzelf niet ongeoorloofd, ook al steunt dit handelen niet op een specifieke wettelijke regeling. Het gebruik van een dergelijk lokmiddel is in het algemeen niet onrechtmatig indien daardoor a. de verdachte niet is gebracht tot andere handelingen dan die waarop zijn opzet reeds tevoren was gericht, en b. de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit niet zijn geschonden. In casu niet begrijpelijke niet-ontvankelijkverklaring door het hof van het openbaar ministerie in de vervolging. De enkele omstandigheid dat het aantreffen van de zogenoemde lokfiets de verdachte op het idee heeft gebracht deze te stelen, maakt het plaatsen van die fiets door de politie teneinde aldus personen die zich schuldig maken aan fietsendiefstal op heterdaad te kunnen betrappen, niet ongeoorloofd.

Inleiding:

OM-cassatie. Verdachte is vervolgd wegens – kort gezegd – (parketnummer 01/019913-15 feit 1) diefstal van een (lok)fiets (merk Batavus), geheel of ten dele toebehorende aan de politie Oost-Brabant, in elk geval aan een ander of anderen dan aan verdachte. Het hof heeft het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk verklaard in de strafvervolging voor dit feit.

De verdediging heeft zich in hoger beroep ten aanzien van de ten laste gelegde diefstal/opzetheling van een (lok)fiets – blijkens 's hofs arrest – op het standpunt gesteld dat de verdachte door de politie is bewogen (uitgelokt) tot het stelen van de fiets. De wijze waarop en verantwoording waarvoor de lokfiets is ingezet, zijn volstrekt willekeurig geweest en raken de beheersbaarheid en integriteit van de opsporing.

Het hof overweegt dienaangaande o.a. als volgt: 'De politie heeft op 30 januari 2015 omstreeks 18.30 uur (...) een lokfiets voorzien van een gps-tracker geplaatst in de wijk De Haren te 's Hertogenbosch. (...) Als het lokmiddel de situatie ter plaatse niet wezenlijk verandert (en dat is het geval als het lokmiddel niet afwijkt van wat ter plaatse normaal aan objecten aanwezig is), kan niet gezegd worden dat het plaatsen van het lokmiddel het gedrag van de dader aanmerkelijk heeft beïnvloed. Anders is het evenwel als het lokmiddel wel een significante afwijking meebrengt ten opzichte van de gewone situatie ter plaatse. In een dergelijke situatie is al snel aannemelijk dat de dader juist door de aanwezigheid van de lokfiets op het idee is gebracht de fiets te stelen. (...) Het hof is van oordeel dat in casu sprake is geweest van onrechtmatig handelen door de politie omdat aannemelijk is geworden dat verdachte door het optreden van de politie, te weten het plaatsen van de lokfiets, inderdaad is gebracht tot andere handelingen dan die waarop zijn opzet reeds tevoren was gericht. Immers, door de politie was een in goede staat verkerende fiets geplaatst in een woonwijk, tussen de bebouwing, bij een speelveldje dat was gelegen aan de achterzijde van de woningen. Een plek alwaar volgens de verdachte doorgaans geen fietsen staan of worden gestald. Van het tegendeel is niet gebleken en het hof acht zulks ook niet onaannemelijk gelet op deze specifieke plaats. Voorts stelt het hof vast dat het ook niet de opzet van de verdachte is geweest om op die dag een fiets te stelen. De verdachte heeft verklaard dat hij boodschappen had gedaan en op weg was naar huis. Bij het veldje achter zijn woning zag hij ineens een mooie fiets staan. De verdachte heeft de boodschappen naar zijn huis gebracht en is

daarna teruggelopen naar de fiets om deze mee te nemen. Onder deze omstandigheden is het hof van oordeel dat het opzet van de verdachte om de fiets te stelen is gecreëerd door de gebezigde opsporingsmethode van de politie, te weten het plaatsen van de lokfiets op die locatie. Hiermee is sprake van schending van het zogenaamde Tallon-criterium.

Nu deze schending tot gevolg heeft dat de verdachte met betrekking tot de fietsendiefstal geen eerlijk proces meer kan hebben, leidt dit tot niet-ontvankelijkverklaring van het openbaar ministerie in de vervolging van dat feit.

Het middel klaagt dat het hof zijn beslissing dat het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk is in de vervolging van de verdachte voor het in de zaak met parketnummer 01/019913-15 onder 1 tenlastegelegde ontorekend heeft gemotiveerd.

Hoge Raad, o.a.:

2.4. Vooropgesteld moet worden dat het plaatsen door de politie van een zogenoemde lokfiets teneinde aldus personen die zich schuldig maken aan fietsendiefstal op heterdaad te kunnen betrappen, op zichzelf niet ongeoorloofd is, ook al steunt dit handelen niet op een specifieke wettelijke regeling (vgl. HR 28 oktober 2008, ECLI:NL:HR:2008:BE9817, NJ 2009, 224). Het gebruik van een dergelijk lokmiddel is in het algemeen niet onrechtmatig indien daardoor a. de verdachte niet is gebracht tot andere handelingen dan die waarop zijn opzet reeds tevoren was gericht, en b. de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit niet zijn geschonden.

2.5. Het Hof heeft vastgesteld dat de politie een in goede staat verkerende fiets heeft geplaatst in een woonwijk, tussen de bebouwing, bij een speelveldje dat was gelegen aan de achterzijde van woningen, waar doorgaans geen fietsen staan of worden gestald, dat de verdachte daar 'ineens een mooie fiets zag staan' en dat hij deze vervolgens heeft gestolen terwijl het 'niet de opzet van de verdachte is geweest om op die dag een fiets te stelen'. Het op die omstandigheden gebaseerde oordeel van het Hof dat 'het opzet van de verdachte om de fiets te stelen is gecreëerd door de gebezigde opsporingsmethode van de politie' en dat de verdachte derhalve geen eerlijk proces meer kan hebben, hetgeen leidt tot niet-ontvankelijkheid van het Openbaar Ministerie in de vervolging, is niet begrijpelijk. De enkele omstandigheid dat het aantreffen van de zogenoemde lokfiets de verdachte op het idee heeft gebracht deze te stelen, maakt het plaatsen van die fiets door de politie teneinde aldus personen die zich schuldig maken aan fietsendiefstal op heter-

daad te kunnen betrappen, immers niet ongeoorloofd.

2.6. Het Hof heeft zijn beslissing derhalve ontoereikend gemotiveerd. Het middel is terecht voorgesteld.

Volgt vernietiging wat betreft de beslissingen ter zake van het in de zaak met parketnummer 01/019913-15 onder 1 tenlastegelegde en de strafoplegging en in zoverre terugwijzing. •

315

23 januari 2018, nr. 17/00194

(Mrs. J. de Hullu, M.J. Borgers, M.T. Boerlage)

(Na conclusie van A-G mr. B.F. Keulen, wat betreft het eerste en tweede middel strekkende tot verwerping;

adv. mr. P.H.L.M. Souren, Amsterdam)

ECLI:NL:HR:2018:64

Kroongetuige: ingevolge art. 360 lid 2 en lid 4 Sv behoort de rechter het gebruik voor het bewijs van de verklaring van een getuige met wie op grond van art. 226h lid 3 Sv door de officier van justitie een afspraak is gemaakt, op straffe van nietigheid nader te motiveren. Dit betekent dat de rechter ervan blijk dient te geven zelfstandig de betrouwbaarheid van de verklaring te hebben onderzocht. De in art. 360 lid 2 Sv bedoelde motiveringsverplichting strekt zich niet uit tot het oordeel van de rechter omtrent de rechtmatigheid van de afspraak als bedoeld in art. 226g lid 2 Sv. Reeds in het gebruik van de verklaring van de getuige met wie de afspraak is gemaakt, voor het bewijs ligt besloten dat de rechter niet tot een andersluidend oordeel ter zake van de rechtmatigheid is gekomen dan in de beschikking van de rechter-commissaris als bedoeld in art. 226h lid 3 Sv is vervat. Dat laat onverlet dat indien de rechter afwijkt van een door de verdachte uitdrukkelijk onderbouwd standpunt ten aanzien van de rechtmatigheid van die afspraak, hij gehouden is in het bijzonder de redenen op te geven die daartoe hebben geleid op grond van art. 359 lid 2, tweede volzin, Sv. In casu heeft het hof toereikend tot uitdrukking gebracht dat en waarom het de tot het bewijs gebezigde verklaringen van de kroongetuige betrouwbaar acht en zijn oordeel over de rechtmatigheid niet onbegrijpelijk gemotiveerd.

(art. 226g, 226h, 360 Sv)

Inleiding:

Het eerste en het tweede middel klagen over het oordeel van het hof met betrekking tot de rechtmatigheid van de afspraak als bedoeld in art. 226g Sv met de getuige [betrokkene 1] en de betrouwbaarheid van diens verklaringen. De Hoge Raad bespreekt de middelen gezamenlijk.

Feiten volgens 's hofs arrest: 'Op 22 juni 2011 is op de voet van artikel 226g [Sv] een overeenkomst gesloten tussen de Staat der Nederlanden en [betrokkene 1]. In deze overeenkomst heeft [betrokkene 1] zich verplicht tot het afleggen van verklaringen over een aantal strafbare feiten. Namens de Staat heeft de officier van justitie zich verbonden tot een vermindering van de strafeis tegen [betrokkene 1] in diens strafzaak. [...] Het hof stelt vast dat de strafbare feiten waarover de getuige zich bereid en in staat heeft verklaard verklaringen af te leggen onder meer betroffen: een poging tot moord, het teweegbrengen van een ontploffing met gemeen gevaar voor goederen en brandstichtingen met gemeen gevaar voor goederen. Het betreft derhalve misdrijven als bedoeld in artikel 226g Sv.'

De verdediging heeft de rechtmatigheid van de overeenkomst niet betwist.

Hof overweegt o.a.: 'Het hof stelt [...] vast dat, bij afweging van het belang van enerzijds de aard en ernst van de feiten waarover de getuige kon verklaren en het belang van de verkrijging van die verklaring en anderzijds het gewicht van de toezegging aan de getuige, de afspraak voldeed aan de eisen van proportionaliteit. Voorts is aannemelijk dat de feiten waarover de getuige kon verklaren niet met andere opsporingsmiddelen konden worden opgespoord of vervolgd. De officier van justitie heeft dan ook tot het oordeel kunnen komen dat de afspraak noodzakelijk was voor de opsporing. Ook heeft de officier van justitie kunnen oordelen dat de getuigenverklaring niet zonder de toezegging kon worden verkregen. Mede gelet op de vereisten als neergelegd in de Aanwijzing Toezegging aan getuigen in strafzaken, heeft de officier van justitie op goede gronden tot de afspraak kunnen komen. Het hof acht de overeenkomst rechtmatig. Het hof is voorts van oordeel dat de verklaringen van [betrokkene 1] voor het bewijs kunnen worden gebruikt, nu het hof deze verklaringen betrouwbaar acht. Daarbij is in het bijzonder van belang dat [betrokkene 1] consistente verklaringen heeft afgelegd, die voor een groot deel (telkens) bevestiging vinden in technische bevindingen, aangiften en in de verklaringen van medeverdachten.'

Hoge Raad, o.a.:

2.4.1. Bij de beoordeling van de middelen moet het volgende worden vooropgesteld. Ingevolge het ook in hoger beroep toepasselijke art. 360, tweede en vierde lid, Sv behoort de rechter het gebruik voor het bewijs van de verklaring van een getuige met wie op grond van art. 226h, derde lid, Sv door de officier van justitie een afspraak is gemaakt, op straffe van nietigheid nader te motiveren. Dit betekent dat de rechter ervan blijk dient te geven zelfstandig de betrouwbaarheid van de verklaring te hebben onderzocht.

2.4.2. Mede gelet op de hiervoor onder 2.3 weergegeven wetsgeschiedenis strekt de in art. 360, tweede lid, Sv bedoelde motiveringsverplichting zich niet uit tot het oordeel van de rechter omtrent de rechtmatigheid van de afspraak als bedoeld in art. 226g, tweede lid, Sv. Reeds in het gebruik van de verklaring van de getuige met wie de afspraak is gemaakt, voor het bewijs ligt besloten dat de rechter niet tot een andersluidend oordeel ter zake van de rechtmatigheid is gekomen dan in de beschikking van de rechter-commissaris als bedoeld in art. 226h, derde lid, Sv is vervat. Dat laat onverlet dat indien de rechter afwijkt van een door de verdachte uitdrukkelijk onderbouwd standpunt ten aanzien van de rechtmatigheid van die afspraak, hij gehouden is in het bijzonder de redenen op te geven die daartoe hebben geleid op grond van art. 359, tweede lid tweede volzin, Sv.

2.5. Blijkens zijn hiervoor onder 2.2 weergegeven overwegingen heeft het Hof geoordeeld dat de verklaringen van [betrokkene 1] voor het bewijs kunnen worden gebruikt, omdat de inhoud hiervan consistent is en voor een groot deel bevestiging vindt in technische bevindingen, aangiften en de verklaringen van medeverdachten. Hiermee heeft het Hof toereikend tot uitdrukking gebracht dat en waarom het de tot het bewijs gebezigde verklaringen van [betrokkene 1] betrouwbaar acht. Voorts heeft het Hof, mede in aanmerking genomen dat het heeft vastgesteld dat de verdediging in hoger beroep de rechtmatigheid van de afspraak met [betrokkene 1] niet heeft betwist, zijn oordeel over de rechtmatigheid niet onbegrijpelijk gemotiveerd.

2.6. De middelen falen. •

316

23 januari 2018, nr. 15/04617

(Mrs. J. de Hullu, E.S.G.N.A.I. van de Griend, M.J. Borgers)

(Na conclusie van A-G mr. B.F. Keulen, wat betreft het eerste middel strekkende tot verwerping; adv. mr. J.S. Nan, s-Gravenhage)
ECLI:NL:HR:2018:65

Aanwezighedsrecht van verdachte die zich heeft verslapen: in casu ontoereikend gemotiveerde afwijzing door het hof van het verzoek tot aanhouding van het onderzoek ter terechtzitting, nu uit 's hofs motivering van die afwijzing niet blijkt dat het hof de mogelijkheid tot schorsing van het onderzoek tot een later tijdstip op de dag onder ogen heeft gezien, noch dat het deze afweging van belangen heeft gemaakt. Bij de beslissing op een verzoek tot aanhouding van de behandeling van de zaak dient de rechter immers een afweging te maken tussen alle daarbij betrokken belangen, waaronder het belang van de verdachte bij het kunnen uitoefenen van zijn aanwezigheidsrecht, het belang dat niet alleen de verdachte maar ook de samenleving heeft bij een doeltreffende en spoedige berechting en het belang van een goede organisatie van de rechtspleging. A-G: anders.

(art. 6 EVRM)

Inleiding:

Het middel klaagt over de afwijzing door het hof van het verzoek tot aanhouding van de behandeling van de zaak. De verdachte is niet verschenen in hoger beroep. Wel is de raadvrouw van verdachte ter terechtzitting aanwezig. De raadvrouw deelt – blijkens 's hofs arrest – o.a. mede: 'Ik had verwacht dat mijn cliënt vandaag ter terechtzitting aanwezig zou zijn. Ik heb hem daarom gebeld. Hij heeft zich blijkbaar verslapen. Hij is dus van deze zitting op de hoogte. Ik ben uitdrukkelijk gemachtigd tot het voeren van de verdediging, maar aangezien cliënt in eerste aanleg niet ter terechtzitting is verschenen, wil hij graag bij de behandeling in hoger beroep aanwezig zijn. Ik verzoek uw hof daarom om de behandeling van de zaak aan te houden.' De advocaat-generaal deelt mede dat hij zich verzet tegen aanhouding van de zaak. De voorzitter deelt als zijn beslissing mede dat het verzoek om aanhouding van de zaak wordt afgewezen, omdat verdachte op de hoogte is van deze terechtzitting en het feit dat hij zich verslapen heeft, mede geleid op het huidige tijdstip van 11.30 uur, geen geldig excuus is om niet ter terechtzitting te verschijnen.'

Hoge Raad, o.a.:

2.2.2. Blijkens dat proces verbaal heeft vervolgens het onderzoek ter terechtzitting plaatsgevonden in afwezigheid van de verdachte, maar in aanwezigheid van de op de voet van art. 279 Sv gemachtigde raadvrouw, en is het gesloten.

2.3. Bij de beslissing op een verzoek tot aanhouding van de behandeling van de zaak dient de rechter een afweging te maken tussen alle daarbij betrokken belangen, waaronder het belang van de verdachte bij het kunnen uitoefenen van zijn aanwezigheidsrecht, het belang dat niet alleen de verdachte maar ook de samenleving heeft bij een doeltreffende en spoedige berechting en het belang van een goede organisatie van de rechtspleging (vgl. HR 26 januari 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZD1314, NJ 1999/294).

2.4. Uit 's Hofs motivering van de afwijzing van het verzoek tot aanhouding van het onderzoek ter terechtzitting blijkt niet dat het Hof de mogelijkheid tot schorsing van het onderzoek tot een later tijdstip op de dag onder ogen heeft gezien, noch dat het deze afweging van belangen heeft gemaakt. Daarom is de afwijzing door het Hof van het verzoek ontoereikend gemotiveerd.

2.5. Het middel slaagt.

Volgt vernietiging en terugwijzing. ●

Raad van State

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. B. Klein Nulent en mr. drs. J. de Vries beiden werkzaam bij de directie bestuursrechtspraak van de Raad van State. Volledige versies van deze uitspraken zijn te vinden op www.raadvanstate.nl.

317

7 december 2017, nr. 201608975/1/V1
(Mrs. Verheij, Troostwijk, Hoogvliet)
ECLI:NL:RVS:2017:3385

Geen procesbelang bij beroep tegen verleende asielvergunning. De wens om daarin de aanduiding 'van onbekende nationaliteit' te laten wijzigen in 'staatloos' is hiervoor onvoldoende.

(Art. 2.17 Wbvp; art. 8 lid 4 RWN)

Uitspraak op het hoger beroep van: de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, appellant, vs. de uitspraak van de Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Groningen, van 1 november 2016 in zaak 16/15901 in het geding tussen: [de vreemdeling] en de staatssecretaris.

Procesverloop

Bij besluit van 21 juni 2016 heeft de staatssecretaris een aanvraag van de vreemdeling om hem een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd te verlenen, ingewilligd. Bij uitspraak van 1 november 2016 heeft de rechtbank het daartegen door de vreemdeling ingestelde beroep gegrond verklaard, dat besluit vernietigd voor zover daarin is vermeld dat de nationaliteit van de vreemdeling onbekend is en bepaald dat deze uitspraak in de plaats treedt van het vernietigde gedeelte van het bestreden besluit. Tegen deze uitspraak heeft de staatssecretaris hoger beroep ingesteld. De vreemdeling (...) heeft een schriftelijke uiteenzetting gegeven. (...)

Overwegingen

1. (...) De vreemdeling is tegen het besluit [van 21 juni 2016] opgekomen voor zover de staatssecretaris daarin heeft vermeld dat zijn nationaliteit onbekend is. De vreemdeling heeft aangevoerd dat hij Palestijn is, zodat in het besluit had moeten worden vermeld dat hij staatloos is. Het belang bij de beoordeling van zijn beroep is volgens de vreemdeling erin gelegen dat hij, zoals volgt uit artikel 8, vierde lid, van de Rijkswet op het Nederlanderschap, als staatloze eerder in aanmerking komt voor naturalisatie. (...)

2.2. De aanvraag van de vreemdeling strekt tot verlening van een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd. Deze aanvraag heeft de staatssecretaris ingewilligd. De staatssecretaris is, zolang dit niet noodzakelijk is voor zijn beslissing, niet verplicht om in het kader van een aanvraag om verlening van een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd vast te stellen of een vreemdeling staatloos is.

De staatssecretaris betoogt terecht dat de rechtbank ten onrechte heeft overwogen dat uit artikel 2.17 van de Wet BRP volgt dat hij in het besluit had moeten vermelden dat de vreemdeling staatloos Palestijn is. Een mededeling door de staatssecretaris in de zin van artikel 2.17 van de Wet BRP vindt op verzoek van het college van burgemeester en wethouders plaats binnen de BRP procedure. Deze procedure is thans niet aan de orde. Derhalve betoogt de staatssecretaris terecht dat de rechtbank niet heeft onderkend dat de vreemdeling geen rechtens te respecteren belang heeft bij de beoordeling van zijn beroep. (...)

(...) ●

318

13 december 2017, nr. 201606126/1/V2
(Mrs. Verheij, Troostwijk, Wissels)
ECLI:NL:RVS:2017:3378

De staatssecretaris heeft niet deugdelijk onderzocht of Rusland voor de vreemdeling een veilig derde land is.

(art. 38 Richtlijn 2013/32/EU; art. 30a VV 2000; art. 3.106a VB 2000; art. 3.37e VV 2000)

Uitspraak op het hoger beroep van de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, appellant, vs. de uitspraak van de Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Haarlem, van 5 augustus 2016 in 16/12222 in het geding tussen: [de vreemdeling] en de staatssecretaris.

Procesverloop

Bij besluit van 31 mei 2016 heeft de staatssecretaris een aanvraag van de vreemdeling om hem een verblijfsvergunning asiël voor bepaalde tijd te verlenen, niet ontvankelijk verklaard.

Bij uitspraak van 5 augustus 2016 heeft de rechtbank het daartegen door de vreemdeling ingestelde beroep gegrond verklaard, dat besluit vernietigd en bepaald dat de staatssecretaris een nieuw besluit op de aanvraag neemt met inachtneming van hetgeen in de uitspraak is overwogen.

Tegen deze uitspraak heeft de staatssecretaris hoger beroep ingesteld.

De vreemdeling (...) heeft een schriftelijke uiteenzetting gegeven. (...)

Overwegingen

(...)

2.1. Ingevolge artikel 30a, eerste lid, aanhef en onder c, van de [Vw 2000] kan een aanvraag van een vreemdeling om hem een verblijfsvergunning asiël voor bepaalde tijd te verlenen, niet-ontvankelijk worden verklaard als een derde land voor die vreemdeling als veilig derde land kan worden beschouwd. Een vereiste hiervoor is gelet op artikel 3.106a van [het Vb 2000] dat, alle relevante feiten en omstandigheden in aanmerking nemend, een vreemdeling in dat derde land overeenkomstig de in het eerste lid vermelde beginselen zal worden behandeld. De staatssecretaris moet ingevolge artikel 3.37e van het VV 2000 bij zijn beoordeling, of een vreemdeling volgens vorenbedoelde beginselen zal worden behandeld, de in het eerste lid genoemde informatiebronnen betrekken. Deze artikelen zijn de implementatie van artikel 38 van [Richtlijn 2013/32/EU, hierna:] de Procedurerichtlijn. (...)

2.2. (...) Hoewel de staatssecretaris niet verplicht is een lijst van veilige derde landen te hanteren en een individuele beoordeling kan verrichten, laat dit onverlet dat artikel 3.37e van het VV 2000 vereist dat hij bij die beoordeling, net als bij veilige landen van herkomst het geval is, de in het eerste lid genoemde informatiebronnen betreft.

De staatssecretaris is dus, zoals ook volgt uit artikel 38, tweede lid, aanhef en onder b en c, van de Procedurerichtlijn, verplicht aan de hand van algemene informatie over de algemene situatie in een land te onderzoeken en te beoordelen of een vreemdeling in een derde land volgens de in artikel 3.106a, eerste lid, van het Vb 2000 vermelde beginselen wordt behandeld. Het onderzoek naar en de beoordeling van een veilig derde land vertonen daarom belangrijke overeenkomsten met het onderzoek naar en de beoordeling van een veilig derde land van herkomst. De staatssecretaris moet bij het onderzoek naar en de beoordeling van een veilig derde land de in artikel 3.37e, eerste lid, van het VV 2000 genoemde informatiebronnen gebruiken, mits zij beschikbaar zijn. Ook kan hij andere onafhankelijke, betrouwbare en objectieve bronnen gebruiken (zie eerder in vergelijkbare zin over veilige landen van herkomst de uitspraak van 1 februari 2017, ECLI:NL:RVS:2017:209).

Om het mogelijk te maken dat een vreemdeling zich kan verweren tegen het standpunt dat een bepaald land voor hem een veilig derde land is, moet het verrichte onderzoek en de gemaakte beoordeling inzichtelijk zijn. Hierdoor kan de bestuursrechter dit standpunt ook toetsen. De staatssecretaris moet daarom uiterlijk in het besluit uitleggen welke bronnen hij heeft gebruikt en inzichtelijk maken op welke wijze hij de informatie uit die bronnen bij zijn beoordeling heeft betrokken.

Als de staatssecretaris een land voor een vreemdeling als veilig derde land beschouwt en dat land ook heeft aangewezen als veilig land van herkomst, kan hij naar de bronnen en motivering die aan die aanwijzing ten grondslag liggen verwijzen (zie daarover de uitspraak van de Afdeling van 14 september 2016, ECLI:NL:RVS:2016:2474). Uiteraard moet hij dan nog wel de individuele situatie van een vreemdeling, en daarmee bijvoorbeeld het behoren tot een bepaalde groep, betrekken, en moet hij aanvullend motiveren wat de situatie van derdelanders in het betreffende land is.

2.3. Met het enkele betoog dat, zoals de staatssecretaris eerst in hoger beroep naar voren brengt, in het ambtsbericht van 2015 wordt verwezen naar het rapport van het State Department, maakt de staatssecretaris

het door hem in deze zaak verrichte onderzoek en de door hem gemaakte beoordeling niet alsnog inzichtelijk. Onduidelijk blijft of hij heeft gezocht naar de in artikel 3.37e, eerste lid, van het VV 2000 genoemde informatiebronnen en, als die bronnen bestaan, op welke wijze de informatie hieruit is betrokken bij de beoordeling. Voorts zijn het ambtsbericht en rapporten van het State Department weliswaar andere onafhankelijke, betrouwbare en objectieve bronnen, zoals hiervoor bedoeld (zie de uitspraak van 1 februari 2017), maar de staatssecretaris heeft in zijn beoordeling niet inzichtelijk gemaakt op welke wijze het rapport van het State Department bij zijn beoordeling is betrokken en dus welke informatie uit dat rapport van belang is voor zijn standpunt dat de vreemdeling in Rusland volgens de in artikel 3.106a, eerste lid, van het Vb 2000 bedoelde beginselen wordt behandeld. Dit is temeer van belang, omdat de vreemdeling juist naar dit rapport heeft verwezen ter onderbouwing van zijn betoog, dat Syrische vluchtelingen in Rusland niet volgens vorenbedoelde beginselen worden behandeld. Volgens hem blijkt uit dit rapport immers dat er gevallen zijn waarbij Syrische vluchtelingen in Rusland met uitzetting zijn bedreigd, dat zij niet altijd (verlenging van) een verblijfsvergunning krijgen en dat zij amper toegang hebben tot elementaire voorzieningen op het moment dat zij die vergunning hebben. (...) •

319

10 januari 2018, nr. 201606366/1/A1
(Mrs. Van der Beek-Gillessen, Van Sloten, Michiels)
ECLI:NL:RVS:2018:34

1. Verschoonbare overschrijding beroepstermijn voor minister van Defensie, nu het met afdeling 3.4 Awb voorbereide besluit tot oplegging van een last onder dwangsom hem niet is toegezonden; 2. Rechtbank heeft terecht overwogen dat de opgelegde last, die verplicht tot het planten van 20 zomereiken, in verband met verplichtingen die voortvloeien uit een binnen enkele jaren vast te stellen nieuw bestemmingsplan, onevenredig moet worden geacht in verhouding tot de daarmee te dienen belangen.

(art. 3:41, 3:43, 3:44, 5:32, 6:8, 6:11 Awb; art. 3:1 Wro; art. 2.6.4 Besluit algemene regels ruimtelijke ordening; art. 16 Besluit militaire luchthavens)

Uitspraak op de hoger beroepen van: 1. het college van burgemeester en wethouders van Onderbanken, 2. Vereniging Stop Awacs Overlast (hierna: de vereniging), gevestigd te Brunssum, 3. de Minister van Defensie, appellanten, vs. de uitspraak van de Rechtbank Limburg van 9 augustus 2016 in 15/3449 in het geding tussen: de minister en het college.

Procesverloop

Bij besluit van 7 juli 2015 heeft het college, naar aanleiding van een verzoek van de vereniging van 30 november 2011, aan de minister een last onder dwangsom opgelegd, gericht op het ongedaan maken van de gevolgen van onrechtmatige kapwerkzaamheden in een strook van 6 ha⁴¹² in het gebied 'In de Roet' te Onderbanken. Bij uitspraak van 9 augustus 2016 heeft de rechtbank het daartegen door de minister ingestelde beroep gegrond verklaard en het besluit van 7 juli 2015 vernietigd. (...) Tegen deze uitspraak hebben het college en de vereniging hoger beroep ingesteld. De minister heeft incidenteel hoger beroep ingesteld. (...)

Overwegingen

Inleiding

1. In 2006 heeft de minister in het gebied 'In de Roet', dat deel uitmaakt van de Schinveldse bossen, in een strook van 6 ha⁴¹² kapwerkzaamheden laten verrichten voor de aanleg en instandhouding van een obstakelvrije vliegfunnel ten westen van de start- en landingsbaan van de NAVO vliegbasis Geilenkirchen, gelegen juist over de grens met Duitsland. Voor die kapwerkzaamheden was door de toenmalige minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer bij besluit van 3 augustus 2005 een vrijstelling van het ter plaatse geldende bestemmingsplan verleend met toepassing van de zogenoemde NIMBY procedure. Deze vrijstelling is door de Afdeling bij uitspraak van 7 april 2010, ECLI:NL:RVS:2010:BM0231, herroepen. Gelet op de terugwerkende kracht van die herroeping, hebben de kapwerkzaamheden in 2006 in strijd met het bestemmingsplan plaatsgevonden. 2. Bij brief van 30 november 2011 heeft de vereniging het college verzocht om handhavend op te treden vanwege de bomenkap in 2006 en de minister te gelasten tot het herplanten van bomen. Bij het besluit van 7 juli 2015 heeft het college naar aanleiding van dit verzoek de minister een last onder dwangsom opgelegd, inhoudende dat de minister, in overeenstemming met een inrichtingsadvies van Faunaconsult van 27 juni 2013, vijf maatregelen moet treffen.

De te treffen maatregelen zijn blijkens het besluit van 7 juli 2015 erop gericht om binnen een tijdsbestek van 10 tot 15 jaar een situatie te laten ontstaan die qua natuurwaarden zo veel mogelijk de situatie benadert, zoals die bestond voorafgaand aan de bomenkap in 2006. Een van de maatregelen betreft het planten van 20 zomereiken.

3. Bij de uitspraak van 9 augustus 2016 heeft de rechtbank het beroep van de minister tegen het besluit van 7 juli 2015 gegrond verklaard en dat besluit vernietigd, omdat de opgelegde last volgens de rechtbank vanwege de daarin opgenomen verplichting tot het planten van de 20 zomereiken onevenredig moet worden geacht. (...)

Ontvankelijkheid beroep minister

6. Het college en de vereniging betogen dat de rechtbank het beroep van de minister ten onrechte niet vanwege overschrijding van de beroepstermijn niet-ontvankelijk heeft verklaard.

6.1. Het besluit van 7 juli 2015 is voorbereid met toepassing van afdeling 3.4 van de Awb. Ingevolge artikel 6:8, vierde lid, van de Awb vangt de beroepstermijn in dat geval aan op de dag na de eerste dag van terinzagelegging van het besluit. Het besluit van 7 juli 2015 is blijkens de stukken ter inzage gelegd op 15 juli 2015, zodat de beroepstermijn liep van 16 juli 2015 tot en met 26 augustus 2015. Vast staat dat het beroep van de minister buiten die termijn is ingesteld, namelijk op 25 november 2015. De rechtbank heeft echter geoordeeld dat deze termijnoverschrijding verschoonbaar is op grond van artikel 6:11 van de Awb. In dat verband heeft de rechtbank overwogen dat het college ten onrechte heeft nagelaten het besluit van 7 juli 2015 aan de minister toe te zenden en dat de minister nadat hij alsnog op de hoogte was geraakt van het bestaan van het besluit onverwijld, dat wil zeggen binnen veertien dagen, het beroep heeft ingesteld. Zoals de Afdeling hierna uiteenzet, is de rechtbank terecht tot dit oordeel gekomen. 6.2. Zoals de rechtbank in haar uitspraak heeft vastgesteld, hetgeen in hoger beroep niet is bestreden, heeft het college nagelaten het besluit van 7 juli 2015 aan de minister toe te zenden. Hiermee heeft het college, zoals de rechtbank terecht heeft overwogen, in strijd gehandeld met artikel 3:41, eerste lid, van de Awb. Nu het besluit van 7 juli 2015 was gericht tot de minister, verplichtte die bepaling tot toezending of uitreiking van het besluit aan hem. Bovendien heeft het college in strijd gehandeld met de artikelen 3:43, eerste lid, en 3:44, eerste lid, aanhef en onder b, van de Awb. De minister had immers een zienswijze over het ontwerpbesluit naar voren gebracht, zodat hem op grond van die

bepalingen mededeling gedaan had moeten worden van het besluit van 7 juli 2015 door toezending daarvan.

6.3. Dat wel een algemene mededeling als bedoeld in artikel 3:44, eerste lid, aanhef en onder a, van de Awb heeft plaatsgevonden, door kennisgeving van het besluit van 7 juli 2015 in het huis-aan-huisblad 'Onderbanken Journaal', op de gemeentelijke website en op www.overheid.nl, betekent, anders dan waarvan het college uitgaat, niet dat de minister kan worden tegengeworpen dat hij op grond van die algemene mededeling op de hoogte had moeten zijn van het besluit. De minister mocht erop vertrouwen dat het college in overeenstemming met de artikelen 3:41, eerste lid, 3:43, eerste lid, en 3:44, eerste lid, aanhef en onder b, van de Awb zou handelen en hem het besluit van 7 juli 2015 zou toezenden. Dat de minister een ervaren procespartij met professionele rechtsbijstand is, maakt dit, anders dan het college meent, niet anders. Ook een ervaren procespartij met professionele rechtsbijstand hoeft er niet bedacht op te zijn dat hem, in strijd met de hiervoor genoemde bepalingen, een aan hem gericht besluit niet wordt toegezonden. Tenslotte maakt, anders dan het college meent, de omstandigheid dat de minister het preventieve handhavingsbesluit, aan de orde in de uitspraak van de Afdeling van heden, ECLI:NL:RVS:2018:11, wel toegezonden heeft gekregen, niet dat de minister er op dat moment bedacht op had moeten zijn dat ook het in deze zaak aan de orde zijnde handhavingsbesluit was genomen en ter inzage gelegd. Het feit dat voornoemd preventief handhavingsbesluit in overeenstemming met de Awb aan hem werd toegezonden, maakt alleen maar dat de minister er te meer op mocht vertrouwen dat hij ook het in deze zaak aan de orde zijnde handhavingsbesluit toegezonden zou krijgen.

De rechtbank heeft verder met juistheid overwogen dat de minister nadat hij alsnog op de hoogte was geraakt van het besluit van 7 juli 2015 onverwijld, dat wil zeggen binnen veertien dagen, beroep tegen dat besluit heeft ingesteld, zodat de overschrijding van de beroepstermijn verschoonbaar is. Niet bestreden is dat de minister via een brief van het college van 9 november 2015 alsnog op de hoogte is geraakt van het besluit van 7 juli 2015. Anders dan waarvan het college uitgaat in zijn hogerberoepschrift, betekent dit niet dat de minister al op 9 november 2015 kennis heeft gekregen van dat besluit. Zoals is vermeld in de aangevallen uitspraak, is de brief van 9 november 2015 op 13 november 2015 verzonden. De minister heeft derhalve niet eerder dan 14 november 2015 kennis gekregen van deze brief en daar-

mee van het besluit van 7 juli 2015. Vervolgens heeft de minister op 25 november 2015, derhalve binnen veertien dagen en daarmee onvervuld, het beroep ingesteld. (...)

Evenredigheid

8. Het college en de vereniging betogen dat de rechtbank ten onrechte heeft overwogen dat het opleggen van de last in dit geval zodanig onevenredig is in verhouding tot de daarmee te dienen belangen, dat het college de last niet in redelijkheid heeft kunnen opleggen.

8.1. Dat op 7 juli 2015 geen concreet zicht op legalisering bestond, laat onverlet dat, zoals de rechtbank terecht heeft aangenomen, het college bij het nemen van het besluit van 7 juli 2015 acht had moeten slaan op de voor de gemeenteraad uit artikel 3.1, tweede lid, van de Wro, artikel 2.6.4, derde en vierde lid, van het Barro en artikel 16, eerste lid, van het Bml voortvloeiende verplichtingen. Het college diende er ten tijde van het nemen van dat besluit rekening mee te houden dat er in ieder geval binnen enkele jaren een nieuw bestemmingsplan door de gemeenteraad zou moeten worden vastgesteld en voorts dat dit nieuwe bestemmingsplan in overeenstemming zou moeten zijn met artikel 2.6.4, derde en vierde lid, van het Barro, in samenhang met artikel 16, eerste lid, van het Bml. Zoals is overwogen in de door de rechtbank aangehaalde uitspraak van de Afdeling van 28 januari 2015, ECLI:NL:RVS:2015:185, heeft de gemeenteraad geen ruimte voor een belangenafweging bij de toepassing van die bepalingen. Aannemelijk is dat de 20 volgens de last te planten zomereiken gelet op het gebied waarin zij geplant moeten worden en hun hoogte niet te verenigen zijn met een obstakelvrije vliegfunnel zoals die op grond van artikel 2.6.4, derde en vierde lid, van het Barro, in samenhang met artikel 16, eerste lid, van het Bml, in het nieuwe bestemmingsplan gewaarborgd zal moeten zijn. De opgelegde verplichting tot het planten van de 20 zomereiken dient, gelet hierop, geen redelijk doel, nu er ten tijde van het nemen van het besluit van 7 juli 2015 redelijkerwijs van moest worden uitgegaan dat deze bomen binnen afzienbare termijn weer gekapt of afgezaagd zouden moeten worden op grond van de regels van het vast te stellen nieuwe bestemmingsplan. De Afdeling betreft hierbij dat de opgelegde last blijkens het besluit van 7 juli 2015 erop is gericht om binnen een tijdsbestek van 10 tot 15 jaar een situatie te laten ontstaan die qua natuurwaarden zo veel mogelijk de situatie benadert, zoals die bestond voorafgaand aan de bomenkap in 2006. Dat belang van herstel van oude natuurwaarden binnen een tijdsbestek van 10 tot 15 jaar wordt niet gediend met een

maatregel die met grote waarschijnlijkheid weer na enkele jaren ongedaan gemaakt moet worden. De rechtbank heeft dan ook terecht overwogen dat de opgelegde last, gelet op de daarin opgenomen verplichting tot het planten van de 20 zomereiken, onevenredig moet worden geacht in verhouding tot de daarmee te dienen belangen. Voor zover het college en de vereniging aanvoeren dat de rechtbank in dit verband het belang van omwonenden om gevrijwaard te zijn van geluidhinder van de vliegtuigen van vliegbasis Geilenkirchen ten onrechte buiten beschouwing heeft gelaten, overweegt de Afdeling dat de last blijkens het besluit van 7 juli 2015 is opgelegd in verband met herstel van oude natuurwaarden, niet om de omwonenden te vrijwaren van geluidhinder van vliegtuigen. Gelet op de keuze die in zoverre met de in artikel 2.6.4, derde en vierde lid, van het Barro en artikel 16, eerste lid, van het Bml, neergelegde regeling is gemaakt, kan het belang van de omwonenden om gevrijwaard te blijven van geluidhinder overigens in deze procedure over handhaving van het bestemmingsplan niet prevaleren boven het belang van een veilige vliegfunnel van de vliegbasis Geilenkirchen. 8.2. Het standpunt van het college dat alleen de gemeenteraad en niet het college bevoegd is om te beslissen over de toepassing van artikel 2.6.4 van het Barro kan aan het voorgaande niet afdoen. Het college is overgegaan tot het opleggen van deze last onder dwangsom en het was derhalve aan het college om de evenredigheid daarvan te beoordelen. Zoals hiervoor is overwogen kon het college daarbij de ingevolge artikel 2.6.4 van het Barro op de gemeenteraad rustende verplichting om in een nieuw bestemmingsplan een obstakelvrije vliegfunnel ten behoeve van vliegbasis Geilenkirchen te waarborgen, niet buiten beschouwing laten. Ook het standpunt van het college en de vereniging dat het onaanvaardbaar is als de minister de gevolgen van de onrechtmatige kap in 2006 niet ongedaan hoeft te maken, kan aan het voorgaande niet afdoen. Wellicht had het college, indien het na de uitspraak van de Afdeling van 7 april 2010 tegen die onrechtmatige kap had opgetreden, een last als deze kunnen opleggen, maar op 7 juli 2015 was het opleggen daarvan, om de redenen als weergegeven onder 8.1 in ieder geval niet meer evenredig. (...) •

Centrale Raad van Beroep

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. A.B.J. van der Ham, vice-president van de Centrale Raad van Beroep, en mr. J.E. Jansen, hoofd Wetenschappelijk bureau van de Centrale Raad van Beroep.

320

10 januari 2018, nr. 16/4214 AWBZ

(Mrs. Wagner, Tobé, Docter)

ECLI:NL:CRVB:2018:163

Overleden partij, erfgenaam belanghebbende.

(art. 1:2, 8:21 Awb)

(...)

Overwegingen

2. Bij de aangevallen uitspraak heeft de rechtbank het beroep niet-ontvankelijk verklaard. De rechtbank heeft hiertoe overwogen dat, nu de echtgenote van betrokkene geen verklaring van erfrecht heeft overgelegd, de rechtbank niet kan vaststellen dat de echtgenote, gelet op artikel 4:182 van het Burgerlijk Wetboek, als erfgenaam belanghebbende is in de zin van artikel 1:2 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb).
3. Appellanten hebben zich in hoger beroep tegen de aangevallen uitspraak gekeerd. Volgens appellanten heeft de rechtbank het beroep ten onrechte niet-ontvankelijk verklaard. De echtgenote is belanghebbende reeds omdat het Zorgkantoor van haar terugvordert. Verder is sprake van financiële en sociale belangen die maken dat het Zorgkantoor had moeten afzien van terugvordering. Betrokkene leed aan maagkanker en is overleden voordat het bestreden besluit is genomen.
4. De Raad komt tot de volgende beoordeling.
4.1. In hoger beroep is een verklaring overgelegd van het Centraal Testamentenregister (CTR) van 23 juni 2017. Daarin is vermeld dat bij het CTR geen akten bekend zijn op naam van betrokkene. Gelet hierop kan niet worden aangenomen dat de echtgenote geen erfgename is van betrokkene. Dit brengt mee dat de rechtbank het beroep ten onrechte niet-ontvankelijk heeft verklaard op de grond dat de echtgenote van betrokkene geen belanghebbende is. Dit betekent dat het hoger beroep slaagt en dat de aangevallen uitspraak moet worden vernietigd. Doende wat de rechtbank zou behoren te doen zal de Raad het beroep tegen het bestreden besluit beoordelen. •

321

12 januari 2018, nr. 17/5564 AW-W,
(Mrs. Greebe, [5.1.2e](#) Hink)
ECLI:NL:CRVB:2018:98

Wrakingsverzoek niet tijdig ingediend.

(art. 8:16 lid 1 Awb)

(...)

Overwegingen

2.1. Bij brief van 15 november 2017 is verzoeker uitgenodigd voor de zitting van 18 januari 2018 en is aan verzoeker meegedeeld, welke rechter zijn verzoek om herziening zal behandelen. Met de ontvangst van deze uitnodiging is verzoeker dus bekend geworden met het feit dat de gewraakte rechter met de behandeling van zijn zaak belast was. Ruim een maand later, op 17 december 2017, heeft verzoeker een verzoek om wraking ingediend. Met de indiening van het wrakingsverzoek op dat moment heeft verzoeker onvoldoende voortvarend gehandeld, waardoor niet is voldaan aan het bepaalde in artikel 8:16, eerste lid, van de Awb. De Raad wijst in dit verband op bijvoorbeeld zijn uitspraak van 15 november 2017, ECLI:NL:CRVB:2017:3976.

2.2. Dat verzoeker voorafgaand aan het indienen van het wrakingsverzoek bij brieven van 29 november 2017 en 5 december 2017 heeft verzocht om behandeling van de zaak door (een) andere rechter(s) en om uitstel van de behandeling ter zitting, maakt dit niet anders. Nog daargelaten de vraag of de indiening van een wrakingsverzoek op 29 november 2017 zou hebben voldaan aan het bepaalde in artikel 8:16, eerste lid, van de Awb, valt uit genoemde brieven van verzoeker af te leiden dat zijn bedenkingen tegen behandeling van zijn zaak door de gewraakte rechter al bestonden en dat hij ook toen al vreesde dat zijn zaak niet objectief zou worden beoordeeld. Het verzoek had daarom (veel) eerder dan op 17 december 2017 kunnen worden ingediend.

3. Uit 2.1 en 2.2 volgt dat het verzoek om wraking niet-ontvankelijk moet worden verklaard. •

322

16 januari 2018, nr. 16/7601 PW
(Mrs. Hink, Hoogendijk, Van de Ven)
ECLI:NL:CRVB:2018:114

**Sociaal leenstelsel gemeente Amsterdam.
Besluit. Bevoegdheid CRvB.**

(art. 1:3, 8:105 Awb)

(...)

Overwegingen

Bevoegdheid van de Raad

4.1. De Raad ziet zich in de eerste plaats gesteld voor de vraag of hij bevoegd is kennis te nemen van het geschil. Anders dan het college heeft betoogd, dient deze vraag bevestigend te worden beantwoord. Aan dit oordeel ligt het volgende ten grondslag.

4.2. Ingevolge artikel 8:105, eerste lid, van de Awb wordt het hoger beroep ingesteld bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, tenzij een andere hoger beroepsrechter bevoegd is ingevolge hoofdstuk 4 van de bij de Awb behorende Bevoegdheidsregeling bestuursrechtspraak, neergelegd in bijlage 2 bij de Awb, (Bevoegdheidsregeling bestuursrechtspraak) of ingevolge een ander wettelijk voorschrift.

4.3. De beslissing tot afwijzing van een aanvraag om een Scholingslening berust niet op een wettelijke grondslag maar op het Sociaal leenstelsel, dat zijn grondslag vindt in het door het college gehanteerde Minimabeleid. Hierdoor kan geen wet worden aangewezen die is opgenomen in de Bevoegdheidsregeling bestuursrechtspraak. Dit betekent in beginsel dat de Raad niet bevoegd is van het hoger beroep, dat betrekking heeft op het besluit tot handhaving van die beslissing, kennis te nemen. Het Minimabeleid toont echter naar onderwerp, kader en strekking een sterke verwantschap met de bepalingen over bijzondere bijstand, neergelegd in artikel 35, eerste lid, in samenhang met artikel 51, eerste lid, van de PW, die wel in de Bevoegdheidsregeling bestuursrechtspraak zijn opgenomen. Die verwantschap is zo [5.1.2e](#), dat aan de Raad ondanks het ontbreken van vorenbedoelde wettelijke grondslag, de bevoegdheid dient toe te komen in hoger beroep te oordelen over een uitspraak van de rechtbank terzake. Vergelijk de uitspraak van 31 maart 2006 (ECLI:NL:CRVB:2006:AV8198) en de uitspraak van 7 juli 2009 (ECLI:NL:CRVB:2009:BJ1918).

Besluitkarakter van de beslissing op de aanvraag

4.4. De beroepsgrond dat de rechtbank ten onrechte heeft geoordeeld dat tegen de beslissing tot afwijzing van de aanvraag geen bezwaar openstaat omdat die beslissing niet een besluit van een bestuursorgaan in de zin van de Awb is, slaagt. Dit oordeel berust op de volgende overwegingen.

4.5. Ingevolge artikel 1:3, eerste lid, van de Awb wordt onder besluit verstaan een schriftelijke beslissing van een bestuursorgaan, inhoudende een publiekrechtelijke rechtshandeling.

4.6. Vaststaat dat de GKA een afdeling van de

DWI van de gemeente Amsterdam is. Niet in geschil is dat de beslissing van de GKA tot afwijzing van de aanvraag namens het college is genomen. Dit betekent dat sprake is van een schriftelijke beslissing van een bestuursorgaan. Tussen partijen is in geschil of deze beslissing als een publiekrechtelijke rechtshandeling is aan te merken.

4.7. Een rechtshandeling is publiekrechtelijk als het bestuursorgaan de bevoegdheid daartoe ontleent aan een speciaal voor het openbaar bestuur bij of krachtens de wet geschapen grondslag. Bij gebreke van een wettelijke grondslag kan het publiekrechtelijk karakter van de rechtshandeling echter ook worden ontleend aan de grondslag van de rechtshandeling. Deze laatste situatie doet zich hier voor.

4.8. In de eerste plaats is in dit verband van betekenis dat de beslissing tot afwijzing van de aanvraag om een Scholingslening de uitvoering van een publieke taak behelst, waar bij het college eenzijdig de rechten en plichten van de aanvrager vaststelt.

4.8.1. De beslissing berust, zoals eerder vermeld, op het Sociaal leenstelsel, dat onderdeel is van het door het college gehanteerde Minimabeleid. De intensieve bemoeienis van het college bij de uitvoering van het Sociaal leenstelsel staat geen andere conclusie toe dan dat het hier gaat om een taak die het college als overheid van zodanig belang heeft geacht, dat zij deze aan zich heeft getrokken (vergelijk de uitspraak van 31 maart 2006, ECLI:NL:CRVB:2006:AV8198). Zo heeft het college in de uitgangspunten van het besluit tot instemming met het installeren het Sociaal leenstelsel specifieke criteria geformuleerd waaraan een aanvrager moet voldoen om voor een Scholingslening in aanmerking te kunnen komen. Daaruit blijkt dat de gekozen studie de arbeidsmarktperspectieven of arbeidsmarktpositie moet vergroten. Bijstandsgerechtigden bespreken de relatie tussen de opleiding en het verbeteren van de arbeidsmarktperspectieven met hun klantmanager en niet uitkeringsgerechtigden kunnen een advies gesprek voeren met een scholingsconsulent of een consulent zelfstandigen. Het Sociaal leenstelsel is toegankelijk voor alle Amsterdamse minima. Om de doelmatigheid te monitoren heeft het college voorzien in een tussentijdse evaluatie waarbij wordt gekeken naar de opleidingsdoeleinden en de toegevoegde waarde voor de arbeidsmarktpositie of het zelfstandig ondernemerschap. Deze evaluatie is neergelegd in een ambtelijke notitie van 22 oktober 2013.

4.8.2. Verder weegt mee dat het Sociaal leenstelsel, waarop de beslissing berust, (groten deels) wordt bekostigd uit publieke midde-

len. Als uitgangspunt is daarbij vermeld, dat – behoudens de situatie dat het diploma niet wordt behaald – de Scholingslening voor maximaal 50% wordt kwijtscholden en dat de kwijtschelding wordt gefinancierd uit de 'Programmakkoordprioriteit Werkende Armen'. Dit betekent dat het college als overheid (grotendeels) de kosten van het Sociaal leenstelsel draagt.

4.9. In geval van toewijzing van een aanvraag om een Scholingslening wordt een kredietovereenkomst gesloten tussen de GKA en de aanvrager. De rechtbank heeft ten onrechte hieraan de conclusie verbonden dat de beslissing tot afwijzing van de scholingsaanvraag een privaatrechtelijke rechtshandeling is.

4.9.1. Uit 4.5 tot en met 4.8.2 volgt dat de beslissing tot afwijzing van een Scholingslening een publiekrechtelijke rechtshandeling is. De kredietovereenkomst die bij toewijzing van de aanvraag om een Scholingslening wordt gesloten is een uitvoerisel van die publiekrechtelijke rechtshandeling.

4.9.2. De omstandigheid dat een kredietovereenkomst ook door een niet-bestuursorgaan kan worden gesloten ontnemt niet het publiekrechtelijk karakter aan de beslissing om daartoe al dan niet over te gaan.

Slot

4.10. Uit 4.5 tot en met 4.9.2 volgt dat de beslissing tot afwijzing van de aanvraag om een Scholingslening op grond van het Sociaal leenstelsel een besluit in de zin van artikel 1:3, eerste lid, van de Awb is, zodat hiertegen bezwaar open stond. Het college heeft het bezwaar dan ook ten onrechte niet-ontvankelijk verklaard. De rechtbank heeft dit niet onderkend. De aangevallen uitspraak dient daarom te worden vernietigd. Doende wat de rechtbank zou behoren te doen zal de Raad het bestreden besluit vernietigen wegens strijd met artikel 1:3, eerste lid, van de Awb.

4.11. Vervolgens staat te bezien welk vervolg hieraan moet worden gegeven. Geen aanleiding bestaat om de rechtsgevolgen van het te vernietigen besluit in stand te laten. Evenmin bestaat, gelet op het feit dat het college nog niet inhoudelijk op het bezwaar heeft beslist en mede gelet op de standpunten van partijen ter zitting, aanleiding om een zogenoemde bestuurlijke lus dan wel een andere vorm van finale geschilbeslechting toe te passen. De Raad zal het college opdracht geven om met inachtneming van deze uitspraak een nieuwe beslissing op het bezwaar te nemen. Gelet op de standpunten van partijen ter zitting bestaat geen aanleiding voor toepassing van artikel 8:113 van de Awb.

4.12. Gelet op 4.4 tot en met 4.11 slaagt het hoger beroep. De aangevallen uitspraak zal worden vernietigd. ■

323

16 januari 2018, nr. 17/766 PW
(Mrs. Bel, Stehouwer, Zimmerman)
ECLI:NL:CRVB:2018:112

Middelen, voorliggende voorziening, ondanks verzoek staatssecretaris niet anticiperen op Wet vrijlating lijfrenteopbouw

(art. 15 lid 2 aanhef en onder b art. 31 lid 8 aanhef en onder b Participatiewet)

(...)

Overwegingen

4.2. Op 1 april 2016 is de Wet vrijlating lijfrenteopbouw en inkomsten uit arbeid en bevordering vrijwillige voortzetting pensioenopbouw (Wet vrijlating lijfrenteopbouw) in werking getreden. In deze wet is onder meer geregeld dat een lijfrente (thans gedefinieerd in artikel 1, aanhef en onder n, van de PW) onder bepaalde voorwaarden niet langer als voorliggende voorziening kan worden beschouwd (artikel 15, tweede lid, aanhef en onder b, van de PW) en niet in aanmerking kan worden genomen als middel waarover redelijkerwijs kan worden beschikt (artikel 31, achtste lid, aanhef en onder h, van de PW).

4.3. De aanvragen van appellante dateren van voor de invoering van de Wet vrijlating lijfrenteopbouw. Voor de eerste aanvraag loopt de hier te beoordelen periode van 3 september 2015 tot en met 13 oktober 2015. Voor de tweede aanvraag loopt de hier te beoordelen periode van 10 december 2015 tot en met 11 december 2015. Dat betekent dat de onder 4.2 vermelde regelgeving ten tijde van de beoordeling van de aanvragen van appellante nog niet van toepassing was.

4.4. Partijen zijn verdeeld over het antwoord op de vraag of het college de onder 4.2 vermelde regelgeving anticiperend had moeten toepassen bij de beoordeling van de aanvragen van appellante. Appellante heeft erop gewezen dat de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (staatssecretaris) gemeenten en de Sociale verzekeringsbank met klem heeft verzocht om vanaf 1 januari 2015 met toepassing van het individualiseringsbeginsel te anticiperen op deze wetswijziging. Hiervoor is door de staatssecretaris voor 2015 een bedrag van 41 miljoen euro beschikbaar gesteld (zie de brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer van 18 december 2014, *Kamerstukken II* 2014/15, 32043, 239).

4.5. Het college was niet gehouden te voldoen aan het verzoek van de staatssecretaris om in strijd met de toen geldende bepalingen van de PW te anticiperen op de invoe-

ring van de Wet vrijlating lijfrenteopbouw. Het college heeft ter zitting toegelicht dat het bewust heeft afgezien van het opstellen van beleid waarmee invulling werd gegeven aan de oproep van de staatssecretaris. Het college heeft er dus voor gekozen om de bij de Wet vrijlating lijfrenteopbouw ingevoerde bepalingen niet anticiperend toe te passen. Gelet hierop heeft de rechtbank terecht geoordeeld dat alleen de tijdens de te beoordelen perioden geldende wetgeving van toepassing was op de beoordeling van de aanvragen van appellante. Aan het beantwoorden van de vraag of het vermogen in een stamrecht bv moet worden gelijkgesteld met een lijfrente als bedoeld in de Wet vrijlating lijfrenteopbouw komt de Raad dan ook, net als de rechtbank, niet toe.

4.6. De rechtbank heeft niet onderkend dat het college de afwijzingsgrond dat het college niet anticipeert op de invoering van de Wet vrijlating lijfrenteopbouw niet ten grondslag heeft gelegd aan de bestreden besluiten. Het college heeft immers getoetst of met het vermogen in de stamrecht bv aan de Wet vrijlating vermogensopbouw was voldaan. Aan de bestreden besluiten kleefde dan ook een motiveringsgebrek. Aanleiding bestaat dit gebrek met toepassing van artikel 6:22 van de Awb te passeren, omdat aannemelijk is dat appellante hierdoor niet is benadeeld.

4.7. Appellante heeft aangevoerd dat het college met toepassing van het individualiseringsbeginsel als bedoeld in artikel 18, eerste lid, van de PW het vermogen in de stamrecht bv niet tot de middelen had moeten rekenen. Het vermogen in de stamrecht bv is exclusief bedoeld als oudedagsvoorziening voor appellante en daarmee aan te merken als derde-pijlerpensioen. Appellante heeft slechts zeventien jaar pensioen opgebouwd in de tweede pijler. Appellante kan niet nu al beschikken over het vermogen in de stamrecht bv zonder dat zij een aanzienlijk deel hiervan kwijtraakt in verband met fiscale wet- en regelgeving en te maken kosten.

4.8. Op grond van artikel 18, eerste lid, van de PW is het bijstandverlenend orgaan verplicht om de bijstand en de daaraan verbonden verplichtingen af te stemmen op de omstandigheden, mogelijkheden en middelen van de betrokkene. Deze bepaling geeft invulling aan één van de uitgangspunten van de PW, te weten dat de bijstand wordt afgestemd op de feitelijke behoeften in het individuele geval. Volgens vaste rechtspraak (uitspraak van 11 september 2012, ECLI:NL:CRVB:2012:BX8450) is voor een dergelijke individuele afstemming slechts plaats in zeer bijzondere situaties. In dit geval is van een dergelijke situatie geen sprake. Zoals het college ter zitting terecht heeft betoogd, blijkt uit de statuten van de

oprichting van [BV] noch uit de stamrecht-overeenkomst dat het vermogen in de stamrecht bv uitsluitend kan worden aangewend voor periodieke uitkeringen bij het ingaan van de pensioengerechtigde leeftijd van appellante. Ter zitting heeft appellante bevestigd dat de stamrechtsovereenkomst de mogelijkheid openlaat periodiek uit te keren voorafgaand aan de pensioengerechtigde leeftijd. Dat betekent dat appellante kan beschikken over het vermogen in de stamrecht bv. De door appellante aangevoerde omstandigheden zijn niet zodanig bijzonder dat appellante geacht moet worden niet redelijkerwijs te kunnen beschikken over dit vermogen. ●

College van Beroep voor het bedrijfsleven

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. J.J.

512e, Senior juridisch medewerker bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven.

324

17 januari 2018, nr. 13/500, 13/501 en 13/512

(Mrs. Eggeraats, Kerkmeester, Van den Berk)
ECLI:NL:CBB:2018:1

Einduitspraak na prejudiciële verwijzing. Nederlandse telecomaandieners zijn verplicht om abonneegegevens, zoals naam, adres en telefoonnummer, te verstrekken voor de opname in (digitale) telefoongidsen in een andere EU lidstaat. De toestemming die een abonnee geeft voor opname van zijn gegevens in een telefoongids, geldt ook voor andere EU lidstaten. De telecomaandieners hoeven voor het verstrekken van informatie over de landsgrenzen dus niet opnieuw toestemming aan hun abonnees te vragen.

(art. 3.1 Bude; art. 25 Richtlijn 2002/22/EG)

Het Belgische bedrijf EDA biedt abonnee-informatiediensten en een elektronische telefoongids aan. De diensten van EDA zijn uitsluitend toegankelijk vanaf Belgisch grondgebied. Appellanten (Tele2, Ziggo en Vodafone) zijn aanbieders die in Nederland telefoonnummers in gebruik geven. EDA heeft bij appellanten een verzoek ingediend tot het beschikbaar stellen van abonneegegevens. Appellanten hebben niet aan dit verzoek voldaan. EDA heeft hierop op een verzoek om geschilbeslechting bij ACM ingediend.

Bij de bestreden besluiten heeft ACM besloten dat:

- EDA aanspraak kan maken op het bepaalde in artikel 3.1 van het Besluit universele dienstverlening en eindgebruikersbelangen (Sib. 2004, 203; hierna: Bude) voor zover zij de beschikbaar gestelde nummers met bijbehorende informatie gebruikt voor het op de markt brengen van een standaard abonnee-informatiedienst.
- Appellanten de NAWT-gegevens (naam, adres, postcode, woonplaats, telefoonnummer) van hun abonnees aan EDA ter beschikking moeten stellen tegen billijke, objectieve, kostengeoriënteerde en non-discriminatoire voorwaarden.
- Appellanten hiertoe binnen een redelijke termijn zorg dienen te dragen dat de toestemming die zij hun abonnees bij het aangaan van de overeenkomst vragen voor opname in elke standaard telefoongids en elk abonneebestand dat voor een standaard abonnee-informatiedienst wordt gebruikt, in overeenstemming wordt gebracht met hetgeen in artikel 3.2 van het Bude is bepaald.

Appellanten hebben tegen die beslissing van ACM beroep ingesteld bij het College. In zijn uitspraak 3 juli 2015 (ECLI:NL:CBB:2015:271) heeft het College vastgesteld dat in geschil is of de verplichting bestaat om op grond van art. 3.1 Bude abonneegegevens beschikbaar te stellen aan EDA, nu EDA niet in Nederland is gevestigd. Art. 3.1 Bude geeft in Nederland uitvoering aan art. 25 lid 2 Richtlijn 2002/22/EG (Universeledienstrichtlijn; hierna: USD). De beantwoording van de rechtsvraag die partijen verdeeld houdt, vergt dus een interpretatie van de reikwijdte van art. 25 lid 2 USD.

Gelet daarop heeft het College geoordeeld de voorliggende vraag niet te kunnen beantwoorden zonder daarover het oordeel van het Hof van Justitie van de Europese Unie (Hof van Justitie) te vernemen. Het College heeft daarom het Hof van Justitie verzocht bij wijze van prejudiciële beslissing uitspraak te doen ten aanzien van de volgende vragen:

- Moet art. 25 lid 2 Richtlijn 2002/22/EG zo worden uitgelegd dat onder verzoeken ook moet worden begrepen een verzoek van een in een andere lidstaat gevestigde onderneming, die informatie vraagt ten behoeve van het verstrekken van openbare telefooninlichtingendiensten en telefoongidsen die worden aangeboden in die lidstaat en/of in andere lidstaten?
- Als vraag 1 bevestigend wordt beantwoord: mag de aanbieder die telefoonnummers in gebruik geeft, en die op grond van een nationale regeling gehouden is de abonnee toestemming te vragen voor opname in standaard telefoongidsen en standaard abonnee-informatiediensten, in de vraag om

toestemming op grond van het non-discriminatiebeginsel differentiëren naar de lidstaat waarin de onderneming die verzoekt om informatie als bedoeld in art. 25 lid 2 Richtlijn 2002/22/EG, de telefoongids en abonnee-informatiedienst aanbiedt?

Bij arrest van 15 maart 2017 heeft het Hof van Justitie antwoord gegeven op de door het College gestelde vragen. Het debat tussen partijen heeft zich voortgezet. Het College komt tot de volgende beoordeling:

‘2. Het Hof van Justitie EU heeft in het arrest voor recht verklaard:

“1) Artikel 25, lid 2, van richtlijn 2002/22/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 maart 2002 inzake de universele dienst en gebruikersrechten met betrekking tot elektronische-communicatienetwerken en -diensten (Universeledienstrichtlijn), zoals gewijzigd bij richtlijn 2009/136/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2009, moet aldus worden uitgelegd dat onder het begrip “verzoeken” in dat artikel ook wordt begrepen het verzoek van een onderneming die is gevestigd in een andere lidstaat dan die waarin de ondernemingen zijn gevestigd die telefoonnummers aan abonnees toekennen, en die verzoekt om de relevante informatie waarover deze ondernemingen beschikken, ten behoeve van het verstrekken van openbare telefooninlichtingendiensten en telefoongidsen in deze lidstaat en/of in andere lidstaten.

2) Artikel 25, lid 2, van richtlijn 2002/22, zoals gewijzigd bij richtlijn 2009/136, moet aldus worden uitgelegd dat het zich ertegen verzet dat een onderneming die telefoonnummers aan abonnees toekent en krachtens de nationale regeling verplicht is toestemming te vragen van deze abonnees voor het gebruik van de hen betreffende gegevens ten behoeve van het verstrekken van telefooninlichtingendiensten en telefoongidsen, dit verzoek zodanig formuleert dat die abonnees in hun toestemming voor dat gebruik differentiëren naargelang van de lidstaat waarin de ondernemingen die de in deze bepaling bedoelde informatie zouden kunnen vragen, deze diensten aanbieden.”

3.1. Ziggo heeft als (tweede) beroepsgrond aangevoerd dat artikel 3.1 Bude niet van toepassing is omdat EDA niet een algemeen beschikbare telefoongids en/of abonnee-informatiedienst aanbiedt. Volgens Ziggo is dat in de eerste plaats niet het geval omdat de door EDA via de shortcode 1212 aangeboden dienst niet beschikbaar is voor het Nederlands publiek en in de tweede plaats omdat de diensten die EDA wil aanbieden niet voldoende zijn gespecificeerd. In haar zienswijze na het arrest stelt Ziggo, dat de dienst van EDA niet binnen de reikwijdte

van artikel 25, tweede lid, van de Universele dienstrichtlijn valt. Ziggo licht haar standpunt dat de diensten van EDA onvoldoende zijn gespecificeerd daarbij toe door aan te voeren dat deze niet kunnen worden aange-merkt als een standaard telefoongids en/of informatiedienst, nu EDA additionele functionaliteiten aanbiedt, zoals de dienst waarbij een naam gevonden kan worden op basis van een telefoonnummer, de zogenaamde omgekeerde zoekopdracht en EDA voornemens is de abonneegegevens ook voor andere doeleinden in te zetten. Vodafone heeft zich hier in haar zienswijze na het arrest bij aangesloten.

Het College overweegt dat ingevolge artikel 3.1 van het Bude de verplichting tot het verstrekken van de relevante informatie geldt voor informatie ten behoeve van het verstrekken van algemeen beschikbare telefoongidsen en algemeen beschikbare abonnee informatie diensten. Het College ziet geen grond voor het oordeel dat hiermee wordt gedoeld op andere informatie dan die ten behoeve van "het verstrekken van openbare telefooninlichtingen-diensten en telefoongidsen", als geformuleerd in artikel 25, tweede lid, van het Bude. Voor zover Ziggo in haar beroepsgrond een onderscheid wenst te maken op de grond dat EDA in een andere lidstaat is gevestigd, stuit haar beroepsgrond af op de verklaring voor recht van het Hof van Justitie EU, zoals weergegeven onder 2, punt 1.

Voor zover Ziggo betoogt dat de door EDA gevraagde informatie verder reikt, acht het College relevant dat EDA stelt geen omgekeerde zoekopdrachten beschikbaar te stellen op de Nederlandse abonneegegevens en zij zich bereid heeft verklaard om dit in de met appellanten te sluiten overeenkomsten vast te leggen. Additionele functionaliteiten zijn derhalve niet aan de orde. Uit productie 1 bij het verzoek tot geschilbeslechting volgt dat men voor een reguliere zoekopdracht de familienaam, de voornaam en de woonplaats dient in te vullen. De Nederlandse nummers worden derhalve alleen voor standaarddiensten van de telefoongids en abonnee-informatiediensten gebruikt. De beroepsgrond faalt.

3.2. Zowel Ziggo als Vodafone hebben een beroepsgrond gericht tegen het oordeel van ACM dat zij op grond van artikel 3.1 Besluit universele dienstverlening en eindgebruikers (Bude) verplicht zijn om abonneegegevens aan EDA te verstrekken. Volgens hen worden de rechten van de eindgebruikers, waarbij het met name gaat om de bescherming van de privacy en de persoonlijke levenssfeer, gewaarborgd door de verplichting abonneegegevens te verstrekken aan nummerinformatiediensten op (uitsluitend)

het eigen grondgebied van de lidstaat. Ziggo en Vodafone hebben aangevoerd dat zij derhalve niet gehouden zijn deze gegevens aan EDA te verstrekken omdat EDA uitsluitend haar diensten in België aanbiedt. Uit de hiervoor onder 2, punt 1, weergegeven verklaring voor recht van het Hof van Justitie EU volgt echter dat artikel 25, tweede lid, van de Universeledienstrichtlijn ook ziet op verzoeken van een onderneming die is gevestigd in een andere lidstaat dan die waarin de ondernemingen zijn gevestigd die telefoonnummers aan abonnees toekennen. Artikel 25, tweede lid, van de Universeledienstrichtlijn biedt dus geen ruimte om onderscheid te maken naar vestigingsplaats, zoals appellanten hebben betoogd. Deze beroepsgrond faalt eveneens.

3.3. Ziggo, Vodafone en Tele2 hebben een beroepsgrond gericht tegen het oordeel van ACM in het dictum onder c (en de overwegingen in randnummers 140 tot en met 149 besluit Ziggo; randnummers 134 tot en met 143 besluit Tele2; randnummers 143 tot en met 152 besluit Vodafone) van de bestreden besluiten dat uit de toestemmingsvraag duidelijk moet blijken dat de abonneegegevens worden opgenomen in standaardabonnee-informatiediensten die in het buitenland gevestigd zijn. Uit de hiervoor onder 2, punt 2, weergegeven verklaring voor recht van het Hof van Justitie EU volgt dat een dergelijke differentiatie niet is toegestaan. Indien een abonnee toestemming heeft verleend voor opname in een openbare telefoongids of abonnee-informatiedienst, geldt deze toestemming voor alle aanbieders van zodanige diensten. Het doel van de publicatie van de persoonsgegevens van de abonnee waarvoor deze toestemming heeft verleend is beslissend voor de beoordeling van de reikwijdte van die toestemming. Nu EDA de Nederlandse nummers uitsluitend gebruikt voor de standaarddiensten van de telefoongids en abonnee-informatiedienst hoeft geen nieuwe (aanvullende) toestemming te worden gevraagd en verkregen. De beroepsgrond slaagt. De bestreden besluiten kunnen op dit punt niet in stand blijven. •

325

17 januari 2018, nr. 17/342
(Mrs. Aerts, Stam, De Moor-van Vugt)
ECLI:NL:CBB:2018:5

Is sprake van een appellabel bestuurlijk rechtsoordeel? Verwijzing naar vaste jurisprudentie van het College, zoals o.a. blijkend uit zijn uitspraken van 21 juli 1998 (ECLI:NL:CBB:1998:ZF3595), 1 juli 2014

(ECLI:NL:CBB:2014:256), 28 december 2016 (ECLI:NL:CBB:2016:405) en 28 september 2017 (ECLI:NL:CBB:2017:319). Het College ziet in dit geval geen reden waarom van appellanten niet gevergd kan worden dat zij eventuele nadere besluitvorming van AFM, waartegen in rechte kan worden opgekomen, afwachten. Dat eventuele handhavingsbesluiten, gericht aan de vergunninghoudende entiteiten, geen rechtsingang bieden aan appellanten, omdat zij bij die besluiten geen belanghebbenden zouden zijn in de zin van art. 1:2 lid 1 Awb, vormt voor het College evenmin aanleiding om de brief als appellabel bestuurlijk rechtsoordeel aan te merken. Uit het wettelijk systeem vloeit voort dat enkel belanghebbenden tegen een besluit kunnen opkomen. Het uitlokken van een bestuurlijk rechtsoordeel kan niet ertoe leiden dat via die weg ook aan niet-belanghebbenden toegang tot de bestuursrechter wordt geboden.

(art. 1:3 Awb)

AFM heeft de aanvraag van Global Fund House BV (GFH) tot verlening van een vergunning als bedoeld in artikel 2:65 van de Wet op het financieel toezicht (Wft) afgewezen, mede omdat de betrouwbaarheid van [naam 1] als beoogd beleidsbepaler bij GFH niet langer buiten twijfel staat en omdat [naam 1] niet geschikt is in verband met het beheren van een beleggingsinstelling. Omdat dit oordeel gevolgen heeft voor de toetsbare posities die [naam 1] thans (nog) bekleedt bij de financiële ondernemingen van de Global Fund House Groep (GFH Groep) die onder toezicht staan van AFM, is [naam 1] in de gelegenheid gesteld deze posities terug te brengen tot onder een toetsbaar niveau. GFH heeft aan AFM een plan voorgelegd voor een wijziging van de aandeelhoudersstructuur van GFH en de GFH Groep. GFH is van mening dat de implementatie van de voorgenomen structuur van aandelenbelangen in GFH tot gevolg heeft dat geen sprake zal zijn van een gekwalificeerde deelneming door één of meerdere aandeelhouders in Wft-gereguleerde entiteiten binnen de GFH Groep. Bij brief van 17 maart 2016 heeft AFM meegedeeld dat zij van oordeel is dat [naam 1] ook na doorvoering van de voorgestelde herstructurering een toetsbare positie inneemt en dat AFM niet op voorhand uitsluit dat dit ook geldt voor de overige in de structuur genoemde vennootschappen en haar aandeelhouders.

Bij het bestreden besluit, waartegen het beroep bij de rechtbank was gericht, heeft AFM het door GFH en [naam 1] (appellanten) tegen de brief van 17 maart 2016 gemaakte

bezwaar niet ontvankelijk verklaard, omdat deze brief volgens haar geen besluit in de zin van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en ook geen appellabel bestuurlijk rechtsoordeel is. De rechtbank heeft het beroep ongegrond verklaard.

Appellanten hebben hoger beroep ingesteld bij het College. Dat oordeelt als volgt:

6.1 De brief van 17 maart 2016 is naar het oordeel van het College geen besluit in de zin van artikel 1:3, eerste lid, van de Awb. Ook de partijen gaan daar overigens van uit. Deze brief is er immers niet op gericht verandering te brengen in de bestaande rechtsverhouding. De brief bevat enkel het standpunt van AFM omtrent de toepassing van het recht, waartegen in beginsel geen rechtsbescherming door de bestuursrechter open staat.

6.2 Volgens vaste jurisprudentie van het College, zoals onder andere blijkend uit zijn uitspraken van 21 juli 1998 (ECLI:NL:CBB:1998:ZF3595), 1 juli 2014 (ECLI:NL:CBB:2014:256), 28 december 2016 (ECLI:NL:CBB:2016:405) en 28 september 2017 (ECLI:NL:CBB:2017:319), kan het geven van een als zelfstandig en definitief bedoeld rechtsoordeel omtrent de toepasselijkheid van een wettelijke bepaling in een gegeven situatie ten aanzien waarvan een bestuursorgaan de bevoegdheid heeft, in zeer bijzondere gevallen voor wat betreft de mogelijkheid daartegen in rechte op te komen worden gelijkgesteld met een besluit als bedoeld in artikel 1:3, eerste lid, van de Awb. Hiervoor bestaat slechts grond in gevallen waarin niet kan worden geoordeeld dat het rechtsoordeel vooruitloopt op een ten aanzien van betrokkene te verwachten of door hem uit te lokken besluit tot toepassing van de wettelijke regeling, waartegen in rechte kan worden opgekomen zonder dat sprake is van een voor betrokkene onevenredig belastende weg naar de rechter.

6.3 Met de rechtbank is het College van oordeel dat in dit geval geen aanleiding bestaat de brief van 17 maart 2016 voor wat betreft de mogelijkheid daartegen in rechte op te komen gelijk te stellen met een appellabel besluit. Daartoe overweegt het College het volgende.

6.4 Voorop staat dat sinds het besluit van 11 juni 2015 de AFM-vergunninghoudende entiteiten die tot de GFH Groep behoren en waarbij [naam 1] een toetsbare positie inneemt, niet langer aan de voor hen geldende vergunningvereisten voldoen. Tegen die overtreding van de Wft kan AFM handhavend optreden. AFM heeft, om handhavend optreden te voorkomen, de gelegenheid geboden om deze overtreding(en) te beëindigen door [naam 1] posities die hij bij

de betrokken vergunninghoudende entiteiten inneemt, terug te brengen tot onder een toetsbaar niveau. AFM heeft ter zitting toegelicht dat zij in dat kader informeel overleg heeft gevoerd met appellanten over de wijze waarop [naam 1] aan het afbouwen van zijn posities invulling zou moeten geven. Gedurende de periode van dat informele overleg heeft AFM geen aanleiding gezien jegens de feitelijk in overtreding zijnde vergunninghoudende entiteiten formele handhavingsinstrumenten in te zetten.

6.5 Het College stelt vast dat appellanten ter afwijking van mogelijk (nader) handhavend optreden door AFM zekerheid wensen over het antwoord op de vraag of met het doorvoeren van de voorgenomen structuurwijziging van de GFH Groep de hiervoor genoemde overtreding van de betrokken vergunninghoudende entiteiten wordt beëindigd. Het College ziet in dit geval geen reden waarom van appellanten niet gevergd kan worden dat zij eventuele nadere besluitvorming van AFM in dat verband, waartegen in rechte kan worden opgekomen, afwachten. Daartoe overweegt het College dat het in de eerste plaats aan de vergunninghoudende entiteiten is om ervoor te zorgen dat zij aan de relevante wet- en regelgeving voldoen. De wijze waarop zij een vastgestelde overtreding beëindigen, in dit geval door een structuurwijziging, is in beginsel hun eigen verantwoordelijkheid. Van een onevenredig belastende weg naar de rechter is voorts geen sprake, omdat het bestuurlijk rechtsoordeel geen wijziging brengt in het gegeven dat de Wft reeds sinds 11 juni 2015 wordt overtreden. De betrokken vergunninghoudende entiteiten zullen zich door het al dan niet doorvoeren van de structuurwijziging dus niet in een juridisch nadeligere positie bevinden. Dat AFM lopende het informele overleg tussen partijen heeft afgezien van handhaving en dat een structuurwijziging kosten met zich brengt, doet aan het voorgaande niet af. De omstandigheid dat eventuele handhavingsbesluiten, gericht aan de vergunninghoudende entiteiten van de GFH Groep, geen rechtsingang bieden aan appellanten, omdat zij bij die besluiten geen belanghebbenden zouden zijn in de zin van artikel 1:2, eerste lid, van de Awb, wat daar ook van zij, vormt voor het College evenmin aanleiding om de brief van 17 maart 2016 als appellabel bestuurlijk rechtsoordeel aan te merken. Uit het wettelijk systeem vloeit voort dat enkel belanghebbenden tegen een besluit kunnen opkomen. Het uitlokken van een bestuurlijk rechtsoordeel kan niet ertoe leiden dat via die weg ook aan niet belanghebbenden toegang tot de bestuursrechter wordt geboden.

7. Het hoger beroep is ongegrond. De aangevallen uitspraak komt voor bevestiging in aanmerking." ●

326

21 december 2017, nr. 16/836

(Mr. Stuldreher)

ECLI:NL:CBB:2017:414

Niet ondertekend bezwaarschrift. Appellant heeft verzuim niet binnen de hem daartoe gestelde termijn hersteld. Naar het oordeel van het College heeft verweerder echter niet in redelijkheid gebruik kunnen maken van zijn bevoegdheid om het bezwaarschrift van appellant niet-ontvankelijk te verklaren, aangezien bij verweerder geen twijfel bestond omtrent de identiteit van appellant als indiener van dat bezwaarschrift.

(art. 6:5, 6:6 Awb)

Appellant heeft bezwaar gemaakt tegen het besluit van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (verweerder) tot toepassing van spoedbestuursdwang. Het bezwaarschrift van appellant is niet door hem ondertekend. Verweerder bevestigt de ontvangst van het bezwaarschrift en stelt appellant in de gelegenheid binnen vier weken zijn bezwaarschrift (alsnog) te ondertekenen. Daarbij vermeldt verweerder dat appellant daarmee kan voorkomen dat het bezwaarschrift niet-ontvankelijk wordt verklaard. Later vindt er telefonisch contact plaats tussen een medewerkster van het team Handhaving van de afdeling Juridische Zaken van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en appellant. In dit telefoongesprek wordt duidelijk dat de ontvangstbevestiging van verweerder onjuist was geadresseerd en wordt aan appellant toegezegd dat de brief opnieuw aan hem wordt verstuurd. Dit wordt tevens aan appellant bevestigd per e-mail. Bij het bestreden besluit heeft verweerder het bezwaar van appellant niet-ontvankelijk verklaard. Verweerder heeft hieraan ten grondslag gelegd dat het door appellant ingediende bezwaarschrift niet voldoet aan de eis van artikel 6:5 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) dat het bezwaarschrift moet worden ondertekend, en dat appellant, hoewel daartoe in de gelegenheid gesteld, dit gebrek niet heeft hersteld.

Het College ziet zich in beroep gesteld voor de vraag of verweerder in redelijkheid gebruik heeft kunnen maken van zijn uit artikel 6:6, onder a, van de Awb volgende

bevoegdheid om het bezwaarschrift niet-ontvankelijk te verklaren. Het College beantwoordt die vraag ontkennend en overweegt daartoe als volgt.

5.2 Het College overweegt dat de ondertekening van een bezwaarschrift dient als bewijs dat het geschrift daadwerkelijk door de indiener is opgesteld. In navolging van jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep (zie uitspraak van 4 augustus 2017, ECLI:NL:CRVB:2017:2705) oordeelt het College dat een niet-ontvankelijkverklaring van het bezwaarschrift achterwege blijft, indien de identiteit van de indiener van het bezwaar op andere wijze kan worden vastgesteld of aan diens identiteit niet hoeft te worden getwijfeld.

5.3 Blijkens het bezwaarschrift en het verhandelde ter zitting heeft appellant reeds voor het indienen van zijn bezwaarschrift telefonisch contact gehad met verweerder over de toegepaste spoedbestuursdwang, waarbij de zaak ook inhoudelijk is besproken. Verweerder heeft ter zitting erkend dat door appellant is getracht mondeling bezwaar te maken tegen het primaire besluit. Verweerder heeft appellant daarop te kennen gegeven dat hij zijn bezwaren

schriftelijk moest indienen.

Na het indienen van het bezwaarschrift heeft op 29 oktober 2015 telefonisch contact tussen verweerder en appellant plaatsgevonden. Blijkens de hiervan opgemaakte telefoonnotitie zijn ook tijdens dit gesprek de bezwaren van appellant inhoudelijk besproken. Na dit telefoongesprek heeft verweerder appellant dezelfde dag nog een e-mail gestuurd op het e-mailadres zoals opgenomen in het bezwaarschrift, in welk adres de naam van appellant is opgenomen. In deze e-mail vraagt verweerder appellant niet alleen om zijn handtekening, maar ook om stukken van zijn dierenarts dan wel andere stukken waaruit blijkt dat zijn hond door een dierenarts werd behandeld.

5.4 Gezien deze feiten en omstandigheden is naar het oordeel van het College de conclusie gerechtvaardigd dat niet behoefte te worden getwijfeld aan de identiteit van appellant als indiener van het bezwaarschrift. Desgevraagd heeft verweerder ter zitting ook bevestigd dat bij hem geen twijfels bestonden omtrent de identiteit van appellant. Daarbij heeft verweerder aangegeven alleen te hebben gekozen voor niet-ontvankelijkverklaring van het bezwaar, omdat appellant geen gebruik heeft

gemaakt van de gegeven mogelijkheid zijn bezwaarschrift alsnog ondertekend in te dienen. Nu verweerder uitsluitend om deze formele reden tot niet-ontvankelijkverklaring van het bezwaarschrift van appellant is overgegaan, terwijl aan diens identiteit niet behoefte te worden getwijfeld, is het College van oordeel dat verweerder niet in redelijkheid gebruik heeft kunnen maken van zijn bevoegdheid om het bezwaarschrift van appellant niet-ontvankelijk te verklaren.

5.5 Het beroep tegen het bestreden besluit is gegrond en dit besluit komt dan ook voor vernietiging in aanmerking. Gelet op de aard van het gebrek, namelijk het niet inhoudelijk behandelen van het bezwaar van appellant en daarmee het ontbreken van een heroverweging van het primaire besluit als bedoeld in artikel 7:11, eerste lid, van de Awb, ligt het toepassen van een bestuurlijke lus niet voor de hand. Het College betreft hierbij mede hetgeen hierna wordt overwogen met betrekking tot het kostenbesluit. Het College ziet dan ook aanleiding om verweerder opdracht te geven een nieuw besluit op het bezwaar tegen het primaire besluit te nemen met inachtneming van deze uitspraak' ■

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Het verdient aanbeveling vóór het indienen van artikelen contact op te nemen met het redactie bureau; dit kan dubbel of vergeefs werk voorkomen.

Het NJB kent verschillende soorten hoofdartikelen. Voor alle artikelen geldt dat de auteur in de eerste alinea's duidelijk maakt aan de NJB-lezers waarom dit artikel interessant is om verder te lezen.

- **Wetenschappelijke artikelen:** omvang inclusief notenapparaat 3 000 tot maximaal 5 000 woorden. Uitgebreidere versies kunnen op de NJB-site worden geplaatst. Deze artikelen voldoen aan de maatstaven van het wetenschappelijk forum. Zij vermeerderen de bestaande kennis met relevante nieuwe inzichten die methodisch worden verantwoord.
- **Lessen voor de praktijk:** indicatie van de omvang inclusief notenapparaat 2 500 woorden. Dit is een analyse van een expert met als doel de praktijk te informeren over 'best practices'.
- **Focus:** indicatie van de omvang inclusief notenapparaat 2500 woorden. Deze artikelen geven een schets en ordening van interessante actuele ontwikkelingen in een deelgebied.
- **Essays:** indicatie van de omvang 3 000 woorden. Dit is een prikkelende beschouwing over een breder onderwerp. Verwijzingen staan bij voorkeur in de tekst zelf.

- **Opinies** zijn in beginsel gebonden aan de omvang van één pagina. Dit is 800 woorden.
- Bijdragen voor de rubriek **O&M** omvatten maximaal 1200 woorden.
- Bijdragen voor de rubriek **Reacties** blijven binnen de 600 woorden en een naschrift binnen de 300 woorden.

- Noten kunnen alleen bij artikelen worden geplaatst; daarin geen meningen, toelichtingen of andere uitweidingen, maar alleen vindplaatsen.
- Meestal ontvangt de auteur binnen 1 maand bericht of de inzending zal worden geplaatst.
- Artikelen of andere bijdragen die elders in dezelfde of vrijwel dezelfde vorm zijn of worden gepubliceerd worden niet aanvaard. Bij inzending dient vermeld te worden of en waar het artikel of de andere bijdrage eveneens ter plaatsing is aangeboden.
- Auteurs die bij een zaak of onderwerp waarover zij in het NJB willen schrijven, betrokken zijn of zijn geweest, dienen dat in een voetnoot te vermelden met een korte uitleg van de aard van hun betrokkenheid.
- Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen aan het NJB impliceert toestemming voor openbaarmaking en verspreiding t.b.v. de elektronische ontsluiting van het NJB.

Een uitgebreide toelichting op het bovenstaande is te lezen in de brochure Schrijven voor het NJB, te vinden op www.njb.nl onder de knop 'Magazine'.

SHN binnen de ZSM

Een evaluatie van de positie en dienstverlening van SHN binnen de ZSM-werkwijze

Deze studie bevat een evaluatie van de dienstverlening van Slachtofferhulp Nederland (SHN) binnen de ZSM-werkwijze. Op basis van werkbezoeken

aan drie ZSM-locaties, enkele overleggen, prestatiecijfers en bestudering van literatuur en beleidsstukken wordt een beeld geschetst van de wijze waarop SHN als ketenpartner binnen de ZSM-werkwijze functioneert. Geconstateerd wordt dat SHN zich tot volwaardige ketenpartner heeft ontwikkeld, die de slachtofferbelangen binnen de ZSM-werkwijze in de regel adequaat representeert. Dat laat onverlet dat er verbeterpunten worden gesignaleerd wat betreft de ketensamenwerking, in het bijzonder in relatie tot het aanleveren van slachtoffergegevens (door de politie) en de digitale uitwisseling van gegevens. Geconstateerd wordt dat de onderscheiden dienstverlening van SHN (primaire screening, actieve benadering en schadeinventarisatie) niet steeds goed zijn te scheiden en qua tijdsbesteding regelmatig meer tijd kosten dan begroot. Daartegenover staat dat de instroom van zaken minder is dan begroot. Deze vrijkomende ruimte wordt door SHN gebruikt om op de ZSM-locatie reguliere dienstverlening (backoffice) uit te voeren.

Het onderzoek laat zien dat er gereede aanleiding is om de activiteit 'schadeinventarisatie' onder de loep te nemen. Niet in het minst vanwege de door politie en openbaar ministerie geuite wens om schadebemiddeling te faciliteren als onderdeel van de ZSM-afdoening. Een ander aandachtspunt vormt de groeiende accentuering van de ZSM-werkwijze richting 'betekenisvol afdoen'. Die oriëntatie wordt vanuit SHN onderschreven, maar roept vragen op over haar rol als ketenpartner, in het bijzonder in relatie tot de besluitvor-

ming van het openbaar ministerie als (eind)verantwoordelijke voor de vervolgingsbeslissing.

Het onderzoek biedt een beeld van de ZSM-praktijk vanuit SHN-perspectief, aanbevelingen om gesignaleerde problemen op te lossen en enkele handvatten om de balans in de keten vanuit het perspectief van SHN te waarborgen. •

Renée Kool, Floor Geerdink, Eric Hooydonk, Barend Nieuwendijk, Sabine Tilborghs

Utrecht Centre for Accountability and Liability Law (UCALL), deel 12

Boom Juridisch 2018 44 p., € 35

ISBN 978 94 6290 454 5

Handboek Stichting en Vereniging

Studenteneditie

Het Handboek Stichting en Vereniging dat voor bestuurders, toezichthouders en adviseurs op een toegankelijke wijze een complete behandeling van de

genoemde rechtsvormen beoogt te zijn en op zich met het oog op de praktijk is geschreven, bleek ook voor studiedoeleinden bruikbaar. Daarom is deze studenteneditie nu uitgebracht. Een aantal onderwerpen uit het oorspronkelijke handboek dat de gebruikelijke leerdoeleinden van de rechtenstudent te boven gaat, is verwijderd en andere wat gecompri-meerd, terwijl tegelijkertijd, met het oog op verdere verdieping, het noten-apparaat is uitgebreid met relevante literatuur- en jurisprudentieverwijzingen. De stichting en vereniging worden behandeld van oprichting tot ontbinding, waarbij aandacht wordt besteed aan de organisatie en de structuur van deze rechtspersonen, alsook aan de vertegenwoordiging en de aansprakelijkheid van de bij de rechtspersonen betrokkenen. De taak en het functioneren van de verschillende actoren in het leven van de rechtspersoon komen aan de orde, met ruim aandacht voor de statutaire inrichting en wijziging van de statuten. Bij de bespreking van bestuur en toezicht komt ook de 'governance' van

de organisatie uitgebreid aan bod. Voordat ingegaan wordt op de ontbindingsproblematiek, wordt ingegaan op het enquêterecht, omzetting in een andere rechtsvorm, en (her)structurering door middel van **5.12e** fusie en splitsing. Ook worden complexe verenigingen met afdelingen, de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij behandeld. Ten slotte komt de positie van de rechtspersoon in concernstructuren aan bod en wordt nog aandacht besteed aan het toekomstperspectief van deze rechtsvormen. •

Prof. mr. C.A. Schwarz, prof. mr. D.F.M.M. Zaman

Uitgeverij Paris 2018, 484 p., € 34,95

ISBN 978 94 6251 159 0

Questioning EU Citizenship

Judges and the Limits of Free Movement and Solidarity in the EU

Supranational citizenship is politically contested, the object of prominent court rulings and has given rise to intense academic debate. The contributions to this volume scrutinise these contestations with a special emphasis on the position of the Court of Justice whose more restrictive recent judgments indicate that something fundamental may have changed. Analysing the contents and context of the case law, which have been the subject of numerous academic contributions, this book will broaden its outlook to political, social and normative factors that can influence the evolution of citizens' rights, including the Brexit referendum and broader debates about immigration. Doing so will embed institutional practices into an analytical framework highlighting links between European Union (EU) citizenship and the ongoing crisis of the European project and examining dynamics which may help rationalise the continuous reconfiguration of citizens' rights. •

Daniel Thym

Hart Publishing 2017, 344 p., £75

ISBN 978 1 5095 1126 5

328

Burgerlijk (proces)recht

WR, Tijdschrift voor Huurrecht

nr. 1, 2018

J.A.M. Deckers

Hoe kan een verhuurder of nutsbedrijf een woning binnentreden?

– Hoe kan een verhuurder of nutsbedrijf de woning binnengaan om een contractuele plicht van de andere partij af te dwingen dan wel zelf daadwerkelijk werkzaamheden in de bewoonde woning uitvoeren? Tot het moment dat de wetgever ook aan de burgerlijke rechter de bevoegdheid verleent om een machtiging tot het binnentreden van de woning tegen de wil van de bewoner af te geven, dan wel de Hoge Raad de bestaande regelgeving in die betekenis uitlegt, zullen zij het moeten doen met de 'tijdelijke gedeeltelijke ontruiming'. Dat is omslachtig, maar werkt tot nu toe wel.

Tijdschrift Beslag, Executie & Rechtsvordering

nr. 6, 2017

De beslagsyllabus, 2017

FFG.T. Hofmeijer-Rutten

De beslagsyllabus bestaat nu 26 jaar en vormt geen pseudo-wetgeving maar een weerslag van best practices die advocaten en rechters houvast kan bieden. Dit jaar is het hoofdstuk over bewijsbeslag ingrijpend gewijzigd en aangevuld met nieuwe, op Europese leest geschoeide mogelijkheden. Het laatste hoofdstuk over bewijsbeslag is grotendeels herschreven. De uitgebreide weergave van de beantwoording van de Hoge Raad van de prejudiciële vragen is vervangen door een beknopte beschrijving. S.J.W. van der Putten

Het briefadres als gekozen woonplaats

Een burger zonder woonadres kan zich bij de gemeente laten registreren op een briefadres. Dat geldt ook als hij bijvoorbeeld een lange reis maakt of als zijn woonadres om redenen van veiligheid of de bescherming van zijn persoonlijke levenssfeer niet bekend mag worden. Op een briefadres is hij voor de

overheid bereikbaar. Het lijkt vanzelfsprekend dat gerechtelijke stukken zoals een procesinleiding, vonnis of kennisgeving van een beslag ook aan dat adres kunnen worden betekend. Dat is het echter niet. De rechtsvraag of een exploit betekend kan of moet worden aan een briefadres is nog niet beantwoord door de Hoge Raad en er is sprake van verdeeldheid in de lagere rechtspraak.

R. van 't Zelfde

Verkoop van conservatoir beslagen zaken door beslaglegger

– Naar aanleiding van een kort geding in een maritieme beslagzaak worden de mogelijkheden besproken om tot verkoop van conservatoir beslagen zaken door de beslaglegger over te gaan. Hoewel de wet hiervoor geen rechtstreekse mogelijkheid biedt, kan er onder omstandigheden wel toestemming van een voorzieningenrechter worden verkregen om tot zulke verkoop over te gaan. Als het verzochte verlot door de voorzieningenrechter wordt verleend, laat dat onverlet dat de conservatoir beslaglegger die met verlot maar zonder executoriale titel tot verkoop overgaat, dat geheel op eigen risico doet. Naar Nederlands recht heeft een beslaglegger een risicoaansprakelijkheid voor de schade die werd veroorzaakt door een onrechtmatig gelegd beslag.

WPNR

149e jrg, nr. 7179, 27 januari 2018

Thema: Onroerend-goedtransacties

W.A. Ekkelkamp

Ontwikkelingen in de Vormerkung

– De Vormerkung biedt een koper van een onroerende zaak de mogelijkheid om de koopovereenkomst in te schrijven in de openbare registers en daarmee gedurende zes maanden bescherming te krijgen tegen bepaalde gebeurtenissen. In 2015 is de regeling van de Vormerkung aangepast omdat rechtspraak bevestigde dat een koper ondanks een geldige Vormerkung de koopsom niet over kon maken aan de passerend notaris in geval van een onder de koper gelegd derdenbeslag.

C.G. Breedveld-de Voogd

Digitale overdracht van woningen

– Met het oog op de rechtszekerheid en de rechtsbescherming verdient het aanbeveling voor de ondertekening

van elektronische koopakten met betrekking tot woningen wettelijk een gekwalificeerde elektronische handtekening voor te schrijven. De akte van levering kan op grond van de huidige wetgeving nog niet in elektronische vorm worden opgemaakt.

Aansprakelijkheids- en Verzekeringsrecht in de praktijk

2018-1

B.E. Tichelaar

Aansprakelijkheidsvraagstukken bij zelfrijdende auto's

– De opkomst van de zelfrijdende auto's zal nog de nodige wetswijzigingen met zich meebrengen, maar er dient vooral rekening gehouden te worden met het uitgebreidere palet aan mogelijke grondslagen voor aansprakelijkheid, en aan (potentieel) aansprakelijke partijen. Daarbij zal niet altijd duidelijk zijn in wiens sfeer de aansprakelijkheid zal liggen, bij de 'automobilist' of bij de fabrikant. Zijn de artikelen waarin de aansprakelijkheid bij verkeersongevallen momenteel is vastgelegd of op de onrechtmatige daad nog wel van toepassing nu de fout niet meer bij de mens, maar bij de machine zal liggen? Wat zijn de consequenties voor de bestuurder en bij overmacht bij een ongeval met een niet-gemotoriseerde verkeersdeelnemer en een ongeval met een gemotoriseerde verkeersdeelnemer? Wat zijn de consequenties van deze 'nieuwe' grondslagen voor de regrespositie van de WAM-verzekeraar?

M. de Haan, E.A. L. Van Emden

Is niet vastleggen per definitie fout? Over beroepsaansprakelijkheid en dossierplicht

– In deze bijdrage wordt onderzocht of een beroepsbeoefenaar die een mondeling gegeven advies of waarschuwing niet schriftelijk heeft bevestigd aan zijn opdrachtgever op zichzelf reeds een beroepsfout maakt en/of dit bewijsrechtelijke consequenties heeft. Het algemene toetsingskader bij beroepsaansprakelijkheid wordt onderzocht en de in beroepsaansprakelijkheidszaken geldende bewijsregels, vergeleken met diverse civiel- en tuchtrechtelijke normen. Recente jurisprudentie laat zien wanneer het niet schriftelijk vastleggen van een advies op zichzelf al een beroepsfout kan

inhouden. Vervolgens wordt gekeken naar de betekenis van een schriftelijkheidsvereiste voor het bewijs van de fout, het causaal verband en het leerstuk eigen schuld. Het niet schriftelijk vastleggen van gegeven adviezen is niet per definitie een civiele normschending, noch leidt het tot een afwijkende bewijslastverdeling.

329

Fiscaal recht

Bedrijfsjuridische Berichten

nr. 2, 30 januari 2018

M.A.J. Hartman, Bb 2018/6

De reikwijdte van verrekening door de Ontvanger (onder andere ex art. 24 IW 1990) in faillissement

– Kan te betalen omzetbelasting die een faillissementsboedel verschuldigd is geworden na faillissement, door de Ontvanger worden verrekend met te innen omzetbelasting die materieel voor faillissementsrecht verschuldigd is geworden bij deze failliet of een lid van de fiscale eenheid?

Tijdschrift voor Agrarisch Recht

78e jrg. nr. 1, januari 2018

A. Verduijn

Fiscale Kroniek 2017

– De belangrijkste agro-fiscale ontwikkelingen op een rij.

330

Handels- & economisch recht

WPNR

149e jrg. nr. 7179, 27 januari 2018

Thema: Onroerend-goedtransacties

M.H. 5.1.2e

Onroerend goed en algemene voorwaarden. De betekenis van Richtlijn 1993/13 betreffende oneerlijke bedingen

in consumentenovereenkomsten

– De toepasselijkheid van de Richtlijn oneerlijke bedingen op transacties met consumenten betekent dat de rechter ambtshalve moet toetsen of een beding in de algemene voorwaarden onder het bereik van de Richtlijn valt en of het oneerlijk is.

Daarbij kan een rol spelen of het beding duidelijk en begrijpelijk is geformuleerd. Indien een oneerlijk beding wordt vernietigd, is onduidelijk in hoeverre het (aanvullende) recht dan nog de verhouding tussen partijen op het punt van het vernietigde beding kan regelen.

J.J.A. Braspenning, V. Mak

De gevolgen van de EU-richtlijn hypothecaire leningen voor consumenten

– Richtlijn 2014/17/EU inzake hypothecair krediet voor consumenten heeft geen fundamentele wijzigingen gebracht in de Nederlandse regulering. Niettemin heeft de Richtlijn bepaalde effecten gehad die gunstig kunnen zijn voor een verdere discussie over consumentenbescherming in deze markt, zoals de discussie over de kosten die kredietgevers in rekening brengen voor het vervroegd aflossen of oversluiten van hypotheekleningen.

Tijdschrift voor Agrarisch Recht

78e jrg. nr. 1, januari 2018

H.A. Verhake-van Bommel,

G.M.F. Snijders

Fosfaatrechten en pacht.

Een eerste verkenning

– De rechtspraak inzake productierechten kan in het geval van fosfaatrechten niet tot sluitende oplossingen leiden. De fosfaatrechten hangen samen met bedrijven en gebouwen

vormen daarvan een centraal element. In het geval dat een geheel bedrijf werd verpacht liggen de kaarten het duidelijkst.

Aansprakelijkheids- en Verzekeringsrecht in de praktijk

2018-1

C.J. de Jong

Richtlijn verzekeringsdistributie: gelijk speelveld voor verzekeringsdistributeurs

– Op 22 februari 2016 trad de Richtlijn verzekeringsdistributie, Insurance Distribution Directive, IDD, in werking die bepaalt dat de daarin vastgelegde regels op 23 februari 2018 door de EU-lidstaten moeten zijn opgenomen in hun nationale wet- en regelgeving. Aan de orde

komen achtereenvolgens de uitgangspunten en de reikwijdte van de IDD, de verschillende taken die zijn toebedeeld aan de Europese Autoriteit voor Verzekeringen en Bedrijfspensioenen/European Insurance and Occupational Pensions Authority EIOPA en implementatie van de IDD, een aantal in de Wet en de consultatieversie van het Besluit implementatie richtlijn verzekeringsdistributie voorgestelde Wft- en BGfo-wijzigingen, zoals de vrijheid van vestiging en van dienstverlening en productontwikkeling en -goedkeuring. De IDD en van de daarmee gepaard gaande, direct werkende, gedelegeerde verordeningen voor direct writers en voor de andere als verzekeringsdistributeur aan te merken financiële ondernemingen brengt veel veranderingen met zich mee.

Rechtskundig Weekblad

jrg. 81, nr. 21, 20 januari 2018

C. Grijseels

Het preventief antiwitwasdispositief in een nieuw kleedje. Impact op de werking van de Cel voor Financiële Informatieverwerking

– [België] Met de wet van 18 september 2017 “tot voorkoming van het witwassen van geld de financiering van terrorisme en tot beperking van het gebruik van contanten” heeft de wetgever de vierde antiwitwasrichtlijn naar Belgisch recht omgezet. Een aantal van de toegebrachte wijzigingen hebben een onmiddellijke weerslag op de werking van de Cel voor Financiële Informatieverwerking: er komen nieuwe melders bij, alsook nieuwe onderliggende criminele fenomenen, de meldplicht wordt verduidelijkt, de bevoegdheden van de Cel worden ruimer en de internationale samenwerking tussen de financiële inlichtingeneenheden uitdrukkelijk opgenomen in de nieuwe wet.

331

Intellectuele eigendom & mediarecht

Mediaforum

29e jrg. nr. 7/8, december 2017

C. Roorda

ICT in de Grondwet: een concreet voorstel

– De regering heeft een voorstel ingediend om het brief-, telefoon- en telegraafgeheim in de Grondwet te vervangen door een techniekonafhankelijk brief- en telecommunicatiegeheim. Dit ontwerp beschermt wel tegen spam, maar niet tegen het af luisteren met een richtmicrofoon. Bovendien gaat het nieuwe grondrecht volledig voorbij aan ontwikkelingen in de ICT, die tot gevolg hebben dat de afbakening tussen grondrechten als privacy, vrijheid van meningsuiting en ontvangstvrijheid niet meer aansluit bij de werkelijkheid.

332

Jeugd-, relatie- & erfrecht

EB, Tijdschrift voor Scheidingsrecht

nr. 1, januari 2018

A. Heida, EB 2018/2

Het nieuwe huwelijksvermogenrecht: de belangrijkste wijzigingen op een rij

– Voor personen die na 1 januari 2018 in het huwelijk treden of een geregistreerd partnerschap aangaan, geldt niet meer van rechtswege de algehele

gemeenschap van goederen.

S.H. Oosterhuis-Broers, C. Hokken, EB 2018/3

Het samenstel van rechtshandelingen en de uitsluitingsclausule

– Op 8 september 2017 heeft de Hoge Raad een interessante uitspraak gedaan over de vraag of een woning die deels is verkregen uit een nalatenschap, behoort tot de huwelijksgemeenschap. Op grond van het nieuwe artikel 1:94 lid 2 BW vallen goederen die een van de echtgenoten voor het huwelijk heeft verkregen niet in de gemeenschap, net zo min als erfrechtelijke verkrijgingen en giften.

J.B. de Groot

Belastingplan Rutte III: gevolgen voor bestaande alimentatieverplichtingen

– Een van de voornemens van het kabinet is een wijziging in de inkomstenbelasting, stoelend op de keuze om enerzijds de belasting op arbeid te verlagen en anderzijds belasting op consumptie te verhogen.

Er moet worden geconstateerd dat bij partijen met lagere inkomens na het vaststellen van de kinderalimentatie veelal geen draagkracht meer over is voor partneralimentatie. De daling in netto draagkracht bij die inkomens als gevolg van de kabinetsplannen, zal derhalve vooral een drukkend effect hebben op de kinderalimentatie.

W.P.M. Thijssen

DGA, pensioen in eigen beheer, ‘verboden’ alimentatie en de rekening-courant (deel 1)

– Dit artikel betreft de knellende positie van de directeur groot-aandeelhouder die door de rechter wordt veroordeeld tot betaling van alimentatie die niet of niet volledig uit het DGA-salaris, uit andere privé-inkomsten of uit privévermogen van de DGA kan worden betaald, terwijl het wettelijk niet is toegestaan om het DGA-salaris te verhogen of om dividend uit de BV op te nemen. Omdat de alimentatie toch moet worden betaald, leidt dit in de praktijk tot boeking van de alimentatie in de rekening-courant tussen de DGA en de BV.

333

Mededinging en aanbesteding

Bedrijfsjuridische Berichten

nr. 2, 30 januari 2018

M. van de Hel, J. Ruigewaard,

Bb 2018/5

Misbruik machtspositie: een bijzondere verantwoordelijkheid voor dominante ondernemingen

– ACM en de EU-commissie zijn niet bang om de grenzen van het verbod op misbruik machtspositie op te zoeken.

Dan is het een positieve ontwikkeling dat het Hof van Justitie de teugels in het arrest *Intel* aantrekt en toezichthouders lijkt te dwingen om meer naar de effecten van gedragingen te kijken.

Markt & Mededinging

20e jrg, nr. 5-6, december 2017

M. Bosch, M. Meijssen

Innovatieconcurrentie na Dow/

DuPont: floreert innovatie

in garages of in Silicon Valley?

– Om te mogen fuseren moesten Dow en DuPont van de Europese Commissie bijna de gehele wereldwijde R&D-organisatie van DuPont afstoten. Ook in de digitale sector

zijn tal van voorbeelden waarin gevestigde spelers innovatieve start-ups overnemen. Om onaangename verrassingen voor fusiepartners te voorkomen zou het goed zijn als de Commissie nu al duidelijk maakt wat voor haar zwaarder weegt: het voorkomen van hogere prijzen of meer innovatie.

Aanbestedingsrecht

nr. 6, december 2017

T.H. Chen

Combinatie van percelen volgens artikel 2.10 Aanbestedingswet 2012

– Het nieuwe art. 2.10 Aanbestedingswet 2012 is de implementatie van art. 46 Richtlijn 2014/24/EU, dat het mogelijk maakt om de opdracht te verdelen in percelen die in bepaalde combinaties kunnen worden gegund. Welke mogelijkheden heeft een aanbestedende dienst om percelen te combineren? Het toestaan van het bieden van kortingen op combinaties van percelen is goed mogelijk bij een klein aantal percelen en een klein aantal inschrijvers. Wordt dit aantal te groot, dan is de uitslag alleen nog maar met een computerprogramma vast te stellen. Denkbaar is dat de rechter een dergelijke gunningsmethodiek in strijd acht met het transparantiebeginsel.

R.S. Damsma

Het accountantstoezicht op de toepassing van aanbestedingsregels – een nuttig controle-instrument

– Het accountantstoezicht is in de praktijk een zeer belangrijke vorm van toezicht op de toepassing van de aanbestedingsregels. Maar waar bestaat dit accountantstoezicht eigenlijk precies uit en hoe gaat dit in zijn werk? Het accountantstoezicht op de naleving van de aanbestedingsregels is niet in de Aanbestedingswet 2012 geregeld. Dit komt doordat het onder-

deel vormt van de accountantscontrole op uitgaven door overheden. Om die reden vallen naast naleving op de aanbestedingsregels ook handhaving van het staatssteunverbod en de gedragsregels van de Wet markt en overheid (art. 25g e.v. Mededingingswet) onder de reikwijdte. Deze accountantscontrole is per overheid apart geregeld. Voor de Rijksoverheid volgt dit uit de Comptabiliteitswet 2016, voor gemeenten en provincies is dit geregeld in art. 213 lid 1 juncto lid 3 Gemw, respectievelijk art. 217 lid 1 juncto lid 3 ProvW. Ook zelfstandige bestuursorganen hebben te maken met accountantstoezicht, zie art. 35 lid 3 ZBO's. Geconcludeerd wordt dat het accountantstoezicht van grote waarde is om de correcte naleving van de aanbestedingsregels te waarborgen.

D.C. Orobio de Castro, E. Verweij.

Afwijken van de UAV-GC, wat zijn de (on)mogelijkheden?

– Dit artikel bevat een analyse van de meest recent gepubliceerde adviezen van de Commissie over afwijken en niet toepassen van de UAV-GC in het licht van het proportionaliteitsbeginsel. En enkele handvatten voor de praktijk: in welke gevallen mag van de UAV-GC worden afgeweken en wanneer behoeven de UAV-GC niet te worden toegepast? Het is mogelijk om afwijkingen van de UAV-GC te bedingen. De aard en omvang van de amendementen mag echter niet zodanig zijn dat de in de UAV-GC en Model Basisovereenkomst voorziende verdeling van verplichtingen en risico's substantieel wijzigt ten nadele van de opdrachtnemer. Het geheel niet toepassen van de UAV-GC lijkt met name mogelijk als dat aansluit bij de gebruiken in een sector, bij bijzondere vormen van de PPS of als er innovatieve contractvormen toe te passen zijn. De Commissie van Aanbestedingsexperts heeft inmiddels enkele kaders gegeven voor de toelaatbaarheid van afwijkingen van de UAV-GC.

W.A. Janssen

De Inbestedende Staat binnen de Europese Context: (on)deelbaar?

– Het begrip 'Staat' in relatie tot inbestedingsvraagstukken is aanhoudend onduidelijk. Reactie op artikel van E. Steyger 'Overheid, bestuursorgaan en aanbestedende dienst onder de nieuwe aanbestedingsrichtlijnen'. Is 'de

Staat' één aanbestedende dienst of bestaat 'de Staat' uit meerdere aanbestedende diensten? Als de Staat echter uit meerdere aanbestedende diensten bestaat, dan kunnen er tussen onderdelen van de Staat aanbestedingsverplichtingen bestaan. Het is te hopen dat ofwel de Europese Commissie via een inbreukprocedure ofwel de Nederlandse rechter door het stellen van prejudiciële vragen meer duidelijkheid zal verschaffen.

S.A.D. van Garsse

Aanbesteding als beleidsinstrument: de zoektocht naar innovatie

– Aanbesteden kan strategisch worden gebruikt om beleidsdoelstellingen te bereiken, zoals de bevordering van het milieu of sociale gelijkheid. Dit kan via aangepaste selectie- en beoordelingscriteria, evenals aangepaste specificaties en uitvoeringsvoorwaarden in de opdrachten. Maar er is meer volgens de Europese Commissie, de regels kunnen ook slim gebruikt worden als beleidsinstrument voor innovatie. De nadruk ligt daarbij niet meer op hoe, maar op wat aan te kopen. De aanbestedende dienst kan een rol op zich nemen als 'launching customer' of 'scaling-up customer'. Aanbesteders kunnen innovatieve bedrijven de kans geven om hun nieuwe oplossingen te testen onder 'real life' omstandigheden, zo stelt de Europese Commissie.

R.E. van Essen

Elektronisch aanbesteden: klaar voor de volgende stap?

– In dit artikel worden verdergaande mogelijkheden verkend om met gebruik van technische hulpmiddelen inkoop te automatiseren en hoe dat zich verhoudt tot het aanbestedingsrecht. Ondanks de geringe praktische ervaringen levert een eerste toetsing van het gebruik van een inkoopstelsel langs de beginselen van het aanbestedingsrecht een wisselend beeld op. Wat betreft de gelijke behandeling van inschrijvers heeft een inkoopstelsel veel te bieden, omdat het menselijk handelen deels vervangt. Voor aanbestedende diensten is het vooral zaak om de wijze waarop het stelsel handelt alsook de manier waarop informatie wordt gedeeld met inschrijvers zorgvuldig toe te lichten. Het is nog maar de vraag of er voldoende mogelijkheden zijn voor de rechterlijke macht om zonder toegang tot de betreffende

systemen te kunnen oordelen over bijvoorbeeld de transparantie.

334

Mediation en alternatieve geschillenbeslechting

Mediation en Conflictmanagement

21e jrg. nr. 3, 2017

A. de Roo, H. Verbist

Mediation-bemiddeling en 'best practices' in Vlaanderen en Nederland

– Onder auspiciën van de Belgische Federale Bemiddelingscommissie vond in oktober 2017 de tweede Mediation Week plaats, georganiseerd in samenspraak met diverse partners,

waaronder dit tijdschrift en de uitgeverijen Intersentia en Boomjuridisch. In Nederland hebben best practices hun intrede gedaan, maar in Vlaanderen (nog) niet.

Zeër verschillende opvattingen en tijdsdruk zorgden ervoor dat er geen eenduidige verklaring hiervoor werd gevonden.

J. Simon-Emaus

Het MfN-register: een kwaliteitskeurmerk mede dankzij best practices

– Het kwaliteitsregister van de Mediatorsfederatie Nederland wordt beheerd door een private stichting, de Stichting Kwaliteit Mediators. De titel MfN-registermediator is een beschermde titel, onder andere erkend door de Raad voor de Rechtspraak en de Raad voor Rechtsbijstand.

C. Jakobs

Best practices in Vlaanderen?

– Best practices hebben een relatieve en wisselende inhoud en kunnen als dusdanig moeilijk opgelijst worden.

M.S. Thomas

Nut en noodzaak van best practices in mediation gezien vanuit het evaluatieonderzoek naar Peer Review onder MfN-registermediators

– Omdat geen mediation, noch een mediator, hetzelfde is, lijkt het lastig om te bepalen welke best practiced in welk geval precies een effectievere werkwijze oplevert

S. Goossens

Verslag evenement 'Bemiddeling: alleen voor de happy few?'

– In de Mediation week in oktober 2017 werd een panelgesprek georganiseerd door het Hof van beroep Gent, rechtbank eerste aanleg Oost-Vlaanderen afdeling Gent, Justitiehuis Gent, Centrum Algemeen Welzijnswerk Oost-Vlaanderen, het Bemiddelingshuis, Mediationlink en Mediation-at-work.be. Het publiek bleek achteraf bijzonder tevreden over de avond.

M. Salehijam

ADR Clauses and International Perceptions: A Preliminary Report

– This article provides a preliminary analysis of the responses to a questionnaire that was distributed amongst Alternative Dispute Resolution practitioners and experts. One conclusion is that it is still not very common for commercial contracts, regardless of whether they are international, to include a non-binding ADR agreement in their dispute resolution section.

E. van Beukering-Rosmuller,

F. Van Leynseele

Enforceability of mediation clauses in Belgium and the Netherlands

– It is likely that there will soon be an amendment to the mediation provisions in the Belgian Judicial Code that will allow courts to 'force' mediation upon the parties, even in the absence of a mediation clause, if the court believes mediation should be attempted. In the Netherlands mediation clauses are not enforceable.

W. Buyse

Dispute Boards voor grote bouwprojecten en langetermijncontracten

– De Alternative Dispute Resolution methode Dispute Board is sinds 1975 in de Verenigde Staten ontwikkeld en heeft al tot positieve resultaten geleid. Vaak brengt het onenigheden in grote projecten sneller tot een oplossing.

335

Omgevingsrecht

WPNR

149e jrg. nr. 7179, 27 januari 2018

Thema: Onroerend-goedtransacties

J. Struiksma

Digitaal stelsel Omgevingswet

– Het lijkt duidelijk dat het programma Digitaal stelsel Omgevingswet, DSO, uit de hand is gelopen, zowel wat betreft ambities als kosten.

Dit is in verschillende opzichten problematisch, vooral vanwege de relatie die bestaat tussen de (gefaseerde) invoering van het DSO en de inwerkingtreding van de Omgevingswet.

W.G. Huijgen

Art. 7:15 BW en de nieuwe Omgevingswet

– Alle lasten en beperkingen van voor het sluiten van de koopovereenkomst zal de verkoper in beginsel moeten mededelen en daarover dient dus duidelijkheid te bestaan. Het valt te hopen dat in het overleg tussen de wetgever zoals die bezig is met het vormgeven van nadere regelingen gebaseerd op de Omgevingswet en het Kadaster een stelsel van registratie en publicatie van publiekrechtelijke beperkingen tot stand komt waarmee ook de privatist goed uit de voeten kan.

Waterschap

nr. 01/02, januari/februari 2018

A. Haje

Resultaat en pijnpunten. De Kaderrichtlijn Water, een tussenbalans

– De Europese Kaderrichtlijn Water moet de ecologische waterkwaliteit in ons land verbeteren. Uiterlijk in 2027 moeten alle EU-lidstaten aan deze strengere normen met ^[5.1.2e] tot de waterkwaliteit en ecologie voldoen. Gaan we die doelen ook daadwerkelijk halen? Interview met emeritus hoogleraar Frank Berendse: "Ik vraag mij steeds vaker af of het verstandig is om in een dichtbevolkt land als het onze zo'n groot deel van de oppervlakte voor de landbouw te reserveren."

336

Ondernemingsrecht

Bedrijfsjuridische Berichten

nr. 2, 30 januari 2018

J. Müller, Bb 2018/4

Kampschöer/Le Roux en de

doorgetrokken aansprakelijkheid

– Zouden we moeten adviseren om geen rechtspersoonbestuurders tussen te schuiven, omdat dit de aansprakelijkheidsrisico's voor de

tweedegraads bestuurders vergroot?

Op grond van dit arrest lijkt het de voorkeur te hebben om natuurlijke personen als eerstegraads bestuurders te benoemen.

Tijdschrift Recht en Arbeid

10e jrg. nr. 2, januari 2018

Tijdschrift voor Insolventierecht

24e jrg. nr. 1, januari 2018

Special Pre-packxit

S.S.M. Peters, H.C.F.J.A. de Waele, *TvI* 2018/3

Het Europese failliet van de Nederlandse pre-pack. *Estro* herbekeken door de lens van het EU-recht, met bijzondere aandacht voor de doorwerkingsaspecten

– Deze bijdrage diept de Europese dimensie van het *Estro*-arrest uit. De verwijzingsbeslissing van de Rechtbank Midden-Nederland vormt allereerst aanleiding om stil te

staan bij de prejudiciële-vragentechniek. Hoe werkt het arrest door in de Nederlandse rechtsorde? De verplichting van de rechter tot richtlijnconforme interpretatie van het nationale recht wordt geanalyseerd en een alternatieve wijze waarop een EU-richtlijn rechtstreeks kan doorwerken in horizontale verhoudingen. Een recente ontwikkeling opent wellicht de deur voor een eerder onmogelijk geacht beroep op EU-richtlijnen in een bepaald type horizontale situaties.

W.H.A.C.M. Bouwens, *TvI* 2018/4

Het voetspoor van *Smallsteps*

– De effecten van het *Smallsteps*-arrest voor pre-pack en andere insolventieprocedures worden besproken en de gevolgen voor de bij insolvente ondernemingen betrokken werknemers. Een concreet voorstel wordt geformuleerd om de belangen van de crediteuren van een insolvente werkgever, diens werknemers en de samenleving meer met elkaar in balans te brengen.

I. Zaal, *TvI* 2018/5

De (on)mogelijkheid van ontslag en wijziging bij een pre-pack overgang

– Het arrest *Smallsteps* bepaalde dat na een gepre-packte doorstart alle werknemers van de (failliete) vervreemder van rechtswege overgaan op de verkrijger, met behoud van

arbeidsvoorwaarden. Dit artikel onderzoekt de (on)mogelijkheden voor curator en verkrijger het personeel te ontslaan dan wel de arbeidsvoorwaarden te wijzigen.

N.W.A. Tollenaar, *TvI* 2018/6

De implicaties van *Estro* voor de pre-pack en WCO I

– Het *Estro*-arrest heeft niet tot gevolg dat de regels voor overgang van onderneming van toepassing zijn op een pre-pack of doorstart, omdat deze procedures verhaal tot hoofddoel hebben en opbrengst-maximalisatie daarbij voorop staat. Indien men er niettemin vanuit zou gaan dat de regels voor overgang van onderneming wel toepassing vinden, dan blijven de gevolgen beperkt omdat de curator bevoegd is de arbeidsovereenkomsten vóór de overgang op te zeggen op grond van ETO-redenen. Linksom of rechtsom, het arrest heeft in beide gevallen niet zo'n grote impact als velen lijken te veronderstellen.

J.F. Fliek, F.M.J. Verstijlen, *TvI* 2018/7

De eerste stappen voorbij *Estro*

– Aan de hand van de beschikking van de Rechtbank Noord-Holland inzake *Bogra* wordt het verschil tussen een 'gepre-pack' faillissement en een 'gewoon' faillissement, het doel van de faillissementsprocedure, richtlijnconforme interpretatie en de rol van het leerstuk misbruik van recht besproken. Een gewone doorstart is wellicht niet veilig voor de gevolgen van *Estro*.

Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht

12e jrg, nr. 6, december 2017

M.A. Huiskens, D. Korf

IFRS 9: Beter verslaggeving voor banken? Een kritische analyse

– IFRS 9 leidt weliswaar tot hogere voorzieningen omdat voortaan ook voor goede leningen 'verwachte verliezen' worden voorzien. Maar vanwege het effect van de 'staging' en de 'forward looking' benadering werkt IFRS 9 procycliteit van voorzieningen in de hand. Hierdoor worden de resultaten volatieler en worden er in goede tijden geen of nauwelijks extra buffers gevormd voor slechtere tijden.

J.B. Huizink

Uitkeringen aan aandeelhouders na vijf jaar flex-BV

– De excuustruc 'het is misgelopen,

ik kon dat toendertijd niet voorzien' verliest aan betekenis. De frase 'met de wetenschap van toen' doet het wellicht goed in de politiek, maar niet als het om crediteurenbescherming gaat.

337

Rechten van de mens

Mediaforum

29e jrg, nr. 7/8, december 2017
Studiecommissie Uitingsdelicten van de Vereniging voor Media- en Communicatierecht VMC en het Nederlands Juristencomité voor de Mensenrechten NJCM

Aanbevelingen met betrekking tot de strafbaarstelling van belediging van gezagsdragers, met name politieagenten, openbare instellingen en staatshoofden

– De studiecommissie heeft de Nederlandse strafrechtelijke bepalingen over de belediging van gezagsdragers onderzocht. Vanuit mensenrechtenperspectief zou Nederland beter in het rijtje kunnen staan van landen die strafrechtelijke vervolging van belediging afschaffen en zich op behandeling langs civielrechtelijke weg of met een 'goed gesprek' richten.

338

Staats- & bestuursrecht

Tijdschrift voor Constitutioneel Recht

9e jrg, nr. 1, januari 2018

E.E.T. Bovend'Eert

Publieke functie en publiek vertrouwen: integriteitsregels voor leden van het parlement. Vier parlementen vergeleken

– Integriteitsregels beogen daadwerkelijke belangenverstrengeling, maar ook de schijn ervan tegen te gaan. Moet het parlement of de wetgever de regels stellen die de uitoefening van bepaalde (neven-) werkzaamheden, de behartiging van bepaalde belangen en het aanvaarden van giften en beloningen beperken?

M.M. Julicher

Het recht op een eerlijk proces in het EVRM, het Handvest en... de Grondwet! Een verrijking voor de individuele rechtsbescherming in Nederland?

– In dit artikel worden de veronderstellingen van de regering over de juridische toegevoegde waarde genuanceerd. Van een reikwijdteverandering in de praktijk lijkt geen sprake te zijn. Wel zal de nieuwe grondwetsbepaling een legitimatie bieden om actiever recht te vormen. Te verwachten is dat de rechter hierdoor minder terughoudend zal zijn en meer rechtsbescherming zal bieden.

R. de Lange

De EU (Withdrawal) Bill

– De complexiteit van het Brexit-proces brengt mee dat moeilijk onderscheid kan worden gemaakt tussen de verschillende fasen van het uittredingsproces. Dat is staatsrechtelijk interessant, omdat normaal gesproken de bevoegdheden tot wetgeving en tot onderhandelen over verdragen niet met elkaar samenvallen.

T.E.J.H. van Gennip

Zwitserland en de strafbaarstelling van de ontkenning van de Armeense genocide

– Perinçek sprak in 2005 op drie conferenties in Zwitserland over de 'leugen van de Armeense genocide'. Daarvoor kreeg hij enorme boetes, waartegen hij in beroep ging, tot aan het EHRM toe. Het Hof moest een afweging maken tussen het recht op vrijheid van meningsuiting en de bescherming van de rechten van de Armeniërs.

E.M.H. Hirsch Ballin

Roman Herzog

(5 april 1934–10 januari 2017)

– Necrologie van de toonaangevende Duitse constitutionalist.

Praktisch Bestuursrecht

nr. 7, 2017

F.J. Blok

Betrouwbaar identificeren en betrouwbaar ondertekenen; verschillend of uitwisselbaar?

– Dit artikel bespreekt het verschil tussen betrouwbare elektronische identificatie en betrouwbare elektronische ondertekening. Identificatie en authenticatie bepaalt of de persoon waarmee de overheid communiceert, is wie hij zegt dat hij is. Met ondertekening drukt een persoon

iets uit ten aanzien van een document; bijvoorbeeld dat hij met de inhoud akkoord is. Identificatie heeft dus een andere functie dan ondertekening. Het is niet altijd inzichtelijk hoe de wettelijke kaders zich tot elkaar verhouden en ook over het correcte gebruik van de beschikbare middelen is niet altijd evenveel duidelijkheid. Dit artikel geeft meer inzicht in het verschil tussen middelen voor identificatie en authenticatie enerzijds en ondertekening anderzijds, in de bijbehorende wettelijke kaders.

E.E.M. Franssen

Beleidsregels en de inherente afwijkingsbevoegdheid: de nieuwe lijn van de Afdeling

– Beleidsregels zijn van groot belang voor de bestuurspraktijk: zowel voor de motivering van te nemen besluiten als voor de rechtszekerheid van de burger. Omstandigheden die in de beleidsregel waren verdisconteerd konden tot voor kort niet doorgaan voor bijzondere omstandigheden die eventueel noopten tot afwijking. Eind 2016 is de Afdeling bestuursrechtspraak omgegaan. De nieuwe lijn is nu dat het bestuursorgaan alle omstandigheden van het geval dient te betrekken in zijn beoordeling en dient te bezien of deze op zichzelf dan wel tezamen met andere omstandigheden, moeten worden aangemerkt als bijzondere omstandigheden in de zin van art. 4:84 Awb die maken dat het handelen overeenkomstig de beleidsregel gevolgen heeft die onevenredig zijn in verhouding tot de met de beleidsregels te dienen doelen. Verwacht mag worden dat deze nieuwe lijn leidt tot beter gemotiveerde besluiten.

Praktisch Bestuursrecht

nr. 8, 2017

R.E. Wannink, R.J. Boogers

De moeizame verhouding tussen het bestuurs- en privaatrecht: hoe bestuursrechtelijke besluitvorming civiele rechten frustreert

– Uit een recente uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak waarin een bomenverordening onverbindend werd verklaard vanwege het frustreren van het verwijderingsrecht op grond van art. 5:42 BW, blijkt dat het niet altijd civiele normen zijn die in de weg staan aan positieve besluitvorming, maar dat

ook besluiten in de weg kunnen staan aan de werking van civiele normen. In dit artikel wordt de verhouding besproken tussen het bestuurs- en privaatrecht en in het bijzonder in relatie tot deze uitspraak van de Afdeling en evidente privaatrechtelijke belemmeringen. De bestuursrechter kan het Burgerlijk Wetboek lang niet altijd links laten liggen, het omgekeerde geldt ook. Normen uit de Algemene wet bestuursrecht worden ook door de civiele rechter toegepast, bijvoorbeeld via de schakelbepaling van art. 3:1 lid 2 Awb.

G.J. Stoepker, J.P. Hoegee

Over zwijgen en toestemmen in het omgevingsrecht

– Dit artikel beschrijft de regeling van de *lex silencio positivo* (paragraaf 4.1.3.3. Awb) in het algemeen bestuursrecht en in het omgevingsrecht. De *lex silencio positivo* houdt in dat wanneer het bestuursorgaan niet binnen de beslistermijn een besluit op een aanvraag neemt, de gevraagde vergunning van rechtswege wordt verleend. Maar de *lex silencio positivo* komt onder de Omgevingswet niet terug. De wetgever noemt als eerste complicatie dat de *lex silencio positivo* minder goed past bij de ruimere afwegingsruimte die aan de bestuursorganen bij de beoordeling van aanvragen om omgevingsvergunningen zal worden gegeven. De tweede complicatie is dat de belangen van de fysieke leefomgeving kunnen worden geschaad door een van rechtswege verleende omgevingsvergunning voor een activiteit die afwijkt van het omgevingsplan, omdat in dat geval in het geheel geen belangenafweging plaatsvindt. De afschaffing van de *lex silencio positivo* heeft als voordeel dat een uniformering kan worden doorgevoerd. Op zowel de reguliere als de uitgebreide voorbereidingsprocedure zal de dwangsomregeling uit paragraaf 4.1.3.2 Awb van toepassing zijn. Via de dwangsomregeling kan geen daadwerkelijke en directe invloed op de besluitvorming door een bestuursorgaan worden uitgeoefend. Het is de vraag of het verbeurd kunnen raken van dwangsommen een voldoende prikkel geeft aan het bestuursorgaan om daadwerkelijk tot (de juiste) actie over te gaan.

339

Straf (proces)recht, penitentiair recht & criminologie

Delikt en Delinkwent

48e jrg. nr. 1, januari 2018

F. 5.1.2a, DD 2018/1

Straf, stoornis en ideologie, of: de toekomst van de twintigste-eeuwse strafrechtsgeschiedenis. Editorial

– 90 jaar terbeschikkingstelling. Strafrecht en ideologie. Sciëntisme, risicodenken en de verstandhouding tussen de forensisch deskundige en de jurist. Hedendaagse contro-

versen op het snijvlak van strafrecht en forensische gedragskunde.

In 1998 hield de in 1973 opgerichte Werkgroep strafrechtsgeschiedenis, met juristen en historici, op te bestaan. Het zou voor onderzoeks- en onderwijsdoeleinden nuttig zijn als een dergelijk samenwerkingsverband opnieuw van de grond kan komen.

J. Bijlsma, E.M. van Poecke,

N. Rozemond

Verkeersslachtoffers: kan de punitiviteitskloof worden gedicht?

– Een te grote punitiviteitskloof tussen verwachtingen van het slachtoffer (en nabestaanden) en de samenleving over bestraffing enerzijds en rechterlijke straftoemeting anderzijds kan het vertrouwen in het strafrechtelijke systeem schaden. Maar aanpassing van het juridische kader of het verhogen van de strafmaat om tegemoet te komen aan de wensen van slachtoffers of nabestaanden op gespannen voet staat met belangrijke strafrechtelijke beginselen, zoals het legaliteits-, gelijkheids- en schuldbeginnsel.

L. Noyon, DD 2018/3

Punitief populisme en de rol van de strafrechtswetenschap

– Het is niet zozeer de partijpolitieke aard van het huidige politieke systeem, als wel de opkomst van een nieuw politiek ethos, het 'punitief' populisme, dat leidt tot structureel dermijnende ingrepen.

Themis

nr. 6, 2017

M.J. Borgers

Het gemoderniseerde Wetboek van Strafvordering: beginselen en uitgangspunten

– In deze bijdrage wordt geïnventariseerd welke beginselen en uitgangspunten blijken de conceptwetsvoorstellen tot vaststelling van de Boeken 1 en 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering aan het gemoderniseerde strafprocesrecht ten grondslag liggen. De algemene toelichting en de in Boek 1 opgenomen inleidende bepalingen worden besproken. Aan de hand van het legaliteitsbeginsel en het ondervragingsrecht wordt stilgestaan bij de vraag in hoeverre de betekenis daarvan concreet zichtbaar wordt in voorschriften die zijn opgenomen in de conceptwetsvoorstellen. Het gemoderniseerde wetboek is in de kern niet op fundamenteel andere beginselen en uitgangspunten gebaseerd dan in 1926 het geval was. Het gaat om het opnieuw aanbrengen van systematiek in het door alle ontwikkelingen verbrokkeld geraakte wetboek en daarmee het verbeteren van de ^{5.12a} en het afstemmen van het wetboek op de huidige tijd.

T. Kooijmans

Het Openbaar Ministerie en de vervolging in het nieuwe Wetboek van Strafvordering

– De strafvorderlijke systematiek zal een stevige herijking ondergaan in het nieuwe WvSv en dat geldt in mindere mate ook voor het in art. 1.3.2.6 (nieuw) Sv vervatte voorstel dat de officier van justitie zijn bevoegdheid tot vervolging in het gehele land kan uitoefenen. In dit artikel worden de achtergronden van het huidige vervolgingsbegrip geschetst en wat daarvoor in de plaats komt. Ook wordt ingegaan op de landelijke bevoegdheid van de OvJ. Zullen het voorgestelde nieuwe vervolgingsbegrip en de landelijke bevoegdheid van de OvJ bijdragen aan verwezenlijking van de met de modernisering van het wetboek beoogde doeleinden?

J.H. Crijns

Taak en positie van de rechter-commissaris in het nieuwe Wetboek van Strafvordering

– In deze bijdrage komen de belangrijkste wijzigingen met betrekking tot de taak en de positie van de rechter-commissaris in het voorbereidend onderzoek in strafzaken uitgebreid aan de orde. Besproken wordt de vraag waar de huidige wettelijke regeling met betrekking tot de taak uitoefening van de rechter-commissaris en de daarop gebaseerde praktijk mogelijk tekortschiet. Onder meer wordt stilgestaan bij de regievoerende taak van de rechter-commissaris. Valt te verwachten dat de voorgestelde wijzigingen het gewenste effect zullen sorteren en van welke factoren dit welslagen van de voorstellen afhankelijk is?

ETC. van Kampen

Verdediging 2.0

– Wat verandert er nu precies in het nieuwe wetboek in de (rechts-) positie van de verdediging in het vooronderzoek? Is daarmee de conclusie gerechtvaardigd dat het nieuwe, gemoderniseerde wetboek voor wat betreft het vooronderzoek inderdaad een meer 'contradictoire procesvorm' in zich draagt dan wel met zich brengt, mede gelet op de taken en bevoegdheden van de OvJ en rechter-commissaris? Wat betekent een contradictoire procesvorm vanuit die invalshoek?

B.J.B.H.M. Simmelink

Normering van opsporingsbevoegdheden in het gemoderniseerde Wetboek van Strafvordering

– In dit artikel staat de wijze van normering van de opsporingsbevoegdheden in het conceptwetsvoorstel voor Boek 2 centraal. Met het begrip 'normering' doelt de auteur op de systematiek van de wettelijke regeling van de opsporingsbevoegdheden en het geheel aan toepassingsvoorwaarden. De opsporingsbevoegdheden vanuit de bij de vormgeving van de regeling aangehouden systematiek en uitgangspunten worden besproken. De focus in deze bijdrage ligt op de beoogde vereenvoudiging van de regeling van de toepassingsvoorwaarden, de regeling van de inbeslagneming van voorwerpen en gegevens en de beoogde vermindering van de werklast van politie en Openbaar Ministerie.

F. Vellinga-Schootstra

Inbeslagneming van voorwerpen en gegevens

– In het voorgestelde zevende hoofdstuk van Boek 2 wordt gesproken over 'inbeslagneming' van gegevens. De toekomstige wetgeving wordt besproken, die naast de vertrouwde bevoegdheid tot het bevelen van uitlevering van voorwerpen ter inbeslagneming ook het bevel tot uitlevering van gegevens ter inbeslagneming kent. Daarnaast is onder meer bepaald dat de bevoegdheid tot het onderzoeken en doorzoeken van plaatsen ter inbeslagneming kan worden ingezet voor zowel de inbeslagneming van voorwerpen als voor die van gegevens. Nieuwe bevoegdheden worden geïntroduceerd in verband met onder meer het verrichten van onderzoek in bijvoorbeeld een smartphone. In dit artikel worden vraagtekens geplaatst bij enkele van de conceptbepalingen, vooral bij de begripsomschrijving van inbeslagneming van gegevens, bij de plaats waar deze in de wet is opgenomen (niet in de definitiebepaling), bij de bevoegdheid tot onderzoek van gegevens ter inbeslagneming (art. 2.7.4.1.1) in verhouding tot de bestaande bepalingen en bij de bepaling van voor inbeslagneming vatbare voorwerpen en gegevens.

L. Stevens

Wijzigingen in de regeling van het voorarrest: wordt het beter, slechter of gewoon anders?

– De praktijk van het voorarrest van de verdachte gaat veranderen. De rechter-commissaris toetst niet meer de rechtmatigheid van de reeds ondergane invezekeringstelling, maar de rechtmatigheid van de voortzetting van de invezekeringstelling. Geanalyseerd wordt wat er getoetst gaat worden binnen deze nieuwe rechtmatigheidstoets, hoe de toets verschilt van de bestaande, en of met de nieuwe toets niet tekort wordt gedaan aan de belangen van de verdachte. Een andere grote wijziging betreft de voorlopige hechtenis en wordt het alternatief voor de voorlopige hechtenis besproken. Zorgelijk zijn de afschaffing van de bestaande schorsing en de rechterlijke betrokkenheid bij de vrijheidsbeperkende maatregelen.

Een overzicht van aanhangige wetsvoorstellen en gepubliceerde staatsbladen met links naar de integrale Kamerstukken is opgenomen op de NIB-site www.nib.nl

Staatsblad

Persoonsgegevens onderwijsdeelnemers

Inwerkingtreding

340 - Besluit houdende vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Wet van 29 november 2017 tot wijziging van diverse onderwijswetten in verband met het pseudonimiseren van het persoonsgebonden nummer van een onderwijsdeelnemer ten behoeve van het bieden van voorzieningen in het kader van het onderwijs en de begeleiding van onderwijsdeelnemers (*Stb.* 2017, 508) – De wet treedt in werking m.i.v. 01-02-2018.

Inwerkingtredingsbesluit van 22-01-2018, Stb. 2018, 11

Nieuwe wetsvoorstellen

Bekostiging financieel toezicht

341 - Wetsvoorstel (25-01-2018) houdende regels met betrekking tot de begroting en verantwoording van de kosten van het toezicht van de Autoriteit Financiële Markten en de Nederlandsche Bank en de financiering van de toezichtkosten (Wet bekostiging financieel toezicht 2019) – Met dit wetsvoorstel wordt de Wet bekostiging financieel toezicht (Wbft) vervangen. De aanleiding hiervoor is de vijfjaarlijkse evaluatie van de kostenverdeling over de onder toezicht staande personen. Deze evaluatie heeft in 2017 plaatsgevonden, met als uitkomst dat de kostenverdeling aanpassing behoeft. Tevens is gebleken dat de huidige wet onvoldoende beantwoordt aan de behoefte van toezichthouders en ondertoezicht-

staanden om noodzakelijke wijzigingen tijdig door te voeren. De Wbft regelt in detail de heffingen voor zowel de eenmalige handelingen als voor het doorlopend toezicht. De toezichthouders hebben in de afgelopen jaren nieuwe taken gekregen die wijziging van de Wbft noodzakelijk maakten. Dit heeft tot vele wijzigingen geleid en vanwege de doorlooptijd van een wetswijziging van gemiddeld twee jaar liep de verdeling van de kosten in de Wbft regelmatig achter bij de toezichtpraktijk. Met een andere opzet van de wet sluiten de toezichtpraktijk en wettelijke kostenverdeling beter op elkaar aan. Nu een wetswijziging nodig is vanwege de aanpassing van de procentuele kostenverdeling, wordt de gelegenheid aangegrepen om de vormgeving van de wet aan te passen. Met dit voorstel blijven de uitgangspunten van de doorberekening in de wet geregeld, maar wordt de uitwerking van de heffingen gedelegeerd naar lagere regelgeving. Dit past beter bij de aard van de bepalingen en maakt dat noodzakelijke aanpassingen voortvarender doorgevoerd kunnen worden.

De Wbft bevat naast de doorberekening van de kosten van De Nederlandsche Bank NV en de Stichting Autoriteit Financiële Markten regels over de begroting en verantwoording van die toezichthouders. Voor die onderdelen bevat dit wetsvoorstel alleen een wijziging over de maximale hoogte van de begroting van de toezichthouders en de verhouding tot het kostenkader.

Omdat de aanpassing van de wetsopzet tot behoorlijk wat wijzigingen leidt, is voor de inzichtelijkheid gekozen om de wet als geheel opnieuw vast te stellen.

In de opzet van dit wetsvoorstel zijn de begroting- en verantwoording-cyclus en de uitgangspunten voor de doorberekening van de kosten van de toezichthouders op wetsniveau geregeld. De uitwerking van de vergoeding van deze kosten wordt bij lagere regelgeving vastgesteld. Bij die uitwerking wordt een onderscheid gemaakt tussen de vergoeding van de kosten voor eenmalige handelingen – welke relatief beperkt van omvang zijn – en de kosten van het doorlopend toezicht (en dat is het overgrote deel van de toezichtkosten).

Kamerstukken II 2017/18, 34 870, nr. 1-4

Modernisering ministeriële verantwoordelijkheid

342 - Wetsvoorstel (27-01-2018) tot wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (*Stb.* 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele modernisering

– Bij brieven van 23 december 2016 is aan de Tweede en Eerste Kamer bericht dat een beperkte modernisering van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (*Stb.* 1855, 33) in gang is gezet. Die wet, in de praktijk aangeduid als de 'Wet ministeriële verantwoordelijkheid', hierna: Wmv), regelt op hoofdlijnen met name de door de Tweede Kamer te volgen procedure bij het komen tot een beslissing door die Kamer over de vervolging van bewindspersonen en Kamerleden wegens ambtsdelicten. Dit wetsvoorstel bevat de in de brieven van 23 december 2016 aangekondigde beperkte modernisering. De voorbereiding van een meer fundamentele herziening wordt in [§ 1.24](#) – [§ 1.24](#) gelegd van een onafhankelijke commissie onder voorzitterschap van de heer Fokkens, voormalig procureur-generaal bij de Hoge Raad. Een aantal van de modernisering van de Wmv die in dit wetsvoorstel hun beslag krijgen, zijn:

- Aanpassing van alle bepalingen aan de geldende spelling en heden-daagse terminologie en aan de inhoud en terminologie van de huidige Grondwet; invoering van geslachtsneutrale aanduidingen.
 - Overzichtelijkere indeling.
 - Een duidelijkere regeling in de Wmv van haar reikwijdte:
1. De wet betreft niet alleen ambtsdelicten van Ministers die aan het hoofd staan van een ministerie, maar ook van Ministers zonder portefeuille, Staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal. Die worden volgens het wetsvoorstel duidelijkheidshalve rechtstreeks in de Wmv genoemd. En de regeling betreft niet alleen ambtsmisdriven maar ook ambtsovertredingen.

• De Wet op de parlementaire enquête 2008 (Wpe) wordt niet meer integraal van toepassing verklaard op de procedure bij de commissie van onderzoek. Buiten toepassing blijven de hoofdstukken die strijdig zijn met de Wmv of die geen betekenis hebben voor de Wmv.

Dit betekent onder meer dat niet langer sprake is van een verbod om verslagen van onder ede gehouden verhoren als bewijs te gebruiken in een strafrechtelijke procedure.

Verder wordt buiten twiifel gesteld dat het recht van de betrokkene om geen medewerking te verlenen aan de commissie prevaleert boven de medewerkingsplicht uit de Wpe. Hetzelfde geldt voor het familiaal verschoningsrecht.

Ten slotte is de toepasselijkheid van de archiefbepalingen uit de Wpe geschrapt, die inhoudt dat na afloop van het onderzoek alle stukken aan alle Kamerleden ter inzage moeten worden gegeven en daarmee dus feitelijk openbaar worden.

Deze schrapping is nodig in verband met de vereiste vertrouwelijkheid van strafvorderlijke gegevens.

Kamerstukken II 2017/18, 34871, nr. 1-4

Versterking IGZ

343 - Wetsvoorstel (30-01-2018) tot wijziging van diverse wetten op het terrein van de volksgezondheid in verband met de versterking van het handavingsinstrumentarium van de Inspectie voor de Gezondheidszorg en enkele andere wijzingen – Dit wetsvoorstel maakt deel uit van een drieluik van maatregelen om de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) ruggeleuning te geven. Tot deze maatregelen is besloten naar aanleiding van een analyse van de knelpunten die de IGZ bij het uitoefenen van haar toezichthoudende taak ervaart. Het onderhavige voorstel strekt allereerst tot het toekennen van de bevoegdheid tot oplegging van een last onder bestuursdwang ter handhaving van de algemene medewerkingsplicht van artikel 5:20, eerste lid, van de Awb. Op dit moment kan bij een weigering tot medewerking uitsluitend strafrechtelijk worden opgetreden, maar dat is zelden opportuun. Voorts strekt het voorstel tot het toekennen van de

bevoegdheid tot oplegging van een last onder dwangsom ter handhaving van het in een aantal wetten neergelegde inzagerecht. Het recht op inzage in patiëntendossiers of andere medische gegevens van personen betreft een voor de IGZ belangrijke aanvullende bevoegdheid in het kader van haar toezichthoudende taak. Dit recht is reeds in een aantal wetten aan ambtenaren van de IGZ toegekend en in dit wetsvoorstel wordt voorgesteld om dat uit te breiden naar twee andere wetten om gebleken knelpunten in het toezicht op die wetten op te lossen. Tot slot behelst dit wetsvoorstel het voorstel om ter zake van een voorschrift in de Wet veiligheid en kwaliteit lichaamsmateriaal te regelen dat bij overtreding daarvan een bestuurlijke boete kan worden opgelegd. Op dit moment kan ter zake van die overtreding uitsluitend strafrechtelijk worden opgetreden, maar in de praktijk is gebleken dat dit niet volstaat.

Kamerstukken II 2017/18, 34 874, nr. 1-4

344

Wetsvoorstellen in consultatie

Aanpassingswet normalisering rechtspositie ambtenaren

Aanpassing van wetten in verband met de invoering van de normalisering van de rechtspositie van ambtenaren (Aanpassingswet normalisering rechtspositie ambtenaren)

– De Wet normalisering rechtspositie ambtenaren regelt dat ambtenaren die in dienst zijn van een overheidswerkgever voortaan op grond van een arbeidsovereenkomst in plaats van een aanstelling werkzaam zijn. Om deze wet te kunnen in- en uitvoeren, moeten de wetten van de ministeries worden aangepast. Deze wetgevingsoperatie is technisch van aard.

Het wetsvoorstel raakt iedereen die in dienst is van de overheid en de betrokken organisaties.

De Ambtenarenwet 2017 zondert echter groepen, die nu als ambtenaar

in de zin van de Ambtenarenwet worden aangemerkt, uit van de toepassing van de nieuwe wet. Het betreft de volgende groepen:

- politieke ambtsdragers, leden van de Hoge Colleges van Staat, leden van zelfstandige bestuursorganen, leden van besturen van andere openbare lichamen en leden van adviescolleges als bedoeld in de Kaderwet adviescolleges;
- rechterlijke ambtenaren, met inbegrip van leden van het Openbaar Ministerie;
- militaire ambtenaren en burgerlijk defensiepersoneel;
- dienstplichtigen;
- (waarnemend) notarissen en (waarnemend) gerechtsdeurwaarders;
- politieambtenaren.

Deze uitgezonderde groepen behouden hun publiekrechtelijke rechtspositie, maar de hen betreffende wetten regelgeving zal moeten worden aangepast aan de Ambtenarenwet 2017: hun rechtspositieregeling moet in specifieke wet- en regelgeving worden uitgewerkt.

Daarnaast zal de Ambtenarenwet 2017 ook gaan gelden voor een groep die nu niet onder de Ambtenarenwet valt, namelijk diegenen die op basis van een arbeidsovereenkomst met een overheidswerkgever in de zin van de Ambtenarenwet 2017 werkzaam zijn. Bezien moet worden of voor deze groepen nog speciale voorzieningen moeten worden getroffen.

Er kan tot 12-03-2018 op dit conceptvoorstel worden gereageerd op www.internetconsultatie.nl

Normalisering rechtspositie onderwijsambtenaren

Voorstel van Wet tot wijziging van enige wetten in verband met de normalisering van de rechtspositie van ambtenaren in het onderwijs – Met dit wetsvoorstel wordt het private arbeidsrecht uit het Burgerlijk Wetboek van toepassing op het personeel dat werkzaam is in openbare scholen en instellingen in de bovengenoemde onderwijssectoren. Het voorstel regelt dat het ambtenarenrecht, dat nu nog geldt voor de openbare scholen en instellingen, straks niet meer van toepassing is.

De bijzondere scholen en instellingen vielen al buiten de Ambtenarenwet, waardoor het private arbeidsrecht daar altijd al heeft gegolden. Doordat de Wet normalisering

rechtspositie ambtenaren al is aangenomen in de Tweede en Eerste Kamer en is bekrachtigd door het vorige kabinet, staat de invoering van het private arbeidsrecht voor personeel werkzaam in de openbare scholen en instellingen buiten discussie.

De consultatie is gericht op het voorstel om alle openbare scholen en instellingen uit te sluiten van de Ambtenarenwet 2017. Zonder deze wijziging zou voor een beperkt deel van de openbare scholen en instellingen behalve het private arbeidsrecht ook deze nieuwe ambtenarenwet gaan gelden. De Ambtenarenwet 2017 bevat regels die samenhangen met het werken bij de overheid zoals het afleggen van de eed of gelofte, bepalingen over integriteit en nevenwerkzaamheden. Deze bepalingen passen niet goed bij de praktijk van het onderwijs. De onderwijssectoren hebben over onderwerpen als integriteit, het melden van misstanden, nevenwerkzaamheden, veiligheid en het voorkomen van seksuele intimidatie, racisme, agressie en geweld, zelf afspraken gemaakt en vastgelegd in de cao's of in codes.

Er kan tot 12-03-2018 op dit conceptvoorstel worden gereageerd op www.internetconsultatie.nl.

345

Vervolgstukken

Opheffing product- en bedrijfsschappen

Intrekking

Brief van het lid Ladders (02-01-2018) over het initiatiefwetsvoorstel houdende opheffing van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties en overheveling van hun taken aan de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (Wet opheffing product- en bedrijfsschappen). – Meegedeeld wordt dat het voorstel wordt ingetrokken.

Kamerstukken I 2017/18, 33 314, nr. 4

Voortgang energietransitie

Gewijzigd voorstel van wet (30-01-2018) tot wijziging van de Elektri-

teitswet 1998 en van de Gaswet (voortgang energietransitie).

– Het voorstel is op 30-01-2018 aangenomen door de Tweede Kamer. Daarbij zijn ook de volgende amendementen aangenomen:

nr. 20 over het toevoegen van veiligheid en betrouwbaarheid aan het begrip kwaliteit.

nr. 29 over transparant financieel beleid waarmee wordt beoogd de transparantie over het financieel beleid van netbeheerders en netwerkbedrijven te borgen.

nr. 39 over het afschaffen van de gasaansluitplicht. Met dit amendement wordt: a. nieuwbouw niet aangesloten op het gastransportnet. Op deze hoofdregel kan alleen een uitzondering worden gemaakt als het te bouwen bouwwerk in een gebied ligt dat door een college van burgemeester en wethouders is aangewezen als gebied waar aansluiting op het gastransportnet om zwaarwegende redenen van algemeen belang noodzakelijk is, waaronder begrepen de maatschappelijke kosten en baten, aansluitingen strikt noodzakelijk maakt.

nr. 43 over full disclosure dat zorgt voor 100% certificering van het stroometiket (Full Disclosure). In de huidige situatie en in het wetsvoorstel geldt deze verplichting alleen voor duurzame elektriciteit, in de vorm van Garanties van Oorsprong (GvO's). Het is onduidelijk voor de consument waar de resterende grijze elektriciteit vandaan komt en naartoe gaat.

Kamerstukken I 2017/18, 34 627, A

Versterking governance accountantsorganisaties

Memorie van antwoord (01-02-2018) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet toezicht accountantsorganisaties, het Burgerlijk Wetboek en enige andere wetten op het terrein van accountantsorganisaties en het accountantsberoep in verband met het versterken van de governance van accountantsorganisaties (Wet aanvullende maatregelen accountantsorganisaties).

Kamerstukken I 2017/18, 34 677, E

Risicovluchten

(Blanco) Eindverslag (30-01-2018) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Luchtvaartwet met het oog op

de aanwijzing van luchtvaartterreinen waarvan gebruikt dient te worden gemaakt voor de landing van vluchten die een [5.1.2e](#) verhoogd risico vormen om te worden gebruikt voor drugsmokkel.

Kamerstukken I 2017/18, 34 684, B

Samenwerkingscollege mbo

Gewijzigd voorstel van wet (23-01-2018) tot wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs en de Wet educatie en beroepsonderwijs BES vanwege met name de wettelijke verankering van het samenwerkingscollege en de instandhouding van unieke beroepsopleidingen (samenwerkingscollege en unieke beroepsopleidingen)

– Het voorstel is op 23-01-2018 aangenomen door de Tweede Kamer.

Kamerstukken I 2017/18, 34 691, A

Implementatie Richtlijn breedband

Memorie van antwoord (02-02-2018) over het wetsvoorstel houdende regels over de informatieuitwisseling betreffende bovengrondse en ondergrondse infrastructuur van netten en netwerken ter voorkoming van graafschade en ter bevordering van de aanleg van elektronische communicatienetwerken met hoge snelheid, alsmede wijziging van de Telecommunicatiewet ter bevordering van medegebruik van fysieke infrastructuur en van de gecoördineerde aanleg van civiele werken (Wet informatieuitwisseling bovengrondse en ondergrondse netten en netwerken).

Kamerstukken I 2017/18, 34 739, D

Versterking strafrechtelijke aanpak terrorisme

Nota van wijziging (24-01-2018) bij het wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enkele andere wetten tot versterking van de strafrechtelijke en de strafvorderlijke mogelijkheden om terrorisme te bestrijden (versterking strafrechtelijke aanpak terrorisme).

– Met deze nota van wijziging wordt het onderdeel van het wetsvoorstel dat bewerkstelligt dat verdachten van terroristische misdrijven gedurende een langere termijn in voorlopige hechtenis kunnen worden gehouden op basis van een [5.1.2e](#) [5.1.2e](#) van een terroristisch misdrijf.

gewijzigd. Het desbetreffende onderdeel wordt toegespitst op een specifieke categorie van ernstige terroristische misdrijven. Concreet gaat het om de misdrijven in het kader van de voorbereiding van terroristische misdrijven (terroristische misdrijven waarop artikel 96, tweede lid, Sr van toepassing is, te weten de misdrijven omschreven in de artikelen 114b, 120b, 176b, 289a, 304b en 415b Sr) en het misdrijf deelneming aan een terroristische organisatie (artikel 140a Sr). Op deze wijze wordt de reikwijdte van de maatregel beperkt, terwijl tegelijkertijd niet wordt uitgesloten dat de maatregel indien noodzakelijk kan worden toegepast in relatie tot verdachten die van dezelfde zware terroristische misdrijven worden verdacht, maar die niet, of van wie het niet zeker is of zij, als terugkeerder kunnen worden aangemerkt.

Kamerstukken II 2017/18, 34 746, nr. 7

Administratieve detentie

Verslag (26-01-2018) over het initiatiefwetsvoorstel houdende een regeling inzake administratieve detentie (Wet administratieve detentie).

Kamerstukken II 2017/18, 34 747, nr. 6

Kiescolleges BES voor de Eerste Kamer

(Blanco) Eindverslag (30-01-2018) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba en de Kieswet in verband met de introductie van kiescolleges voor de Eerste Kamer voor de Caribische openbare lichamen ten behoeve van de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer.

Kamerstukken I 2017/18, 34 782, C

Financiële benchmarks

Verslag (20-10-2017) (gepubliceerd 25-01-2018) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op het financieel toezicht en de Wet op de economische delicten in verband met de uitvoering van Verordening (EU) nr. 2016/1011 van het Europees parlement en de Raad van 8 juni 2016 betreffende indices die worden gebruikt als benchmarks voor financiële instrumenten en financiële overeenkomsten of om de prestatie van beleggingsfondsen te meten en tot wijziging van Richtlijnen 2008/48/EG en 2014/17/EU en Ver-

ordening (EU) nr. 596/2014 (PbEU 2016, L 171) (Wet uitvoering verordening financiële benchmarks)

Kamerstukken II 2017/18, 34 789, nr. 4

Inspectie gezondheidszorg en jeugd

Nota van wijziging (22-01-2018) bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetten op het terrein van de volksgezondheid in verband met de fusie van de Inspectie voor de Gezondheidszorg en de Inspectie jeugdzorg tot de Inspectie gezondheidszorg en jeugd.

– Deze nota van wijziging is louter technisch van aard. Onderdeel A behelst een redactionele verbetering en onderdelen B en C behelzen samenloopbepalingen.

Kamerstukken II 2017/18, 34 797, nr. 7

Met doodstraf of foltering verband houdende handel

Nota naar aanleiding van het verslag (30-01-2018) bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet strategische diensten in verband met Verordening (EU) nr. 2016/2134 van het Europees parlement en de Raad van 23 november 2016 tot wijziging van Verordening (EU) nr. 1236/2005 van de Raad met betrekking tot de ^{5.1.2e} ~~1.2.3~~ in bepaalde goederen die gebruikt zouden kunnen worden voor de doodstraf, foltering of andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.

Kamerstukken II 2017/18, 34 800, nr. 5

Vereenvoudigde overlegging openbare documenten

Nota naar aanleiding van het verslag (30-01-2018) bij het wetsvoorstel tot uitvoering van de Verordening (EU) nr. 2016/1191 van het Europees parlement en de Raad van 6 juli 2016 betreffende de bevordering van het vrije verkeer van burgers door vereenvoudigde overlegging van bepaalde openbare documenten in de Europese Unie en tot wijziging van Verordening nr. 1024/2012 (PbEU 2016, L 200) (Uitvoeringswet verordening overlegging openbare documenten).

Kamerstukken II 2017/18, 34 803, nr. 5

Implementatie vierde anti-witwasrichtlijn

Nota naar aanleiding van het verslag (31-01-2018) (nr. 6) en nota van wijzi-

ging (31-01-2018) (nr. 7) over en bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme en enige andere wetten in verband met de implementatie van Richtlijn (EU) 2015/849 van het Europees parlement en de Raad van 20 mei 2015 inzake de voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld of terrorismefinanciering, tot wijziging van Verordening (EU) nr. 648/2012 en tot intrekking van Richtlijn 2005/60/EG en Richtlijn 2006/70/EG, alsmede in verband met de uitvoering van Verordening (EU) 2015/847 van 20 mei 2015 betreffende bij geldovermakingen te voegen informatie en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1781/2006 (Implementatiewet vierde anti-witwasrichtlijn).

– De nota van wijziging (nr. 7) bevat verbeteringen van het wetsvoorstel en zijn technisch van aard.

Kamerstukken II 2017/18, 34 808, nrs. 6 en 7

Registratie drugsprecursoren

Verslag (29-01-2018) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet voorkoming misbruik chemicaliën ter uitvoering van Verordening (EU) nr. 1258/2013, Verordening (EU) nr. 1259/2013, Gedelegeerde Verordening (EU) 2015/1011 en Uitvoeringsverordening (EU) 2015/1013.

Kamerstukken II 2017/18, 34 848, nr. 5

Uitvoeringswet AVG

Verslag (31-01-2018) over het wetsvoorstel met Regels ter uitvoering van Verordening (EU) 2016/679 van het Europees parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (Algemene verordening gegevensbescherming) (PbEU 2016, L 119) (Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming).

Kamerstukken II 2017/18, 34 851, nr. 5

Intrekking Wet raadgevend referendum

Nota naar aanleiding van het verslag (25-01-2018) bij wetsvoorstel tot intrekking van de Wet raadgevend referendum

Kamerstukken II 2017/18, 34 854, nr. 6

346

Nota's, rapporten & verslagen

Schuldhulpverlening

Brief van de Staatssecretaris van SZW (25-01-2018) met een reactie op het rapport van de Nationale ombudsman 'Een open deur? Een onderzoek naar de toegang tot de gemeentelijke schuldhulpverlening'.

– De staatssecretaris waardeert de inspanningen van de ombudsman om de problematiek van burgers met problematische schulden scherp in beeld te brengen, in dit geval door in meerdere gemeenten honderden dossiers te analyseren en te volgen. De bevindingen in dit rapport houden gemeenten een spiegel voor maar laat ook zien dat er verbeteringen zijn: gemeenten sluiten minder groepen op voorhand uit dan enkele jaren geleden en zijn vaker bereid andere vormen van schuldhelp aan te bieden als een schuldregeling (nog) niet mogelijk is. De ombudsman doet een aantal concrete aanbevelingen waar gemeenten mee aan de slag kunnen. De bewindsvrouw roept gemeenten op de uitkomsten van het onderzoek van de ombudsman ter harte te nemen. Ook verwacht zij dat de toegankelijkheid van de gemeentelijke schuldhelpverlening onderdeel zal zijn van de uitwerking van de brede schuldenaanpak die zij in december heeft aangekondigd. Dit voorjaar zal zij de Kamer een met betrokken partijen afgestemde aanpak toesturen. Tevens voert de Inspectie SZW vervolgonderzoek uit naar de toegang tot de schuldhelpverlening.

Kamerstukken II 2017/18, 24 515, nr. 412

Bedrijfsgezondheidszorg

Brief van de Staatssecretaris van SZW (25-01-2018) bij de aanbidding van het onderzoeksrapport 'Kansen van taakdelegatie en taakherschikking in de bedrijfsgezondheidszorg; een juridisch-empirische verkenning'.

– Dit rapport doet verslag van het onderzoek dat is uitgevoerd door het

NIVEL in opdracht van het Ministerie van SZW. De arbeidsmarkt van de bedrijfsgezondheidszorg staat onder druk. Er dreigt een tekort aan bedrijfsartsen door een aanzienlijke uitstroom als gevolg van pensioering waar te weinig instroom tegenover staat. Een oplossing hiervoor zou kunnen worden gevonden in taakdelegatie- en taakherschikking, maar onder welke voorwaarden zijn deze vormen van taakverschuiving verantwoord en efficiënt? In deze juridisch-empirische verkenning is naar een antwoord op deze vraag gezocht. Het juridische kader omvat verschillende aspecten. Centraal staan de Arbowet en de Regeling procesgang eerste en tweede ziektejaar. De Arbowet is recentelijk uitgebreid met een aantal preventieve taken. De taken en de verantwoordelijkheden van bedrijfsartsen worden ook bepaald door andere wetgeving, waaronder de Wet BIG en de WGBO. De door de beroepsvereniging NVAB opgestelde richtlijnen en leidraden voor taakdelegatie bieden de nodige houvast om de wettelijke bepalingen praktisch vorm te geven. Uit het juridische kader wordt duidelijk dat veel van de taken en handelingen van de bedrijfsarts kunnen worden overgedragen aan anderen. Bij taakdelegatie blijft de eindverantwoordelijkheid bij de bedrijfsarts; bij taakherschikking dient de wetgeving te worden aangepast om bij andere functionarissen de eindverantwoordelijkheid te beleggen voor taken die momenteel aan de bedrijfsarts zijn voorbehouden. Op grond van wetgeving en (tuchtrechtelijke) jurisprudentie kunnen bedrijfsartsen taken delegeren, mits aan vijf kernvoorwaarden wordt voldaan.

Kamerstukken II 2017/18, 25 883, nr. 321 (+ bijlage)

Voortgang KEI

Brief van de Minister voor Rechtsbescherming (30-01-2018) met de zevende voortgangsrapportage over programma Kwaliteit en Innovatie Rechtspraak (KEI).

– Een recente rapportage van de Raad voor de rechtspraak over de voortgang van het programma KEI wordt als bijlage meegezonden. In deze rapportage gaat de Raad in op de voor de verschillende sectoren behaalde resultaten, de planning van de verdere implementatie, de sturing

en financiële controle van het programma, de overgang van het programma KEI naar een IV-organisatie en de financiële gevolgen van KEI voor de rechtspraak. Ook wordt geschetst dat ondertussen belangrijke ervaringen zijn opgedaan met digitaal procederen in alle rechtsgebieden. De systemen werken over het algemeen naar behoren en er hebben zich nog geen bijzondere problemen voorgedaan. Wel komen uit het intensievere gebruik diverse verbeterwensen naar voren. Tegelijkertijd meldt de Raad dat een recente review in het kader van het auditprogramma heeft uitgewezen dat herziening van de IT-productkeuze en architectuur nodig is om tot duurzaam betrouwbare, onderhoudbare en schaalbare systemen te komen. De architectuur en programmatuur zijn voldoende degelijk voor de landelijke invoering van civiel 1.0 en bestuur 1.0, maar dienen robuuster te worden voor het vervolg. De minister vindt het zorgelijk dat de IT-productkeuze en de architectuur van KEI blijkt te moeten worden herzien. Als gevolg daarvan loopt KEI zodanige verdere vertraging op dat over de planning van releases na landelijke invoering van civiel 1.0 en bestuur 1.0 op dit moment niets te zeggen valt. Bovendien leidt dit tot aanzienlijk hogere kosten, terwijl baten langer uitblijven. De vertraging en kostenstijging leidt tot een voor de rechtspraak financieel knellende situatie. Deze kan voor het jaar 2018 naar verwachting worden opgelost door de inzet van reserves. Gelet op de wettelijke positionering van de Raad voor de rechtspraak ligt de primaire verantwoordelijkheid voor een oplossing voor de langere termijn bij de rechtspraak zelf. De minister verwacht in het voorjaar meer zicht te hebben op de implementatie van KEI op de langere termijn en de daarmee verband houdende financiële situatie van de rechtspraak. Hij zal de Kamer daarover en zijn standpunt dienaangaande dan informeren.

Kamerstukken II 2017/18, 29 279, nr. 405 (+ bijlage)

Beheerautoriteit Waddenzee

Brief van de Ministers van IenW en LNV (22-01-2018) over de verkenning om te komen tot één beheerautoriteit voor de Waddenzee.

– Met de Waddenzee wordt het groot

oppervlaktewater (inclusief droogvallende platen, kwelders, Eems-Dollard) als begrensd in de Waterregeling bedoeld. Deze valt samen met de begrenzing van de PKB Waddenzee en tevens de grens van het Natura-2000-gebied Waddenzee. Volgens het regeerakkoord zijn natuur- en

5.1.2e de beheerthema's waarover de

beheerautoriteit zou moeten gaan. Het verdient aanbeveling om ook het thema water hierbij te betrekken aangezien natuur- en visbeheer in de Waddenzee daarmee onlosmakelijk zijn verbonden en de Waddenzee als een geïntegreerd systeem van natuur (waaronder) en water wordt gezien. De bewindslieden hechten aan een onafhankelijke verkenning op basis van de huidige wettelijke kaders. De verkenning wordt uitgevoerd in samenwerking met de betrokken partijen en de volgende randvoorwaarden worden meegegeven:

- Een voor de verschillende stakeholders herkenbare en aanspreekbare organisatievorm (inclusief politieke aansturing) van de beheerautoriteit, die gezaghebbend en slagvaardig is, rekening houdend met het feit dat de verantwoordelijkheden op verschillende overheidsniveaus liggen en er geen sprake kan zijn van centralisatie of decentralisatie van taken;
- Een samenhangende en planmatige aanpak van natuur- en visbeheer waarin alle aspecten van het beheer (natuur, en water) samen komen waaronder ook de taken die voortvloeien uit het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee (promotie, educatie en draagvlakvergroting);
- Het advies zodanig vorm te geven dat de autoriteit begin 2019 van start kan gaan.

Het streven is om de Kamer na het zomerreces te informeren over de contouren van de te vormen beheerautoriteit.

Kamersstukken II 2017/18, 29 684, nr. 154

Gedragscode kleinzakelijke financiering

Brief van de Minister van Financiën (26-01-2018) over de door de NVB opgestelde Gedragscode kleinzakelijke financiering.

– De Gedragscode heeft tot doel meer zekerheid en duidelijkheid te bieden aan kleinzakelijke klanten over de dienstverlening van banken. Met de Gedragscode zijn gedragsnor-

men expliciet gemaakt en kan de klant de bank hierop aanspreken. In de Gedragscode zijn normen opgenomen over het contact met klanten, de informatievoorziening richting klanten en de bediening tijdens het beheer van de kredietrelatie, waaronder in bijzonder beheer. Om te bepalen of de met de Gedragscode beoogde doelen worden behaald, wordt deze gemonitord en na drie jaar geëvalueerd.

Kamersstukken II 2017/18, 31 311, nr. 198

Voorlichting RvS artikel 16 Mijnbouwwet

Brief van het Presidium (25-01-2018) met het voorstel in te stemmen met het verzoek van de vaste commissie voor EZenK om de Afdeling advisering van de Raad van State ingevolge artikel 21a van de Wet op de Raad van State voorlichting te vragen over de toepassing van artikel 16 van de Mijnbouwwet (nr. 115).

Brief van de Minister van EZenK (25-01-2018) met een nadere toelichting op artikel 16 van de Mijnbouwwet. (nr. 116).

– Artikel 16 van de Mijnbouwwet bepaalt dat GS van de provincie waarop de aanvraag voor een vergunning betrekking heeft in de gelegenheid worden gesteld binnen een door de Minister te stellen redelijke termijn advies uit te brengen over de ingediende aanvraag. Gedeputeerde staten betrekken bij het advies:

- a. het college van B&W van de gemeenten van het gebied waarop de aanvraag betrekking heeft en
 - b. het dagelijks bestuur van de waterschappen van het gebied waarop de aanvraag betrekking heeft met het oog op waterkwaliteit en -kwantiteit en infrastructurele werken.
- Het verzoek van het Presidium stelt voor de Afdeling advisering te vragen de volgende voorlichtingsvraag te beantwoorden: hoe moet artikel 16 van de Mijnbouwwet worden toegepast op de economische zone, de aansluitende zone en de territoriale wateren van Nederland?

Na een toelichting op artikel 16 stuurt de minister in bijlage de kaart van Nederland waarop is aangegeven voor welke landsdelen een opsporings- of winningsvergunning voor koolwaterstoffen (olie of gas) is verleend. Daarnaast is in de figuur in de bijlage aangegeven voor welke gebie-

den nog aanvragen voor opsporingsvergunningen zijn ingediend. In lijn met het Regeerakkoord is hij voornemens deze aanvragen niet te verlenen. In afwachting van de Structuurvisie Ondergrond worden deze aanvragen aangehouden. Uit deze figuur blijkt dat 35 procent van het Nederlandse vaste land gedekt wordt door opsporings- en winningsvergunningen.

Kamersstukken II 2017/18, 32 849, nrs. 115 en 116

Betaalcapaciteit NAM

Brief van de Minister van EZenK (30-01-2018) waarin hij beschrijft op welke wijze wordt verzekerd dat NAM aan zijn verplichtingen zal blijven voldoen en over de aard van een 403-verklaring en wat de consequenties zijn van het intrekken daarvan door Shell voor wat betreft de NAM.

– Tot vorig jaar deponeerde NAM geen eigen jaarrekening, maar werden de financiële gegevens van NAM geconsolideerd in de jaarrekening van Shell. Shell had vanaf 1985 een 403-verklaring voor NAM afgegeven. Naar aanleiding van de Europese transparantierichtlijn (2013/50/EU), waarin bepalingen zijn opgenomen die tot doel hebben de transparantie op betalingen aan overheden te verbeteren, heeft NAM aangegeven dat het voortaan een eigen jaarrekening publiceert. Shell heeft op 8 juni 2017 de 5.1.2e van de 403-verklaring gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel en NAM publiceert inmiddels een eigen jaarrekening. Een 403-verklaring heeft betrekking op schulden voortvloeiend uit rechtshandelingen (meestal contracten) en niet op wettelijke verplichtingen. De 403-verklaring van Shell noemt ook alleen schulden die voortvloeien uit rechtshandelingen. De aansprakelijkheid van Shell blijft bestaan voor schulden van NAM die voortvloeien uit rechtshandelingen van vóór de intrekking van de 403-verklaring.

De financiële verantwoordelijkheid van de aandeelhouders voor NAM is altijd onderdeel geweest van het gasgebouw. Shell, ExxonMobil en ook NAM hebben zich als partners in het gasgebouw in de langjarige samenwerking met de Staat aan hun afspraken gehouden en zijn hun verplichtingen altijd nagekomen. Shell heeft een verklaring gepubliceerd waarin zij deze afspraken nogmaals onder-